

ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Doktori (PhD) értekezés

**A Magyar Királyi Csendőrség működése Somogy Várme-
gyében**

1884. és 1914. között

Kálmán Zsolt r. alezredes

TUDOMÁNYOS TÉMAVEZETŐ:

Dr. Bökönyi István PhD.
nyá. bv. altábornagy

Kaposvár, 2009.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	4
1. FEJEZET: A CSENDŐRSÉG INTÉZMÉNYE	12
1.1 A CSENDŐRSÉG EREDETE	12
1.2 A CSENDŐRSÉG MAGYARORSZÁGON	12
1.2.1 A császári zsandárság.....	12
1.2.2 A Magyar Királyi Csendőrség.....	15
1.3 A CSENDŐRSÉG SOMOGY VÁRMEGYÉBEN	17
1.3.1 A pandúrság intézménye	18
1.3.2 A zsandárság	22
1.3.3 A Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyében.....	25
1.4 ÖSSZEGZÉS	28
2. A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG ELHELYEZÉSI- ÉS LÉTSZÁMVISZONYAI, FELÜGYELETE, IRÁNYÍTÁSA, VEZETÉSE SOMOGY VÁRMEGYÉBEN 1884. ÉS 1914 KÖZÖTT	30
2.1 ELHELYEZÉS	30
2.1.1 1884. január 1-i állapot.....	30
2.1.2 1884. június 1. és 1893. január 1. közötti állapot.....	36
2.1.3 Az 1893. év	39
2.1.4 1894. január 1. utáni állapot	40
2.2 LÉTSZÁMVISZONYOK	43
2.2.1 1884. január 1-i állapot.....	44
2.2.2 1884. június 1. és 1893. január 1. közötti állapot.....	44
2.2.3 Az 1893. év	46
2.2.4 1894. január 1. utáni állapot	46
2.3 ÖSSZEGZÉS	53
3. FEJEZET: A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG SZOLGÁLATI FORMÁI, ELJÁRÁSAI, INTÉZKEDÉSEI, STATISZTIKAI RENDSZERE, MŰKÖDÉSI EREDMÉNYESSÉGE SOMOGY VÁRMEGYÉBEN 1884 ÉS 1914 KÖZÖTT	55
3.1 A CSENDŐRS ÉS AZ ŐRSÖN ALKALMAZOTT SZOLGÁLATI FORMÁK	55
3.1.1. A rendes szolgálat	56
3.1.2. A felhívás, vagy megkeresés folytán teljesített szolgálat.....	57
3.1.3. Az ellenőrző szolgálat	58
3.2 STATISZTIKAI RENDSZER	58
3.2.1 1884. január 1. és 1902. december 31. közötti időszak.....	59
3.2.2 1903. január 1. és 1914. december 31. közötti időszak.....	59
3.3 A TEVÉKENYSÉG ELEMZÉSE	60
3.3.1 1884. január 1. és 1902. december 31. közötti időszak.....	61
3.3.2 1903. január 1. és 1914. december 31. közötti időszak.....	64
3.4 ÖSSZEGZÉS	74
4. FEJEZET: ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK, ELÉRT EREDMÉNYEK, JAVASLATOK, TOVÁBBI KUTATÁST IGÉNYLŐ TERÜLETEK	76
4.1. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK	76
4.2. A KIDLGOZÁS SORÁN ELÉRT EREDMÉNYEK	76
4.3 A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK	77
4.4 JAVASLAT A KUTATÁS TOVÁBBI FOLYTATÁSÁRA	77
ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	79

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE	81
FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK.....	82
Levéltári források.....	82
Sajtó	82
Szakperiodikák	82
Jogi szabályozás	82
Egykorú kiadványok	83
Forráskiadványok.....	84
Irodalom	84
PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK.....	90
Előadások	90

BEVEZETÉS

*„Magyarország a hazája,
Magyar törvény katonája,
Magyar asszony a szülője,
Magyar föld az éltetője.*

*Tollas kalap barna fején,
Bátor szíve mindig helyén,
Rendnek, csendnek biztos őre,
Tolvaj, rabló retteg tőle....”*

Vincellér Lajosné: A magyar csendőr köszöntője)

A rendvédelmi szervezetek állapota, minősége alapvetően befolyásolják egy adott államrend és államszervezet milyenségét. Ezzel együtt magukon viselik az adott korszak hatalmi és politikai jellemzőit, leképeződései a kor társadalmának. Mindez természetesen elmondható a csendőrségre is.

Magyarországon e rendvédelmi szervezetet három alkalommal hozták létre: először 1849-től 1867-ig, másodszer 1881-től 1919-ig (a Tanácsköztársaság időszakában a Belügyi népbiztosság 1. számú rendeletével megszüntette a csendőrséget). Harmadszor pedig, a - Tanácsköztársaság leverését után, a Friedrich-kormány 1919. augusztus 9-én kiadott rendeletével történő visszaállítását követően - 1945-ig. Bár mindkét testület deklarálta ugyan azon cél elérését, mégpedig a közbiztonsági viszonyok stabilizálását tűzte ki célul, az első, az ún. császári zsandárság¹ az 1848-49 évi forradalom és szabadságharc megtorlására született, gyakorlatilag a Habsburg abszolutista gondolkodás materializációja volt. Soha sem vált igazán tiszta profilú bűnüldöző szervezetté, a magyar ember mindig is az elnyomást látta benne.

Ettől a negatív felhangtól a későbbi, a Magyar Királyi Csendőrség sem tudott teljes egészében megszabadulni, hiszen - a kortárs szakirodalom áttekintése során – megállapítható, hogy sem a kutatók, sem a társadalom érdeklődése nem irányult a csendőrségre. Az első, a szervezet addigi történetét feldolgozó mű² csak 39 év után jelent meg. (A császári zsandárság vonatkozásában ilyen összefoglaló, rendszerező jellegű magyar nyelvű alkotás tudomásom szerint egyáltalán nem született, német nyelven viszont feltalálható).³

A csendőrséggel kapcsolatos gondolkodáson nyomot hagyott a pártállami rendszer is. A testületet a háború utolsó hónapjaiban végrehajtott zsidódeportálásokban való közreműködés alapján ítélték meg. Annak korábbi működéséről, eredményeiről nem lehetett beszélni. Abban a rendszerben a csendőrség - még említés szintjén is - tabutéma volt.

¹ A „csendő” és a „zsandár” kifejezések nyelvünkben szinonimák. Mindkettő használatára található példa: I. Ferenc József 1849. évi 272. számú rendeletének fordításában a „zsandárság” kifejezés szerepel, a Somodor község határában levő emlékmű magyar nyelvű felirata pedig „derék csendőröket” említ. A továbbiakban – a csendőri szervezetek jobb elkülöníthetősége érdekében – a császári szervezet megnevezésére a „zsandárság” kifejezést alkalmazom.

² **PRESZLY Lóránd:** *A m. kir. Csendőrség története 1881-1918.* Honvédelmi sajtóvállalat Rt., Budapest, 1920.

³ **HESTERA Franz:** *A csendőrség parancsnoksági rendszere 1850-1993. között.* (*Die Kommandostrukturen der Gendarmeris von 1850-1993.*), Rendvédelem-történeti Füzetek, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, IV évf., 1994., 5. sz., 18-35. p.

Nem tagadhatjuk meg azonban történelmünket, melynek először közel húsz, majd utóbb több mint hatvan éven keresztül szerves része volt a csendőrség intézménye.

A TÉMA AKTUALITÁSA, A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

Az 1990-es évektől megélénkült az érdeklődés rendvédelem-történetünk ezen meglehetősen mostohán kezelt szegmense iránt, melyet az azóta eltelt időszakban – az objektivitás hangsúlyozásával - számos kötet, illetve publikáció megjelenése mutat.⁴ E munkákról azonban szinte kivétel nélkül elmondható, hogy csak testületi szinten vizsgálták a csendőrséget.

Kutatási témaválasztásomhoz gyakorlatilag ez adta az első lökést: a makrovizsgálat után célszerűnek tűnik számomra mikro szinten is végrehajtani a szervezet, illetve annak bizonyos részei vizsgálatát.

Elhatározásomat másik oldalról Somogy megye rendvédelem-történeti kutatásának jelenlegi állapota erősítette meg, hiszen feltárták és publikálták a vármegye pandúrjainak,⁵ és börtöneinek,⁶ illetve Kaposvár város rendőrségének,⁷ történetét, áttekintették a „másik oldalt”, a helyi betyárságot⁸ is.

A vármegye újkori rendvédelemének feldolgozása során csak egyetlen terület, a csendőségek maradtak viszonylag érintetlenül, melyek közül a Magyar Királyi Csendőrséget választottam értekezésem témájául.

Értekezésemmel tehát egyik oldalról követendő példát szeretnék mutatni, azon tekintetben, hogy az egyes rész kutatása éppen olyan fontos mint az egészé, másik oldalról pedig hiánypótlást kívánok megtenni, melynek során Somogy vármegye vonatkozásában feldolgozom működésének megkezdésétől 1914-ig a Magyar Királyi Csendőrség vármegyében szolgálatot teljesítő állományának történetét.

A periódus választása tekintetében igazodni kívánok az országosan végrehajtott, a szervezet egészének történetét feltáró művek vonatkozó kötetének intervallumi bontásához.⁹

A KUTATÓMUNKA CÉLKITŰZÉSEI

Kutatómunkám során az alábbi konkrét **célkitűzéseim** voltak:

1. **meghatározom** a Magyar Királyi Csendőrség helyét és szerepét Somogy vármegye rendvédelmében;
2. **bemutatom** a Somogy vármegye vonatkozásában területileg illetékes VI. számú (székesfehérvári) csendőrkerület helyi szerveinek kialakulását, fejlődését, szervezeti változásait;
3. **megvizsgálom** a szervezet által elért eredményeket, felhasználva a rendelkezésre álló tevékenységi mutatókat;
4. **feltárom** azokat a sajátosságokat, melyek csak egyedileg a Somogy vármegyében működő Magyar Királyi Csendőrségi szervekre voltak jellemzőek, melyek esetlegesen eltértek az országos szabályozóktól.

⁴ Lásd részletesen a SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE alfejezetben

⁵ **BERTA Gyula:** *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884.* Kosztex Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000.

⁶ **BERTA Gyula:** *Börtön, börtön, börtön...* Powerpoint Nyomda, Kaposvár, 2005.

⁷ **BERTA Gyula:** *Kaposvár város rendőrségének története.* Kosztex Print Kft. Nyomdája, Kaposvár, 2001.

⁸ **BERTA Gyula:** *Betyárok, hóhérok, börtönök Somogyban.* Inverz Print Bt., Kaposvár, 2002.

⁹ **CSAPÓ Csaba:** *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914.* Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannónia könyvek/

KUTATÁSI MÓDSZEREK

A kitűzött kutatási céljaim megvalósítása érdekében az alábbi **kutatási módszereket** alkalmaztam:

1. Tanulmányoztam és feldolgoztam a kutatási területre vonatkozó szakirodalmat, jogszabályokat és az állami irányítás egyéb jogi eszközeit. Ezek egy részét hivatkozási alapként kezelem;
2. Alkalmaztam a saját, rendőrségi – mint rendvédelmi szerv – szakterületen eltöltött 15 év tapasztalatait és szakmai ismereteit,
3. Részletes és alapos kutatómunkát végeztem a Somogy Megyei Levéltár témához kapcsolódó iratanyagában, melyet kiegészítettem a Magyar Országos Levéltár és a Hadtörténelmi Levéltár vonatkozó iratanyagával.
4. Rendszeres konzultációt folytattam a kor- és szakterület kijelölt referenseivel;
5. Részt vettem – úgy hallgatóként, mind előadóként - a kutatási témához kapcsolódó konferenciákon;
6. Rendszeres konzultációt kértem és tartottam a kutatási téma elismert gyakorlati szakembereivel, a kutatási téma iránt érdeklődőkkel, helyi kutatókkal.

Kutatásaim részeredményeit azok előzetes megmértetése és a vizsgált terület művelőivel, szakértőivel történő megismertetése céljából a kutatás folyamán különböző katonai, illetve rendészeti jellegű kiadványokban (AARMS, Belügyi Szemle, Nemzetvédelmi Egyetemi Doctorandum) megjelent publikációkban, a tudományos konferenciákon, szimpóziumokon elhangzott előadásaimban bemutattam.

A kutatás során alapvető szempontnak tekintetem a hadtudományi kutatómunka alapelveinek maradéktalan érvényesítését, így az objektivitást, a történeti megközelítést, a tárgyilagosságot, állításaim megalapozott bizonyítását.

RÖVID IRODALMI ÁTTEKINTÉS

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

A Magyar Királyi Csendőrség feladatait a magyar rendvédelmi szervek tekintetében különleges alárendeltségi viszonyok között teljesítette,¹⁰ melynek köszönhetően a levéltári források is döntően ezt a párhuzamosságot mutatják, mivel azok jelentős többsége a Magyar Országos Levéltárban, illetve a Hadtörténelmi Levéltárban található.

A Honvédelmi Minisztérium alapvetően személyi ügyekben volt kompetens, míg a Belügyminisztériumhoz tartozott minden, a szolgálati feladatok végrehajtásával kapcsolatos irányítás és döntés.

A levéltári források minőségének, feldolgozhatóságának szempontjából is jól nyomon követhető e kettősség, hiszen az anyagok fogalmazásukban, illetve küllemükben pontosak, precízek – katonásak -, tartalmi szempontból pedig egyértelműen alapos rendészeti szaktudásról tesznek tanúbizonyságot.

Magyar Országos Levéltár

A Magyar Országos Levéltárban feltalálható **Belügyminisztériumi iratokból** a kutatott terület tekintetében az „Általános iratok” – K 150 számmal jelölve - fondja releváns.

Itt található az „elnöki” és a „reservált” iratok kivételével a Belügyminisztérium valamennyi ügyosztályának iratai.¹¹

¹⁰ A csendőrök személyükben katonák voltak, azonban közbiztonsági szolgálatot teljesítettek.

¹¹ Belügyminisztériumi Levéltár 1867–1945 (1949). Repertórium. (Levéltári leltárak 58, Budapest, 1973. p. 153.

A csendőrség vonatkozásában az iratok 1896-ig találhatóak meg az „**Általános iratok**” között.

A releváns iratok 1867–1873. évek közötti jelentős része a zsandárezredekkel, azok laktanyáival, ki nem fizetett költségeivel, a legénységi és tiszti állomány átvételének foglalkozik. 1870-től külön gyűjtötték az erdélyi csendőrséggel kapcsolatos iratokat¹², melyek 1876-ig – a szolgálati nyelv miatt – jellemzően németül íródtak.

1883-tól mind a 6 csendőrkerület iratait külön tételszám alatt gyűjtötték.

Az „Általános iratok” csendőrségre vonatkozó anyaga – tartalmát tekintve - a közbiztonsági szolgálattal kapcsolatos intézkedésekkel, a közigazgatási hatóságokkal történő kapcsolattartással, a tiszti és a legénységi állomány ügyeivel, a felszereléssel, a csendőrbíróságok hálózatának felállításával kapcsolatos anyagok a kiemelendők. Fellelhetők itt azonban a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozó tárgykörök iratai is, mely egyfelől azzal magyarázható, hogy az ügyek jelentős részében szükséges volt a két minisztérium közötti egyeztetésre, másfelől pedig – az együttműködés megkönnyítése, zökkenőmentessé tétele érdekében - egymás rendelkezésére bocsátották a saját területüket érintő rendelkezéseket.

A Belügyminisztérium bizalmas jellegű iratait 1876-tól a korábban említett „**reservált**” – K 149 számmal jelölve - **iratok** között helyezték el, melyek alapvetően a csendőrség katonai aspektusait tartalmazzák: pl. határőrizet, tábori csendőrség, stb. A fentiekben túl jelentős iratanyag található a nemzetiségi és munkásmozgalom, a csendőrség 1912–1913-as budapesti bevetése, valamint a Szerbiát érintő kémjelentések tekintetében.

A belügyminisztériumi „**Elnöki iratok**” – K 148 számmal jelölve – között 1867-től található meg a csendőrséggel kapcsolatos jelentések és kimutatások. Kiemelendők a költségvetés, a tiszti állomány (átvétel, kiegészítés, előléptetés, elbocsátás, tiszti vizsgák, nyelvtudás stb.), a bíróságok szervezése, illetve a bírósági tárgyalások, a nemzetiségi és a munkásmozgalom, a tábori csendőrség ügyei, valamint itt található a csendőrség reformjára tett javaslatok is.

A **miniszterelnökségi levéltár minisztertanácsi iratai** között 1867-től található csendőrséget érintő anyagok.

Hadtörténelmi Levéltár

- **I.41. számmal jelölt fond: a honvédelmi miniszter legfelsőbb előterjesztései:**

Itt található a hivatalban levő miniszternek a királyhoz intézett, hozzájárulását kérő előterjesztései, illetve a korábbi meghozott döntésekkel kapcsolatos végrehajtásáról szóló jelentései. Az azt támogató, illetve az eltérő véleményekkel együtt).

- **I.75. számmal jelölt fond: a Honvédelmi Minisztériumtól és a honvédségi csapatoktól beérkező, valamint a polgári szervek honvédséget érintő iratai:**

Az itt található és csendőrségi vonatkozású iratanyagból kiemelendők az erdélyi és a horvát–szlavón csendőrség átvételével, állományviszonyokkal, elhelyezési kimutatásokkal, öngyilkosságokkal, tiszti vizsgával, tábori csendőrséggel, bíróságok szervezésével, csendőrök bűnügyeivel, fegyelmi vétségeivel kapcsolatos iratok.

- **I.28. számmal jelölt fond:**

E helyütt lelhetők fel a csendőrök nyugdíjazásra, bírósági tárgyalásokra, tiszti vizsgákra, felügyelőségre, számvivőkre vonatkozó iratai, valamint a különféle szabályzatok tervezetei.

¹² Az erdélyi és a horvát–szlavón csendőrparancsnokság 1867 után is fennmaradt. Az erdélyi 1876-ig osztrák–magyar közös, majd ekkortól kizárólag magyar (Honvédelmi Minisztérium és Belügyminisztérium) irányítás alatt állt. A horvátországi csendőrség vonatkozásában a Hadügyminisztériumhoz tartozó ügyeket 1876-ban szintén a magyar Honvédelmi Minisztérium vette át, míg a szigorúan vett közbiztonság kérdések tekintetében a horvát bán volt a kompetens.

Somogy Megyei Levéltár

A zsandárság és a pandúrság iratanyaga 1867-ig a Megyefőnöki iratok között lelhető fel.

A Magyar Királyi Csendőrséggel kapcsolatos anyagok az Alispáni iratok között kerültek elhelyezésre „csendőrség” címszó alatt, külön számmal ellátva. Nem kerültek elkülönítésre tartalmuk vonatkozásában. Iktatásuk nem volt egységes, mivel esetenként több év iratait is ugyan arra a számra iktatták.

Az anyagok közül az elhelyezési- és létszámkimutatások, valamint a csendőri szervek vármegyei tevékenységéről havi gyakorisággal készített tevékenységi kimutatások a kiemelendők, illetve megtalálható itt minden olyan irat, mely a csendőrség és a közigazgatási hatóság közötti hivatalos kapcsolat fogalomkörébe tartozik.

EGYKORÚ KIDVÁNYOK

Az „egykorú kiadványok” fogalom egyfelől a törvénykönyvet, a hivatalos lapokat és a szabályzatokat, másfelől a hivatalos szabályzatnak nem minősülő, azonban azokat mégis kiegészítő köteteket, illetve a szaksajtót jelenti.

Mivel a csendőrség - a korabeli megfogalmazás szerint - „katonailag szervezett örtestületnek” volt tekintendő, ez a szabályozók szempontjából lényegében azt jelenti, hogy – szemben a korábbi önálló vármegyei csendbiztosi-pandúr rendszerrel – minden előírást központilag készítettek el, és ebből következően alkalmazásukban különbségek nem lehettek.

Ugyancsak a fegyveres testületek jellemzője az élet minden területére kiterjedő – esetenként túl – szabályozás.

A csendőrség fennállását és működését „szabályozó” **törvényeknek** alapvetően két jellemzője emelendő ki:

- semmiféle rendszeresség, vagy következetesség nem fedezhető fel tematikájukban, teljesen esetleges az a kör, amellyel kapcsolatban törvényi szabályozást tartottak szükségesnek;

- a törvények általában csak kerettörvényeknek tekinthetők, amelyeken túlmenően a részletes szabályozás az adott területért felelős miniszter hatáskörébe került. Ezen jelenségnek az a magyarázata, hogy egyfelől a közbiztonság fenntartásáért viselt miniszteri felelősséget a törvényhozás a legkisebb mértékben sem kívánta magára vállalni, másfelől viszont a kormány – az ebben rejlő lehetőségeket figyelembe véve – nem kívánt erről lemondani.

A csendőrséggel kapcsolatos **rendeletek** megjelentetése is magán viselte a szervezet irányításának a kettősségét.

A **szabályzatok** közül legfontosabb a „Szervezeti és szolgálati utasítást”, mely a két minisztérium konszenzusának eredménye. Alapszabályzat, mivel minden más szabályozás ennek egyes rendelkezéseit fejlesztette tovább.

Kibocsátásuk általában a gyakorlati élet követelményeihez igazodott.

A **sajtóanyag** kutatása során kiemelkedő a jelentősége a „Rendőri Lapok”, majd 1905-től a „Csendőrségi Lapok” szakcikkeinek.

A civil sajtó tekintetében – napjainkhoz hasonlóan – más a kormánypárti, és más az ellenzéki sajtó megítélése.

A lokális – Somogy vármegyei – sajtó tekintetében fontos a hivatalos, a vármegye vezetése által kiadott lapok és a „civil” sajtó elkülönítése. Míg az elsöben a vármegyében működő csendőri szervek és a közigazgatás kapcsolatát lehet nyomon követni, az utóbbi csak egy-egy esetet emel ki, hasonlóan napjaink sajtótermékeinek bűnügyi rovataihoz.

FELDOLGOZÁSOK

A szakirodalom áttekintését **Némethy Ferenc** csendőr százados által írott munkával kell kezdeni. Az 1899-ben és 1900-ban, két részletben megjelent tanulmány a mai napig a csendőrség századfordulós állapota legjobb összefoglalásának tekinthető. A mű - az író szándéka szerint - alapvetően a közigazgatási tisztviselők csendőrségről történő tájékoztatását tűzte ki céljául, melyből fakadóan ismerteti a szervezetet, a szolgálatot, érinti a közigazgatás és a csendőrség viszonyát. A történeti előzmények azonban csak utalás szinten találhatók meg benne.¹³

A csendőrség magyarországi történetét feldolgozó első történeti munka csak jóval később, 1920-ban, **Preszly Lóránd** tollából született meg. A könyv tulajdonképpen az események kronologikus bemutatása. A fejezetek adatgazdagok és részletesek. A mű gyakorlatilag az 1887-től évente kiadott „Csendőrségi Zsebkönyv”-eknek az előző évre történő visszatekintést tartalmazza összegzett formában.¹⁴

Preszly Lóránd második könyvében összegyűjtötte a tisztikar életrajzi adatainak jelentős részét, melyet kiegészített az altisztekről rendelkezésre álló adatokkal. Ezen mű 1926-ba jelent meg.¹⁵

Az 1945 utáni szakirodalom vizsgálatánál el kell különíteni a Magyarországon, illetve az emigrációban íródott alkotásokat:

- Az emigrációban íródott kötetek közül kiemelendő **Kövendy Károly** műve, mely 1973-ban látott Torontóban napvilágot.¹⁶ A könyv tulajdonképpen gyűjteménye az egykori csendőrök visszaemlékezéseinek az első világháború utáni és a második világháború időszakából.

Rektor Béla az Egyesült Államokban 1980-ban megjelent művében a csendőrség magyarországi történetét tárgyalja, annak francia eredetétől 1945-ig.¹⁷

- A Magyarországon publikált szakirodalomról egyértelműen elmondható a negatív elfogultság. Az ezen korszakban született művek közül kettő kötetet fontos megemlíteni, melyek Katona Géza és Hollós Ervin nevéhez fűződnek:

- **Katona Géza** az 1914-ig terjedő időszak rendvédelem-történetével;¹⁸
- míg **Hollós Ervin** a Horthy-korszak csendőrségével foglalkozott.¹⁹

Szakály Sándor 1990-ben megjelent munkájában – széleskörű levéltári kutatásokkal alátámasztva – az 1938–1945. közötti időszak csendőri tevékenységét mutatja be, mindenféle felhang mentesen, az objektivitás maximális szem előtt tartásával.²⁰

A szerzőnek a későbbiekben több, a Magyar Királyi Csendőrséggel kapcsolatos egyéb publikációja is megjelent.²¹

¹³ **NÉMETHY Ferenc**: A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz. I. Közigazgatási Könyvtár, 1899/VIII. sz.; II-III. Közigazgatási Könyvtár, 1900/III. sz.

¹⁴ **PRESZLY Lóránd**: *A m. kir. Csendőrség története 1881-1918*. Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., Budapest, 1920.

¹⁵ **PRESZLY Lóránd**: *A csendőrség úttörői*. Hírlap Nyomda. Budapest, 1920.

¹⁶ **KÖVENDY Károly**: *Magyar Királyi Csendőrség. A csendőr békében, háborúban és emigrációba*. Sovereign Press, Torontó, 1973. (Talán ma már megemlíthetjük eredeti nevét is: Szathmáry Károly cs.őrnagy, aki résztvett a Kárpátokban folyó harcokban egy csendőrszázad élén)

¹⁷ **REKTOR Béla**: *A magyar királyi csendőrség oknyomozó története*. USA, Ohio, Árpád Könyvkiadó, Cleveland, 1980.

¹⁸ **KATONA Géza**: *Közbiztonság-védelem Magyarországon az I. világháborúig*. Budapest, 1974.

¹⁹ **HOLLÓS Ervin**: *Rendőrség, csendőrség*. VKF 2. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971.

²⁰ **SZAKÁLY Sándor**: *A magyar tábort csendőrség*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1990.

²¹ Lásd: Forrás és irodalomjegyzék.

Parádi József, a XIX-XX. század polgári magyar állam rendvédelmét tanulmányozó kutató munkájának a Magyar Királyi Csendőrségre vonatkozó eredményeit több kötetben és számos egyéb publikáció formájában tette közzé.²²

Molnár Judit „Zsidósors 1944-ben az V. (szegedi) csendőrkerületben” című művében a deportálásokról csendőri vonatkozásai is fellelhetők.²³

A testület történetét – már periódusokra bontva - **Csapó Csaba**²⁴ és **Kaiser Ferenc**²⁵ – dolgozta fel.

Az 1990-től megélénkülő érdeklődés a **Szemere Bertalan Magyar Rendvédelmi-történelmi Tudományos Társaság**on belül önálló Csendőrségi Szakosztályt hívott életre, amely konferenciasorozatot indított útjára. Az azokon elhangzott előadások évente a társaság gondozásában kiadott „**Rendvédelem-történelmi füzetek**”-ben nyomtatásban is megjelentek.²⁶

A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum folyóiratában, a „**Hadtörténelmi Közlemények**”-ben – bár a „Rendvédelem-történelmi füzetek”-hez képest csekélyebb számban -, de feltalálhatók a csendőrség történetével kapcsolatosan publikált tanulmányok.

A Magyar Királyi Csendőrség kerületi szintű történelmi feldolgozására ezidáig csak egy kutató, **Forró János** vállalkozott,²⁷ mely munka sajnos csak kézirat formájában létezik.

Az országos szakirodalom áttekintése után említést kell tenni Somogy megye rendvédelem-történelmének önálló feldolgozásáról is:

Megállapítható, hogy a vármegye rendvédelmével csak elenyésző számban foglalkoztak a korábbi években kutatások.

Első helyen kell említeni a Somogy Megyei Levéltár gondozásában megjelent periodikát, a „**Somogyi almanachot**”, mely feldolgozza ugyan a vármegye történelmét, azonban a rendvédelmi szervekkel kapcsolatosan meglehetősen mostohán bánik.

A vármegyei rendvédelem-történelmi kutatása és publikálása szempontjából kiemelkedő **Berta Gyula** munkássága, aki a pandúrság intézményétől kezdve vette górcső alá a vármegye rendvédelme szempontjából fontos testületeket, így:

- a vármegyei pandúrságot;²⁸
- Kaposvár város rendőrségét;²⁹ illetve
- Börtöneit.³⁰

Feltárta továbbá a vármegye híres betyárjainak történelmét is, nem feledkezve meg a kirott büntetéseket végrehajtó hóhérokról sem.³¹

A zsandárság és a Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyei történelmének feltárása azonban ezidáig nem, vagy csak nagyon kivonatossan történt meg. Doktori értekezéssel ezt a folyamatot kívánom elkezdni.

²² Lásd: Forrás és Irodalomjegyzék.

²³ **MOLNÁR Judit**: *Zsidósors 1944-ben az V. (szegedi) csendőrkerületben*. Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1995.

²⁴ **CSAPÓ Csaba**: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannónia könyvek/

²⁵ **KAISER Ferenc**: *A magyar királyi csendőrség története a két világháború között*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2002. /Pannónia könyvek/

²⁶ Az értekezés megírásáig összesen 45 darab, a csendőrséggel kapcsolatos publikáció jelent meg a Rendvédelem-történelmi füzetekben.

²⁷ **FORRÓ János**: *A magyar királyi csendőrség küzdelme a Székesfehérvári csendőrkerületben Fejér vármegye közbiztonságáért 1884-1945*. kézirat, p. 16.

²⁸ **BERTA Gyula**: *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884*. Kosztex Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000.

²⁹ **BERTA Gyula**: *Kaposvár város rendőrségének története*. Kosztex Print Kft. Nyomdája, Kaposvár, 2001.

³⁰ **BERTA Gyula**: *Börtön, börtön, börtön...* Powerpoint Nyomda, Kaposvár, 2005.

³¹ **BERTA Gyula**: *Betyárok, hóhérok, börtönök Somogyban*. Inverz Print Bt., Kaposvár, 2002.

Értekezésem elkészítéséhez jelentős mértékben támaszkodtam ezekre az irodalmakra, melyek részletes feltalálási helyeit a forrás- és irodalomjegyzék tartalmazza.

AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE

A kitűzött kutatási céloknak megfelelően doktori értekezésemet négy fejezetre tagoltam.

Az első fejezetben vizsgálom a csendőrség eredetét, áttekintem egész Magyarországi, illetve lokálisan Somogy vármegyei működést, külön tárgyalva a zsandárságot, illetve a Magyar Királyi Csendőrséget. Somogy vármegye tekintetében kitérek a pandúrság, mint a vármegye rendvédelmét alapvetően meghatározó intézmény rövid ismertetésére is.

A második fejezetben ismertetem a Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyei elhelyezési- és létszámviszonyait az értekezés tárgyidőszakának figyelembe vételével, meghatározva a szervezet működése szempontjából fontos periódusokat, szemlélítve ezzel a szervezet folyamatos és töretlen fejlődését, a változó követelményekhez való folyamatos igazodását.

A harmadik fejezetben bemutatom a Magyar Királyi Csendőrség alapvető szervezeti egységét: a csendőrőrsöt, az ott végrehajtott szolgálati formákat, eljárásokat, intézkedéseket, a vizsgált időszakban a csendőri tevékenység dokumentálására szolgáló statisztikai rendszert, annak változásait, a tevékenység elemzésével következtetéseket vonok le szolgálatteljesítésük eredményességéről, a vármegye közbiztonsági viszonyaira gyakorolt hatásáról.

A negyedik fejezetben összegzem kutatásom eredményeit, azok alapján következtetéseket vonok le, valamint meghatározom az értekezés kidolgozása során elért eredményeimet. A fejezetben javaslatokat teszek kutatási eredményeim hasznosítására, valamint a további kutatást igénylő területekre.

1. FEJEZET: A CSENDŐRSÉG INTÉZMÉNYE

„A csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett őrtestület.”³² E meghatározásból levezethető az a kettősség, mely a csendőrséget egész működése folyamán végigkísérte: egyszerre voltak katonák és a közrend letéteményesei.

1.1 A CSENDŐRSÉG EREDETE

A köztudat a csendőrség intézményét Napóleon nevéhez köti, mely azonban csak részben fedi a valóságot: VII. Károly francia király már 1429-ben megalapította elit katonai alakulatát, melyet „Gens d’armes”-nak nevezett el.

Ez a testület 15 századból, századonként 100-100 főből álló egység volt, mely alapvetően katonai rendőrségi szolgálatot látott el a hadsereg táborában, azonban egyben testőrség is volt, hiszen feladatát képezte a király személyének a védelme is, ha a harcok a királyi főhadiszállásig terjedtek. Az ide beosztott katonák a sereg legjobbjai közül kerültek kiválasztásra és külön kiképzésben is részesültek. Tekintélyük a hadsereg többi katonája között kivételesen nagy volt.

Az egységet XV. Lajos már lovas alakulatokkal is kiegészítette és elsőként feladatukul szabta egész Franciaországra kiterjedően a közbiztonsági szolgálat ellátását.

Az 1789. július 14-én kitört forradalom a királlyal együtt a csendőrséget is elsöpörte.

1798-ben Napóleon a testületet újraszervezte és egy külön erre a célra kiválogatott részét magával vitte háborúiba. Ennek során a csendőrök egyfelől tábori rendőri szolgálatot teljesítettek, másfelől feladatuk volt az elfoglalt területek közbiztonsági viszonyainak stabilizálása.³³

A napóleoni háborúk során a csendőrség megszervezése az alábbiak szerint történt:

- 1) 1795 - Belgium;
- 2) 1798 - Luxemburg;
- 3) 1805 - Lombardia;
- 4) 1806 - Németország (részben: 2 állam);
- 5) 1814 - Hollandia (1810 és 1813 között francia megszállás alatt volt, csak utána szervezte meg saját csendőrségét).³⁴

Megállapítható tehát, hogy Napóleon egy már fennálló és kiválóan teljesítő elit katonai egységet szervezett újjá, vitte azt Franciaország határain túlra. A csendőrség intézményének elterjesztése tehát valóban az ő elvitathatatlan érdeme.

1.2 A CSENDŐRSÉG MAGYARORSZÁGON

1.2.1 A császári zsandárság

A Magyar Királyság számára a csendőrség kézzelfogható közelségbe az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverését követően került. A világhíres fegyverletétel után az osztrák politika a Magyar Királyságot az örökös tartományok szintjére degradálta.

³² Zsebalaku utasítás a magyar királyi csendőrség számára. 1915. I/A/1. §.

³³ **ÖRY Károly:** *Marechausée-től a Gendarmerie Nationale-ig (A francia csendőrség történelmi előzményei).* Rendvédelem-történeti Füzetek, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, VII évf., 1998., 8. sz., 75-77. p.

³⁴ **REKTOR Béla:** *A magyar királyi csendőrség oknyomozó története.* USA, Ohio, Árpád Könyvkiadó, Cleveland, 1980.

A bécsi udvar már a szabadságharc idején felismerte, hogy a magyarság sakkban tartása csak egy, a Habsburg-házhoz lojális, attól teljes mértékben függésben levő erőszakszervezet létrehozásával érhető el. Ezen törekvés találkozott a kiváltságait féltő magyar uralkodó osztály egy részének elképzeléseivel, melyeket Somogy vármegyére vonatkozóan Czindery László³⁵, mint a vármegye császári biztosa már 1849. március 5-én megfogalmazott és Windischgratz elé terjesztett.³⁶

A Habsburg-házhoz lojális magyar főuraknak a közbiztonság megteremtésére irányuló - Czindery javaslatához hasonló törekvéseit - a bécsi udvar is felkarolta.

1849. május 27-én Pozsonyban Kempen altábornagy elnökletével megtartott ülésen döntés született egy kétszázadnyi gyalogságból és 50 főnyi lovasságból álló őrsereg megszervezésére, melyben Kempen altábornagy a hadseregpáncsnoksághoz 1849. június 2-án írt jelentésében már a csendőrség csíráját látta.³⁷

A birodalomban működő többfajta rendfenntartó testület közül a kiépülő neoabszolutista rendszer választása tehát a napóleoni háborúkból örökölt és azóta is működő lombardiai csendőrségre esett, melynek mintájára 1849-et követően a Habsburg birodalom kiépítette saját csendőrségét, melyet császári csendőrség, közismertebben zsandárság néven ismerünk.

A zsandárság a hadsereg részét képezte, azonban nem látott el katonai feladatokat. Tevékenységi körébe tartozott ugyan a közrend fenntartása, de fő feladatát alapvetően a Habsburg hatalom biztosítása képezte.³⁸

I. Ferenc József császár a csendőrség megszervezését az alábbi rendeletében engedélyezte:

„*Osztrák Császárság*
Birodalmi Törvények és Rendeletek Közlönye
1849. év
Császári és királyi nyomda, Bécs, 1850
272. szám

Az 1849 június 8-i császári rendelet az Osztrák Császárság területén a zsandárság megszervezésének engedélyezése tárgyában.

Engedélyezem a birodalom területén a zsandárság felállítását az elem terjesztett alapelvek szerint. Felhatalmazom a belügyminisztert, hogy e tárgyban a további szükséges tárgyalásokat az illetékes minisztériumokkal lefolytathassa és a megfelelő részletes javaslatot előterjeszthesse.

Schönbrunn, 1849 június 8.

Franz Josef

Bach „³⁹

A fenti felhatalmazás alapján birodalom egész területén a zsandárság megszervezését a belügyminisztérium 1850. január 18-i pátense szabályozta, melynek eredményeként először 16 ezred került megszervezésre az alábbi székhelyekkel:

- 1. számú ezred Bécs;
- 2. számú ezred Prága;
- 3. számú ezred Brünn;
- 4. számú ezred Lemberg;

³⁵ Czindery a pandúrság megtartásában és vele párhuzamosan a megszűnőfélben levő falusi hadnagyi intézmény újraélesztésében látta a közbiztonság problémájának megoldását.

³⁶ **DOBAI András:** *Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január-1865. szeptember).* Somogyi Almanach 50-51. szám. Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1989. p. 50.

³⁷ U. o. p. 51.

³⁸ **PARÁDI József** (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996, Osiris. p. 44.

³⁹ **REKTOR Béla:** *A magyar királyi csendőrség oknyomozó története.* Ohio, Árpád Könyvkiadó, Cleveland, 1980. p. 54.

- 5. számú ezred Kassa;
- 6. számú ezred Pest;
- 7. számú ezred Nagyvárad;
- 8. számú ezred Nagyszeben;
- 9. számú ezred Temesvár,
- 10. számú ezred Zágráb;
- 11. számú ezred Laibach,
- 12. számú ezred Grác;
- 13. számú ezred Innsbruck;
- 14. számú ezred Milánó;
- 15. számú ezred Pádua;
- 16. számú ezred Zára.

Magyarországon elsőként az 5. számú ezred kezdte meg a működést 1849. augusztus elsején, 38 fő tiszttel, 1115 fő legénységgel. Felállításának költségét az a 90.000 pengőforint fedezte, melyet a magyar főurak az 1849. május 27-i pozsonyi országgyűlésen szavaztak meg.

A pártok értelmében a zsoldárság *„rendeltetése a közbiztonságot, csendet és rendet minden irányban fenntartani, azokat fenyegető mindennemű háborításoknak lehetőleg elejét venni, ezeket megakadályozni s ha mégis megtörténnének a törvény állapot helyreállítását...eszközölni, a felsőbbbségi rendeletek végrehajtását gyámolítani...”*⁴⁰

Minden kor vonatkozásában megállapítható, hogy a közbiztonság fenntartására hivatott szervezetek igazodnak a politikához. Nem volt, nem lehetett ez másként a császári csendőrséggel sem, mely mind szervezetében, mind belső struktúrájában követte a Habsburg politika változásait:

1. Az elnyomó politika erősödésével 1854-ben az ezredek számát 19-re növelték oly módon, hogy a meglévő ezredek mellé további hármat szerveztek:
 - 17. számú ezred Krakkó;
 - 18. számú ezred Pozsony;
 - 19. számú ezred Sopron.
2. A liberális irányzat előre törését a csendőrezredek számának 10-re redukálása követte.
3. 1866-ban az ezredek számát - megnevezésük tartományi csendőrparancsnokságra történő változtatása mellett - 15-re növelték:
 - 1. számú tartományi csendőrparancsnokság Bécs;
 - 2. számú tartományi csendőrparancsnokság Prága;
 - 3. számú tartományi csendőrparancsnokság Velence;
 - 4. számú tartományi csendőrparancsnokság Brünn;
 - 5. számú tartományi csendőrparancsnokság Kassa;
 - 6. számú tartományi csendőrparancsnokság Nagyvárad;
 - 7. számú tartományi csendőrparancsnokság Pozsony;
 - 8. számú tartományi csendőrparancsnokság Budapest,
 - 9. számú tartományi csendőrparancsnokság Temesvár;
 - 10. számú tartományi csendőrparancsnokság Kolozsvár;
 - 11. számú tartományi csendőrparancsnokság Lemberg;
 - 12. számú tartományi csendőrparancsnokság Krakkó;
 - 13. számú tartományi csendőrparancsnokság Ljubljana;
 - 14. számú tartományi csendőrparancsnokság Zágráb;

⁴⁰ DOBAI András: *Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január-1865. szeptember)*. Somogyi Almanach 50-51. szám. Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1989. p. 51.

- 15. számú tartományi csendőrparancsnokság Zára;

Hazánk szempontjából utolsó lépésként a kiegyezést követően, 1867. május 31.-ével a zsandárság Magyarországon megszüntetésre került, mely alól csak – az ottani törvényhatóságok kifejezett kérésére - a zágrábi és a kolozsvári tartományi csendőrparancsnokságok képeztek kivételt.

1.2.2 A Magyar Királyi Csendőrség

A zsandárságnak a Magyar Királyság területéről történő kivonása után a közrend védelme ismét Magyarország belügyévé vált. Megváltoztak azonban a körülmények. Az ellentmondásos kapitalista fejlődés és a rendkívül elmaradott vidéki gazdasági – társadalmi viszonyok bomlásnak, majd fejlődésnek indultak, amely rövid idő alatt felgyorsult. Ez a fejlődés – több, más jellemző mellett – vidéken is tetten érhető volt a vasútvonal, és táv-gépíróhálózat kiépítésében, stb. Egy év alatt mintegy 1000 km vasútvonalat építettek, amely a magyarországi közlekedés forradalmasítását jelentette.⁴¹ A közutak állapota azonban nem változott. Ugyanilyen óriási ütemű volt a mezőgazdaság, elsősorban a nagybirtok fejlődése. A munkálatok helyszíneire az óriási közmunkák (építkezések, gátépítések, folyamszabályozások, hídépítések) hatalmas munkavállalói tömegeket vonzottak.

A társadalmi rétegződés szempontjából mérvadónak számító régi és új uralkodó és az elnyomott osztályok egyaránt jelen voltak. Magyarországon óriási, tömeges elszegényedett rétegek mellett létrejött és megerősödött a polgári osztály. Az elszegényedett néprétegek egy része továbbra is a cselédsorban élő agrárlakosság volt, míg másik részük pedig a létrejövő munkásosztály háttérét és tömegbázisát jelentette. Ezzel egyidőben ugyanebből a néprétegből megindult az újvilágba történő tömeges kivándorlás is.

„A közlekedés fejlődése és a polgárisodás következtében a bűnözés átalakult, a vármegyék önálló és elégtelen tizedesi, csendbiztosi, vagy pandúri közbiztonsági rendszere, illetve a városok saját rendőrségei a vidék közbiztonságát tovább már nem garantálhatta.”⁴²

A vármegyei rendfenntartó szervezetek nem alkottak összefüggő rendszert, különbözött a felszerelésük, a ruházatuk, a fizetésük, a feladataikat meghatározó utasítások és nem is léphettek egymás területére. Gyakorlatilag azt csinálták amire éppen kenyéradójuk a közigazgatási hatóság utasította őket: a fogolykíséréstől a levélhordásig bármi.

Az alacsony fizetések miatt a szervezet korrupcióra hajlamos volt.⁴³

Mindezen körülmények azt bizonyították, hogy a dualizmus rendszerében és körülményei között élő Magyarország közbiztonsági viszonyai leromlottak, a további kapitalista fejlődést a bűnözés veszélyeztette.

A helyzet sürgős megváltoztatására volt szükség. A magyar diplomaták és a birodalom területén utazgató magyar főnemesek megismerkedtek az ott már jól működő Lombardiai, majd osztrák zsandár szervezettel. A magyar főnemesek (felsőházi tagok) mozgalmat is indítottak a hatásos, csendőrtípusú, azonban minden más szempontból magyar rendvédelmi testület – a csendőrség – felállítására.⁴⁴

⁴¹ UNGÁR Mátyás - SZABOLCS Ottó: *Magyarország története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1976. (Rövid áttekintés, harmadik kiadás)

⁴² GLATZ Ferenc (szerk.): *A magyarok krónikája*. Officina Nova, Budapest, 1995.

⁴³ OL BM Reservált iratok (K 149) 4.d. 1880. III. 11. 32235. asz.

⁴⁴ PRESZLY Lóránd: *A m. kir. Csendőrség története 1881-1918*. Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., Budapest, 1920. p. 19.

A változtatás szükségessége mindenki előtt nyilvánvaló volt, amikor Tisza Kálmán 1880. augusztusában a Minisztertanács elé terjesztette a tervezetet a csendőrség újjászervezéséről⁴⁵, mely két törvény meghozatalát eredményezte:

- 1881. évi II. törvénycikk „a csendőrségi legénység állományának kiegészítéséről”,⁴⁶ illetve
- 1881. évi. III. törvénycikk „a közbiztonsági szolgálat szervezéséről”.⁴⁷

A szervezési munkálatok során követendő példának az erdélyi csendőrséget tekintették, melynek mintájára 1881. és 1884. között hat csendőrkerület került megszervezésre:

- I. kerület Kolozsváron,
- II. kerület Szegeden,
- III. kerület Budapesten,
- IV. kerület Kassán,
- V. kerület Pozsonyban, végül a
- VI. kerület Székesfehérváron.

A szervezet irányítása mindvégig a Honvédelmi- és a Belügyminisztérium együttes feladata volt: személyi ügyek intézését a honvédelmi, a szolgálati ügyekét a belügyi végezte.

1893-ban a politikai vezetés az állomány közel 50 %-os növeléséről döntött, melyet több strukturális és adminisztratív reform is követett.⁴⁸ Ennek ellenére a kerületek állandó létszámihiánnyal küzdöttek.

1903-ban folytatódtak a csendőrséggel kapcsolatos reformok, aminek keretében az 1903. évi VII. törvénycikk⁴⁹ megváltoztatta a már meglévő csendőrkerületek területi beosztását, illetve további három új kerület felállításáról is rendelkezett, melyek a VII. (brassói), a VIII. (debreceni) és a IX. (szombathelyi) csendőrkerület. A IX. kerület létrehozása azonban pénzügyi okokból elmaradt.⁵⁰

A Magyar Királyi Csendőrség ekkor már európai hírű szervezetté nőtte ki magát.

Az 1914. július 28-án kirobbant világháború megnövelte a csendőrségre háruló feladatokat. 1917-re a tapasztalt és megbízható állomány kikerült a tábori csendőrség kötelékében a frontokra, örsönként csak egy-két tiszthelyettes maradt. Az utánpótlás gyakorlatilag lehetetlen volt.⁵¹

A háborút követő időszakban a tisztikart 1919. március 26-ig kényszernyugdíjazták, mellyel gyakorlatilag lefejezték a csendőrséget.⁵² A legénység – az összes karhatalmi alakulat állományával együtt - a Belügyi népbiztosság 1. számú rendelete értelmében rendelkezési állományba került. E rendelet alapján azonban mindenkit, aki erre hajlandó volt, átvették a Belügyi Népbiztosság, illetve az 1919. március 26-án felállított Vörös Órség állományába. E lehetőséggel sokan éltek.⁵³

⁴⁵ OL K 27 1880. augusztus 21.

⁴⁶ Corpus Juris Hungarici, Complex CD, Kjk. Kerszöv Budapest. 2000.

⁴⁷ U. o.

⁴⁸ **CSAPÓ Csaba:** *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914.* Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannónia könyvek/ p. 43-44.

⁴⁹ Corpus Juris Hungarici, Complex CD, Kjk. Kerszöv Budapest. 2000.

⁵⁰ **PRESZLY Lóránd:** *A m. kir. Csendőrség története 1881-1918.* Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., Budapest, 1920.

⁵¹ **KAISER Ferenc:** *A magyar királyi csendőrség története a két világháború között.* Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2002. /Pannónia könyvek/ p. 17.

⁵² U. o. p. 18.

⁵³ U. o. p. 19.

A forradalmakat követően - az antant beleegyezése mellett - újjászervezték a csendőrséget. A szervezet a korábbiakhoz képest módosításra, modernizálásra került. Létszámát az 1922. évi VII. törvénycikk⁵⁴ 12.000 főben határozta meg.

A csendőri szolgálat alapját – a világháború előtti helyzetnek megfelelően – a közbiztonsági szolgálat teljesítése alkotta, melynek legkisebb egysége továbbra is az őrs maradt. Bűnüldözői szempontból jelentős előrelépés, hogy 1930-tól tiszta profilú nyomozó szervek kerültek felállításra, melyek ezt a speciális szakértelmet igénylő feladatot részben levették az őrsök válláról.

A második világháború időszakában a Magyar Királyi Csendőrségnek a területi viszszaosztásokkal jelentősen megnövekedett kihívásoknak kellett megfelelnie. Az előző nagy háború időszakához hasonlóan a csendőrségnek kellett a tábori rendészeti feladatokat is teljesítenie, mely alapvetően két részből állt:

1. katonai rendészeti feladatok ellátása a hadrakelt sereg körleteiben,
2. rendfenntartás az érintett katonai közigazgatás területén.

A harcok magyar területre történő áttérésekor a csendőr alakulatokat harcoló egységként is bevetették, bár sem felszerelésük, sem fegyverzetük nem felelt meg ezen, számukra speciális feladatok teljesítésének.

1944. tavaszán és nyarán – a német megszállást és a nyilas hatalomátvételt követően - a csendőrség kijelölt egységei részt vettek a magyar zsidóság deportálásában.

A Magyar Királyi Csendőrség felmorzsoltságát gyakorlatilag 1945. áprilisában harcolva szorultak ki az ország területéről, mely egyben visszafordíthatatlanul a csendőrség működésének végét jelentette Magyarországon. A szervezet jogilag 1945. május 10-én került feloszlásra az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1690/1945. ME számú rendeletével.⁵⁵

1.3 A CSENDŐRSÉG SOMOGY VÁRMEGYÉBEN

A török kiűzésekor Somogy vármegye gyakorlatilag nem létezett. I. Rudolf király az 1596. évben kiadott XLI. törvénycikk⁵⁶ alapján a vármegyét – pontosabban annak az akkor még nem török fennhatóság alatt álló maradékát - Zala vármegyéhez csatolta.

A vármegye felszabadulása a közbiztonsági állapotokon nemhogy nem javított, hanem tovább rontotta azt. A török közigazgatás és vele a rendfenntartás eltűnt, a magyar közigazgatás ebben a térségben pedig még nem létezett.

A lakosság elmenekült, vagy az erdőkben, illetve a mocsarakban bújkált. A végvári katonák elbocsátása tovább rontotta az amúgy is kétségbe ejtő viszonyokat, akik nemhogy nem vettek részt a közállapotok javításában, hanem nagymértékben hozzájárultak annak romlásához.

Jellemző képet fest Kaposvár váráról, azon keresztül pedig az akkori somogyi viszonyokról Bél Mátyás kiadatlan kéziratában:

„...Ezután a gyalogcsavargók és rablók menedéke kezdett lenni. Itt volt a moslákja legszörnyetegebb embereknek, kik semmi katonai szentség alá esküdve nem lévén, az egész környéket messze-messze öszve kóborolták és sem kereszténynek, sem töröknek nem kegyelmeztek, hanem a legirtózatossabb kínzásokkal csikarták ki a szegény köznép pénzét, s vagyontát...”⁵⁷

⁵⁴ Corpus Juris Hungarici, Komplex CD, Kjk. Kerszöv Budapest. 2000.

⁵⁵ U. o.

⁵⁶ Corpus Juris Hungarici, Complex CD, Kjk. Kerszöv Budapest. 2000.

⁵⁷ **KANYAR József:** *Harminc nemzedék vallomása Somogyról.* Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1989. p. 83.

A Rákóczi szabadságharcot követően miként az egész országban, Somogyban is megszilárdult a központi hatalom és visszaállt a Nemesi Vármegye intézménye. Somogyország III. Károly 1715. évi I. dekrétumának 86. cikkelye alapján nyerte vissza újra szuverenitását.⁵⁸

Baksai Sándor az alábbiakat írja Somogy vármegyéről:

„...Somogy vármegye 6500 négyszögkilométernyi területével a legnagyobb, 330 000 főre menő lakosságával a legnépesebb.

...Egy várostalan vármegye, még a közelmúltban is. Még a jelen század első felében az egész szép megyének egyetlen városa sem volt. Önhatósági joggal egyetlen hely sem bírt, mert – néhány apró köznemes fészek kivételével – földesúri hatalom alatt állott valamennyi – egyetlen egy sem volt melynek népessége elérte volna a háromezernyi lélekszámot, sőt néhány kivétellel avagy csak az ezret is.

...Egy erdőséges vármegye. Az egész területnek majdnem egyharmadát erdők borítják. Ma is példabeszédként járja, hogy: nem az erdők vannak Somogyban, hanem Somogy van az erdőkben.

...Ha már most összeszedjük az eddig mondottakat, némi meglepetéssel kell megállapítanunk, hogy Somogy egy sokféle tekintetben érdekes föld s ez érdekességek összességében vele kevés megye mérkőzhetik. A legnagyobb, legnépesebb, legmagyarabb, legrégebb eredetű, történelmi múltban leggazdagabb megyék egyike, várostalan, erdőséges és nagy termékenységgű föld.

...Falu, falu, apró falu. Mintegy négyszáz apró népességű falu, erdők között, völgyek mélyén rejtekezik valamennyi.”⁵⁹

Fenti leírás, mely a vármegyét és annak lakóit jellemzi, egyszersmind bemutatja azokat a körülményeket is melyek között a vármegyében működő rendvédelmi szervezeteknek dolgozniuk kellett.

Nem voltak irigylésre méltó helyzetben, hiszen még a mai technikai színvonallal, létszámmal és felszereléssel is kockázatos az erdős területek közbiztonsági viszonyinak stabilizálása, hiszen az erdő a legalkalmasabb az elrejtőzésre és menekülésre. Mindehhez párosult még a fentebb leírt somogyi mentalitás, mely tovább nehezítette a – korabeli szóhasználattal éve – közbátorság fenntartását.

1.3.1 A pandúrság intézménye⁶⁰

Somogy vármegye vezetőinek szükségszerű döntése volt a pandúrság intézményének életre hívása, miután a pallosjoggal rendelkező nemesség saját birtokain sem tudta fenntartani a rendet, a vármegye pedig a közutak biztonságos használatát sem tudta biztosítani, holott a vármegye életében a közutak fontos szerepet játszottak, hiszen határmegye lévén Horvátország és a Balkán felé ezeken az utakon jelentős hazai és nemzetközi kereskedelem folyt.

A vármegye rendelkezésére álltak ugyan a hajdúk – 1743. év elejétől mintegy 50 fő -, azonban számuk nem érte el azt a szintet, mellyel eredményesen végezhetnék volna feladataikat, melyek közé a közbiztonsági szolgálaton túl a díszőrségi, illetve a fogházóri feladatok teljesítése is beletartozott.

A pandúrság megalakítására az 1766. április 29-én megtartott megyegyűlésen került sor, melyről a jegyzőkönyv az alábbiak szerint tudósít:

„...tanácskozás által megszavaztatik a 40. fős járőröző csapat...”⁶¹

⁵⁸ Corpus Juris Hungarici, Complex CD, Kjk. Kerszöv Budapest. 2000.

⁵⁹ BAKSAI Sándor: *Az Osztrák-Magyar monarchia írásban és képekben*. Budapest, 1896. p. 291.

⁶⁰ A pandúrság intézményének áttekintése nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a vármegye zsandárság működése előtti és közbeni közbiztonsági viszonyainak megértéséhez, ezért – bár az alfejezetcím ezen szervet nem említi - szükségesnek tartom rövid áttekintését.

⁶¹ Somogy Megyei Levéltár (a továbbiakban: SML), Protocollum, 1766. 1341. sz.

„...egy Tizedes (corporál) vezénylete alá rendeltetik, a sereg a Vármegye Tiszti irányítása alá tartozik, Kaposvár és szigeti elosztással...”⁶²

A pandúr kifejezés első említése azonban csak az 1766. október 20-i közgyűlés jegyzőkönyvében szerepel:

„...Pandúr, ha szolgálatban, délben, este csak egytál ételt s egy icce bort kap, mely jövő évbe kétszerese leend.”⁶³

A vármegye vezetése a frissen megszervezett pandúrság ellátásával kapcsolatos felterjesztésére a Pozsonyban székelő Helytartó Tanács 1767. január 23-án elutasító választ adott - hiszen a Rákóczi-szabadságharcot követően a birodalmi állásfoglalás szerint a vármegyék jobb, ha nem rendelkeznek nagyobb létszámú fegyveres egységgel -, sőt a már felállított pandúrság elbocsátását és a kiadott fegyverek visszavételét is meghatározta igen szoros – 14 napos – határidőn belül.⁶⁴

A vármegye – figyelmen kívül hagyva a határidőt és a Helytartó Tanács 1767. február 2.-i keltezésű, az előzővel megegyező tartalmú utasítását – csak az 1767. március 10-i közgyűlésén tárgyalta és fogadta el a választ.

Többszöri levélváltást követően a Helytartó Tanács végül engedett, de azzal a megkövetéssel, hogy csak 20 fő lehet a pandúrok létszáma és bérüket a vármegye köteles fizetni.⁶⁵

1790-ben a pandúrok létszáma 50 főre emelkedett.⁶⁶ Feladataikat első alkalommal a vármegye az 1795. november 25-i megyegyűlésén tekintette át és fogadta el, mely „Rend Szabás” címmel került kiadásra.⁶⁷

Ugyan ebbe az évben a pandúrságot a járásokhoz csatolták, közvetlenül a járási főszolgabírók alárendeltségébe. 1798-tól 1800-ig – a korábbi évekhez hasonlóan - visszakerülnek vármegyei irányítása alá, azonban a központi irányítás nem váltja ismételten be a hozzá fűzött reményeket, ezért örökre elvetik azt.

Ugyancsak 1795-ben – igazodva a területi elhelyezkedéshez - változik meg a pandúrság belső szervezete: járásonként a strázsamester által vezetett főosztályokra, azon belül pedig 10-10 fős – káplári irányítású - osztályokra tagolódtak.⁶⁸

A pandúrok - melyek létszáma időközben 80 főre növekedett - tevékenysége nyomán a bandák vármegyei tevékenysége 1812-re jelentősen visszaszorult. A közbiztonság teljes visszaállítása érdekében a Helytartó Tanács - a vármegye kérésére - engedélyezte a számuk 120 főre történő növelését, de csak ideiglenes jelleggel, a közbiztonsági viszonyok stabilizálásáig. A vármegye azonban ismét figyelmen kívül hagyta a felsőbb utasítást hiszen 1834-ig megmaradt az emelt létszám.

A többletlétszámnak köszönhetően 1820-ra olyannyira javultak a közállapotok, hogy a korábban jellemző rablás, fosztogatás és gyilkosság alig fordult elő.⁶⁹

Mіндеzt alátámasztja Somogy vármegye főispánjának a Helytartó Tanácshoz írt levele is, melyben arról tájékoztat, hogy a fogvatartottak – 220 fő – oly zsúfoltan vannak a börtönben elhelyezve, hogy némelyikük megfulladt.⁷⁰

1834-ben megszüntetésre került a hajdúi intézmény. Hivatalos indoklás szerint „...A Nemes Vármegye Hajdúi, és egyéb szolgálai körül tapasztalt több rendbéli kicsapongások eltá-

⁶² U. o. 1342. sz.

⁶³ U. o. 1530. sz.

⁶⁴ U. o. 1767. 377. sz.

⁶⁵ U. o. 1530. sz.

⁶⁶ SML, Protocollum, 1790. 10. sz.

⁶⁷ A pandúrság feladatait 1798-ban, 1800-ban, 1805-ben, 1814-ben, 1824-ben, 1837/38-ban és 1867-ben ismétlenül újraszabályozták. SML, Protocolum, 1795. november 24. 888. sz.

⁶⁸ **BERTA Gyula:** *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884.* Kosztext Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000. p. 35.

⁶⁹ U.o. p. 94.

⁷⁰ SML, Protocollum, 1820. november 6. 2264. sz.

voztatása végett, ...”⁷¹ Helyüket a pandúrok vették át oly módon, hogy létszámukat 155 főre emelték. Nem szűnt meg azonban a „hajdú” megnevezés, de ezután nem mint fegyveres testület tagja, hanem mint vármegyei, bár egyenruhás irodaszolga, küldönc jelent meg. Korábbi feladataikat úgy oldották meg, hogy járasonként, havonta 6-6 fő pandúrt vezényeltek vármegyei szolgálatra, melyet külön szabályoztak.⁷²

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharcból a pandúrok, mint harcoló alakulatok is kivették a részüket: a vármegye vezetése felismerte, hogy a rendelkezésre álló mintegy 150 fő a bandákkal vívott harcokban már átesett a tűzkeresztségen, így nem ijednek meg az ellenségtől, ha közvetlen összecsapásra kerül is a sor.

Ennek megfelelően 1848. szeptember 24-én a vármegye vezetése részéről az alábbi elhatározás született:

„...a Megyének meglévő Pandúrjai rendeltetésüknek felelőleg is, mint már felszereltettek, egy alkalmas főnek vezérlete alatt czélszerűen s valószínűleg sikerrel használhatnának, mely döntés annál is inkább elfogadottnak találja a bizotmány miután ezzel a különben is terhelt pénztár sem nehezíttetnék, de a Pandúrok is rendeltetésük, hogy a Kormány Biztos Úr kívánatához képest az ellenség irtásával a bel bátorságot is eszközölnék...”⁷³

Szervezett alakulatként a vármegye pandúrsága azonban egyedül csak a Barcsi csatában vett részt. 1849. május 20-án a császári csapatok – a Dráván átkelve – elfoglalták Barcsot. A magyar sereg – 106 fő vármegyei pandúr, honvédek és nemzetőrök, összesen mintegy 700 fő - 1849. május 24-én támadták meg és szorították ki Barcsról a kétszeres túlerőben levő ellenséget.⁷⁴

A világosi fegyverletételt követően 1850 nyarától a császári zsandárság – azon belül az ötödik ezred – kezdte meg működését a vármegyében. Az első hónapokban a pandúrokkal együttműködve, majd 1850. október 1.-jétől - azok feloszlátása után – egyedül. A pandúrokat először toborzással igyekeztek átcsábítani a zsandárság állományába, majd mikor ez teljesen eredménytelen maradt, egyszerűen a csendőrséghez vezényelték őket.

A közbiztonság rohamos romlása sürgős intézkedések megtételét tette elengedhetlenné: 1850. december 30.-ával - legfelsőbb engedéllyel - ismételten megtörtént a pandúrság megszervezése,⁷⁵ oly módon, hogy kaposvári, karádi és csurgói központokkal strázsamesteri hivatalok kerültek felállításra.

A közbiztonsági viszonyok azonban jelentősen megsínylették a rendfenntartó testületek váltását és újjászervezését, melynek mértékét jellemzi, hogy kihírdették a vármegyében a statáriumot és Kaposváron rögtönítelő bíróságot állítottak fel.⁷⁶ Mindez azonban nem hozta meg a várt eredményeket.

A pandúrok – mintegy 80 fő -, mivel a központi hatalom nem bízott bennük, csak a csendőrök felügyelete mellett teljesíthettek szolgálatot. A felőlük jövő kezdeményezésekre a zsandárság nem volt fogadóképes, tanácsait nem fogadták meg. Ez a vármegyei közbiztonsági viszonyok teljes romlásához vezetett. Előfordult, hogy a zsandároknak a hadsereg segítségét kellett kérnie a bűnözők elfogásához.⁷⁷

1863-ban a pandúrságot – bár még mindig a zsandárság alárendeltségében – pandúrálomásokba szervezték, ami a járási székhelyekről történő kivonást, a diszlokáció egyenlethebbé tételét eredményezte:

- Szigetvári járás Kercseliget: 4 fő,

⁷¹ SML, Protocollum, 1834. augusztus 21. 2801. sz.

⁷² SML, Protocollum, 1834. augusztus 21. 2801. sz.

⁷³ SML, Protocollum, 1848. szeptember 24. 1829. sz.

⁷⁴ **BERTA Gyula:** *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884.* Kosztext Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000. p. 181.

⁷⁵ SML, Megyefőnöki iratok, 1851. IV. 79. sz.

⁷⁶ SML, Megyefőnöki iratok, 1851. IV. 645. sz.

⁷⁷ SML, Megyefőnöki iratok, 1851. IV. 1472. sz.

	Gy. Mellék:	3 fő,
	Szigetvár:	9 fő.
▪ Igali járás	Igal:	6 fő,
	Karád:	4 fő,
	Nyím:	6 fő.
▪ Központi járás	Kaposvár:	5 fő.
▪ Kaposvári járás	Szomajom:	6 fő,
	Lelle:	5 fő,
	P. Kovácsi:	4 fő.
▪ Marcali járás Szakácsi:		11 fő,
	Csurgó:	6 fő.
▪ Babócsai járás	Nagyatád:	6 fő,
	Csökő:	6 fő,
	Németlad:	4 fő. ⁷⁸

Az új szervezet belső megújulást is hozott, mivel megszűnt a strázsamesteri rendfokozat és bevezetésre került a máig használatos őrmesteri, akik a járások pandúr-parancsnokai voltak, illetve megjelent az őrvezetői rendfokozat is.⁷⁹

Mivel a közbiztonság továbbra sem javult, a vármegye főispánja az 1864. november 3-án kelt rendeletével elrendelte a félreeső helyeken levő csárdák és lakóházak (tanyák) lerombolását, de ez sem hozta a várt eredményt.

(Meg kell jegyezni, hogy a korábban már említett rögtönítélő bíróságok szigora sem javított az amúgy is kétségbeejtő viszonyokon. Az 1853-60 közötti 50, illetve az 1862-65 közötti újabb 80 végrehajtott halálos ítéletnek sem volt visszatartó ereje.)⁸⁰

A vármegyében 1867. május 1-i határral szűnt meg a császári zsandárság működése. A vezetés ezek után 100 fős pandúrlétszám emelést kért a Belügyminisztériumtól,⁸¹ azonban csak 80 fő engedélyezésére került sor. Ezzel az emeléssel a pandúrok létszáma elérte a 170 főt. A létszámnövekedés után is megmaradtak a pandúrállomások, állományuk természetesen bővítésre került.⁸²

Az 1881. évi III. törvénycikk megjelenése – csakúgy, mint 1850-ben – további jövőjüket illetően teljes bizonytalanságba taszította a pandúrokat.

A pandúrság intézménye 1883. december 31.-ével szűnt meg a vármegyében, helyüket 1884. január 1-től a Magyar Királyi Csendőrség VI. (Székesfehérvári) kerület 3. (Pécsi) szárnyának 2. (Kaposvári) szakasza vette át. A pandúrságtól a csendőrség állományába a vármegye főcsendbiztosán – Peér Mátyáson – kívül senkit sem került átvételre.

Az elbocsátott pandúrok az államtól végkielégítést sem kaptak.⁸³ A vármegye utolsó juttatásként kéthavi bérüket utalta ki részükre, mellyel a pandúrság Somogy vármegyei fennállásának 117 éves története végére került pont.⁸⁴

⁷⁸ **BERTA Gyula:** *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884.* Kosztext Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000. p. 203.

⁷⁹ **BERTA Gyula:** *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884.* Kosztext Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000. p. 203.

⁸⁰ **BERTA Gyula:** *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884.* Kosztext Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000. p. 216.

⁸¹ SML, Közgyűlési jegyzőkönyv, 1867. április 24. 70. sz.

⁸² SML, Főispáni iratok, 1867. 670. sz.

⁸³ SML, Főispáni iratok, 1884. 1102. sz.

⁸⁴ U. o. 40. sz.

1.3.2 A zsandárság

I. Ferenc József császár 1849. június 8-án kelt rendelete alapján került sor az egész birodalomban – így Magyarországon is – a császári zsandárság felállítására.

A vármegye rendfenntartó testületének átalakítására már annak osztrák megszállásakor született javaslat, ami később a csendőrség megszervezése során is szerepet játszott:

Czindery László, mint Somogy vármegye császári biztosa már 1849. március 5-én felterjesztést készített Windischgratz részére, melyben a konkrét Somogy vármegyei helyzetből indult ki, amikor a vármegyei pandúrság intézményének átszervezését javasolta. Szerinte a biztonsági szervezet két részből kell, hogy álljon. Az ún. mozgó részleget a jól felfegyverzett, jól fizetett pandúrok alkotnák, akiknek létszámát Czindery a korábbi 120 fő helyett Somogyban 55 közlegényre, 5 őrzetőre és 5 tizedesre korlátozná. Ezeket azonban magasabb zsold mellett kellene alkalmazni, hiszen Somogyban olyan rosszul fizették a pandúrokat, hogy csak azok vállalkoztak erre, akik másutt nem jutottak jövedelemhez. Czindery fő feladatukat a bűnüldözésben látja, emellett azonban karhatalmi teendők ellátására is fel lehetne őket használni.

A biztonsági szervezet második kategóriáját Czindery a falusi hadnagy intézményének fejlesztésével, illetve átszervezésével véli megvalósíthatónak. Elképzelése a vagyonos parasztság különválasztásával az uralkodó osztály kiszolgálóinak kinevezésén alapszik. Ezek a hadnagyok abban az időben még működtek a vármegyében, ők látták el a közmunkák felügyeletét, pénzküldemények kézbesítését. Korábban rablók üldözésére is felhasználták őket, ezt a tevékenységet azonban a pandúrok számának növekedése visszaszorította. Czindery szerint ők – szakmai tapasztalatai alapján – megbízhatóbbak, mint a pandúrok.

Czindery javasolta, hogy a falusi hadnagyokat mentse fel az adózás, közmunkavégzés, katonáskodás kötelezettsége alól, sőt ezeket a kedvezményeket terjesszék ki családtagjaikra is, azaz ezekkel a kiváltságokkal akarta szétválasztani a parasztokat a falusi hadnagyoktól, mellyel saját sorstársaik ellen is fordíthatta volna őket.

A felterjesztés Windischgratznál kedvező fogadtatásban részesült, engedélyével Czindery meg is kezdte a falusi hadnagyok kiválogatását, melyet csak a tavaszi-hadjárat eseményei – melynek során Somogy vármegye ismét magyar kézre került – hiusítottak meg.⁸⁵

A pozsonyi példa, mely szerint az újonnan kiépülő zsandárságra gyűjtést rendeztek, nem talált kedvező fogadtatásra a vármegyében, mivel Tallián Gyula, Somogy vármegye megyefőnöke 1850. március 26-ig csupán 155 pengőforint és 25 krajcár összegyűléséről számolt be Augusz Antalnak – tolnai kerületi főbiztosnak.⁸⁶

Tallián megyefőnök korábbi levelezésében, melyet a tolnai kerületi főbiztossal folytatott, meg is nevezi azokat a településeket, ahova véleménye szerint zsandári szervezet kéne telepíteni, mely javaslatait részletesen meg is indokolja:

Karádról például *„mint egy sugárként figyelemmel kísérhetnénk a folytonosan nyugtalankodó törökkoppányiakat, tabiakat és őrszemmel tarthatnánk a szántódi révet...”*

Marcali vidékén Kéthely lenne a legalkalmasabb, *„...minthogy ismerem az azon vidéken uralkodó rossz szellemet...Kéthely, Marcali vidékén alakítottatott legelsőbbé Noszlopy felkelt népének első csapatja, különben e vidéken tartózkodhatik Noszlopy legbiztosabban, itt lévén atyafiai, barátai, de itt volt a lakhelye is...”*

További központ lenne Csurgó, *„mint az ott s vidékén rejlő nép dühének egyik gyűjtőpontja”*.

⁸⁵ DOBAI András: *Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január-1865. szeptember)*. Somogyi Almanach 50-51. szám. Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1989. p. 50-51.

⁸⁶ Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: OL), Augusz Antal tolnai kerületi főbiztos iratai 1850. 1442. sz.

Kaposvár szomszédságában Toponárt javasolja, az itt állomásozó zsandárság hatáskörébe tartozna Dombóvár és vidéke, Kercseliget felé pedig a Baranya határán kezdődő erdőségek felett is őrködhetnének.

Zsandárlaktanya felállítását javasolja továbbá Mernyén, Nagyatádon, Nagybajomban és Darányban.

„Ekkép ált hálózva volna a megye úgy, hogy határai is őrszemmel tartva a személy és vagyonsbátorság mint status fő feladata e megyében is fent tarthatnék...”⁸⁷

Somogy vármegye először az 5. majd a 6. számú zsandárezred felállítását követően annak 5. önálló szárnya illetékességi területére került. A csendőri szervek a vármegyében 1850. nyarán kezdték meg működésüket az alábbi felépítéssel:

1. számú táblázat: A zsandárság diszlokációja Somogy vármegyében⁸⁸

Csapatparancsnokság	Szakaszparancsnokság	Őrs		
Kaposvár	Kaposvár	Kaposvár		
		Gálosfa		
		Kadarkút		
		Kercseliget		
		Igal		
		Somogyvár		
		Várda		
		Mosdós		
		Karád		
		Tab		
Marcali	Marcali	Szárszó		
		Ádánd		
		Marcali		
		Lengyeltóti		
		Vörs		
		Nemesvid		
		Csurgó		
		Berzence		
		Segesd		
		Belezne		
Szigetvár	Szigetvár	Szigetvár		
		Barcs		
		Lakócsa		
		Németlad		
		Nagyatád		
		Nagybajom		
		Agarév		
		Babócsa		
		Szigetvár	Nagyatád	Nagyatád
				Nagybajom

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

A diszlokációt áttekintve megállapítható, hogy a zsandársági szervek csak részben igazodtak a megyefőnöki javaslatához.

⁸⁷ OL, Augusz Antal tolnai kerületi főbiztos iratai 1850. 332. sz.

⁸⁸ **DOBAI András:** *Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január-1865. szeptember).* Somogyi Almanach 50-51. szám. Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1989. p. 53.

A csapatparancsnokságok vezetését hadnagyok végezték, a járási székhelyeken egy-egy szakasz, azokon belül pedig 4-4 őrsvétevénykedett.

Az őrsvétevényen 8-8 fő teljesített szolgálatot.

A szárnyat – azaz a vármegyét felügyelő zsandárságot – 1852. februárjáig Bukovsky csendőrkapitány, azt követően Rupstein lovaskapitány irányította.⁸⁹

Bár a zsandárság a hadsereg részét képezte, nem látott el honvédelmi feladatokat. Tevékenységi köre a közrend fenntartására és – felállításakor döntően – a Habsburg hatalom biztosítására terjedt ki.⁹⁰

A rendfenntartó munkában, tekintettel hely- és személyismeretükre, a vármegyei pandúrokat igyekeztek bevonni, mely először együttes szolgálatellátással került végrehajtásra. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy ugyan ezek a pandúrok a szabadságharc alatt a reguláris és népfelkelő csapatokkal együttműködve vették fel alig egy évvel korábban a harcot a császári csapatokkal szemben – Barcsi csata -, így tulajdonképpen az új testület számára megbízhatatlanok voltak. Birtokában voltak azonban annak a tudásnak, mellyel az idegen területről Somogyországba vezényelt zsandárok nem rendelkeztek.

A pandúri állományt – figyelemmel azoknak képességeikre, magatartásukra – először a fölöttük diszponáló járási szolgabírókkal felmérték,⁹¹ majd megkezdtek „önkéntes” toborzásukat.

Mindez a zsandárság részéről teljesen logikus lépés volt, hiszen a látványosan mellőzött pandúrok nem sok jóra számíthatnak. Egyfajta kiutat kínálva nekik, magába olvasztásával létszámgyorsítási megoldása mellett a korábban ellenséges pandúrokat szigorú katonai függelmi viszonyba helyezte volna, melyben szemmel tartásuk és pontos, megbízható szolgálatellátásuk könnyen kontrollálható lett volna.

Nem számoltak azonban a nemzeti öntudattal, ugyanis nem akadt önként jelentkező.⁹²

A problémát hatalmi szóval oldották meg: a pandúrokat egyszerűen ideiglenesen átvezényelték a zsandársághoz a következő létszámban:

- Karádi járás 14 fő (1 fő strázsamester, 1 fő káplár, 12 fő közpandúr);
- Igali járás 12 fő (1 fő strázsamester, 1 fő káplár, 10 fő közpandúr);
- Kaposi járás 12 fő (valamennyien közpandúrok);
- Szigeti járás 14 fő (2 fő káplár, 12 fő közpandúr);
- Nagyatádi járás 13 fő (1 fő strázsamester, 1 fő káplár, 11 fő közpandúr);
- Csurgói járás 14 fő (1 fő káplár, 13 fő közpandúr);
- Marcali járás 14 fő (1 fő strázsamester, 1 fő káplár, 12 fő közpandúr).⁹³

1850. október 1-vel a pandúrságot feloszlatták. A részben tapasztalatlan zsandárság – „megerősítve” a kényszerből átvezényelt korábbi pandúrokkal – nem tudta azonban betölteni a közrend fenntartásának szerepét. 1850. őszére a közbiztonság a vármegyében gyakorlatilag összeomlott.

A vármegye vezetése előtt egyetlen lehetőség kínálkozott csak: a korábban oly sikeres szervezetnek, a pandúrságnak ismételt életre hívása, azonban ez csak a Helytartó Tanács en-

⁸⁹ **DOBAI András:** *Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január-1865. szeptember)*. Somogyi Almanach 50-51. szám. Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1989. p. 53.

⁹⁰ **PARÁDI József (szerk.):** *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996., Osiris, p. 44.

⁹¹ **DOBAI András:** *Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január – 1865. szeptember)*. Somogyi Almanach 50-51. szám. Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1989. p. 52.

⁹² U. o.

⁹³ U. o.

gedélyével volt kivitelezhető.⁹⁴ Tekintettel azonban a közbiztonság rövid idő alatti és jelentős romlására, 1850. december 30-ával a pandúrság intézményének megtörtént a visszaállítása,⁹⁵ az előző alfejezetben leírt struktúrában és létszámmal.

A zsandárság vármegyei működéséről kifejezetten kevés anyag áll rendelkezésre. A kutatást tovább nehezíti, hogy mivel a hivatalos érintkezés nyelve akkor német volt, az iratok döntő többsége is ezen a nyelven íródott.

Megállapítható azonban a pandúrok tevékenységével kapcsolatos iratokból, hogy a két szerv egymás mellett történő működése során a közállapotok nem javultak.

Kérdéses azonban az egymás melletti működés, mely a valóságban a csendőrség alatti feladatteljesítést jelentett, természetesen mindez jelentősen – negatívan - kihatott a közrendre és a közbiztonságra.

Az 1860-as évek elejére jellemző megerősödött politikai liberális irányzat hatására a zsandárság részére az addig elsődlegesen meghatározott elnyomó feladatok lazultak, előtérbe került a valódi közbiztonsági feladatok ellátása. Sajnos addigra a vármegye közbiztonsági viszonyai olyan mélypontra süllyedtek, hogy a bandák attól sem riadtak vissza, hogy nyíltan, fegyverrel támadjanak a rendfenntartókra. Egy ilyen eseménynek állít emléket a császári zsandárság Somogy vármegye középső részén fekvő Somodor község határában található emlékműve.

1862. szeptember 14-én egy négy zsandárból álló járőr megkísérelte elfogni az akkori idők Somogyországának egyik hírhedt rablóját, Patkó Pistát, aki bandájával a Somodor és Szentgáloskér határában levő csárdában mulatott. A kialakult tűzharc során valamennyi csendőr életét vesztette.

Az emlékművön ez olvasható:

„Kötelességük hű teljesítésében az ország lakosainak közbiztonságát úgy szintén személyét és vagyonát védve, 1862. évi Szeptember hava 14-én bátor önvédelem után elesett:

Vörös Gáspár

Lázár Ferencz

Tóth István

Teszerász János

Derék Csendőröknek örök emlékül felállítva a 8-dik cs. kir. Csendőrezred tisztjei és bajtársai által... ”⁹⁶

Tudomásom szerint ma ez Magyarország egyetlen zsandári emlékműve.⁹⁷

A zsandárság – a kiegyezés eredményeként - 1867. május 1-ével megszűnt működni a vármegyében.

A zsandárság kivonása - az ország többi részéhez hasonlóan – a közrend általános váltságához vezetett Somogy vármegyében is, melynek megoldására vezették be a királyi biztosi rendszert. Somogy és Zala vármegyékben a közbiztonság helyreállítására gr. Forgách Mór korábbi zsandár ezredest nevezték ki.⁹⁸

1.3.3 A Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyében

A Magyar Királyi Csendőrség harmadik ütemében történt meg az V. (pozsonyi) és a VI. (székesfehérvári) kerület felállítása, melyet az első esetben a kassai, a másodikban pedig a

⁹⁴ SML, Megyefőnöki iratok. 1850. 2905. sz.

⁹⁵ SML, Megyefőnöki iratok. 1851. 79. sz.

⁹⁶ **BERTA Gyula:** *Betyárok, hóhérok, börtönök Somogyban.* Inverz Print Bt., Kaposvár, 2002. p. 225.

⁹⁷ Az emlékműről készített fényképfelvételeket az 1. számú melléklet tartalmazza.

⁹⁸ OL BM Elnöki iratok (K 148) 13. cs. 1868. IV/F. 2385/el.n.sz.

budapesti parancsnokságok végeztek. Az állomány kiegészítéséhez az I. és II. kerületek nyújtottak segítséget.⁹⁹

Mindkét harmadik ütemben megszervezett kerület 1884. január 1-től kezdte meg szolgálatát.

A székesfehérvári kerület lényegében a Dunántúl területét teljes egészében lefedte (nagysága meghaladta a 40 ezer négyzetkilométert, lakossága a 2,4 milliót), mely 10 vármegyét – Fejér, Veszprém, Tolna, Sopron, Moson, Győr, Vas, Baranya, Somogy, Zala - és 4 várost – Székesfehérvár, Győr, Pécs, Sopron – foglalt magába.

Az értekezésem tárgyát képező időszak teljes intervallumában Somogy Vármegye e csendőrkerület működési területébe tartozott.

A kerület szervezeti struktúrája és parancsnoki állománya működésének megkezdésekor az alábbi volt:

2. számú táblázat: A VI. (székesfehérvári) csendőrkerület felépítése 1884. január 01-én¹⁰⁰

Szárnyparancsnokság	Szakaszparancsnokság
Székesfehérvár	Székesfehérvár
	Veszprém
	Szekszárd
Sopron	Sopron
	Szombathely
Pécs	Pécs
	Kaposvár
	Zalaegerszeg

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Kerületparancsnok	Sönsér Nándor őrnagy
Kerületparancsnok-helyettes	Haller Béla százados
I. segédtszt	Enyetér Ferenc főhadnagy
II. segédtszt	Rákosi Ferenc hadapród
Oktatótszt	Soltész Izidor hadnagy
Számvivő	Nemesszeghy László hadnagy
I. szárny parancsnoka	Peér Mátyás főhadnagy (Somogy vármegye volt főcsendbiztosa)
II. szárny parancsnoka	Windisch Károly II. oszt. százados
III. szárny parancsnoka	Kárpáthy Kamill I. oszt. százados
I/I. szakasz parancsnoka	Wenninger József főhadnagy
I/II. szakasz parancsnoka	Sárközy Kázmér hadnagy
I/III. szakasz parancsnoka	Papp Arthúr főhadnagy
II/I. szakasz parancsnoka	Ziegler Károly főhadnagy
II/II. szakasz parancsnoka	Baksay Sándor hadnagy
III/I. szakasz parancsnoka	Matekovics Lajos hadnagy
III/II. szakasz parancsnoka	Szabó József hadnagy
III/III. szakasz parancsnoka	Marsó Lőrinc hadnagy

⁹⁹ CSAPÓ Csaba: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914.* Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannónia könyvek/ p. 28.

¹⁰⁰ SML, Alispáni iratok 1883. 13057. sz.

A tisztikar a kerület működésének megkezdésekor létszámailag ugyan feltöltött volt, azonban 6 fő még próbaszolgálatot teljesített:

Papp Arthur főhadnagy a cs. és kir. 76. gyalog ezred,
Ziegler Károly főhadnagy a cs. és kir. 82. gyalog ezred,
Sárközy Kázmér hadnagy a m. kir. 7. honv. huszár ezred,
Matekovics Lajos hadnagy a m. kir. 38. honv. zászlóalj,
Nemesszeghy László hadnagy pedig a m. kir. 3. honv. zászlóalj állományából.
Peér Mátyás főhadnagyot nyugállományból hívták vissza.

A kerület állományát akkor 17 fő tiszt és 768 fő legénység alkotta, mely 3 szárnyba, 8 szakaszba, illetve 139 őrsbe volt szervezve.¹⁰¹

1884. június 1-től az állomány nagysága 799 főre növekedett, melyből 20 fő volt tiszt rendfokozatú. A létszámnövekedés a szombathelyi szárny felállítása és a szakaszok működési területének újragondolása indokolta.¹⁰²

A kerület létszámviszonyai – tekintettel a folyamatos fejlesztésekre – 1902-ig folyamatosan növekedő tendenciát mutatnak: a tisztek száma ezen idő alatt 20-ról 32-re, a legénység 780 főről 1252 főre növekedett. Eközben a struktúra is változott, hiszen a már meglevő 4 mellé 1894-ben Kaposváron¹⁰³, 1896-ban Zalaegerszegen¹⁰⁴, 1898-ban pedig Győrben¹⁰⁵ került új szárny megszervezésre.

A kerület állománytáblája 1902. évtől kiegészítésre kerül a hadbírói beosztással, mivel ekkortól a csendőrség felügyelője hatáskörébe tartozott minden csendőr felett a bírói felsőbb-ségi jog gyakorlása és ez indokolta a szakelőadó tevékenységét.¹⁰⁶

Az 1903., 1904. és 1905. évre vonatkozóan nem állnak rendelkezésre az Elhelyezési Kimutatások, azonban az 1906. évi okmány¹⁰⁷ tanúsága szerint a tiszt állomány nagyságának változatlanul hagyása mellett a legénységi létszám 1242 főre esett vissza. A recenzió véleményem szerint az 1903. évi VII. törvénycikk alapján újonnan megszervezett csendőrkerületek állományának feltöltése miatt következett be.) A fenti létszám 219 őrsön teljesített szolgálatot, mely az 1902. évben működő 222 őrshez képest 3 csendőrőrs megszüntetését jelzi és magyarázza meg a létszámcsökkenés okát.

1908-tól 1912-ig a tiszt létszám 34 fő volt, amely később 36 főre emelkedett.¹⁰⁸ A legénységi állomány létszámviszonyait a továbbiakban is a dinamikus növekedés jellemezte, melynek köszönhetően a végrehajtói létszám 1914-re elérte az 1550 főt.¹⁰⁹

Megállapítható tehát, hogy a csendőrkerület létszámviszonyaira - az 1903. és 1906. közötti években regisztrált visszaesés ellenére – a folyamatos emelkedés a jellemezte.

¹⁰¹ SML, Alispáni iratok 1883. 13057. sz.

¹⁰² SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

¹⁰³ SML, Alispáni iratok 1894. 191. sz.

¹⁰⁴ U. o.

¹⁰⁵ U. o.

¹⁰⁶ HL HM 78.d. 1902. XVI.o.eln. 191. asz.

¹⁰⁷ SML, Alispáni iratok 1906. 167. sz.

¹⁰⁸ A 32-ről 34 főre történő növekedés oka a pótszárnyparancsnokság megjelenése, melyhez 1912-től további két tiszt kerül vezénylésre. Feladata: a legénység felvételének és elbocsátásának, a felszerelés beszerzésének, illetve nyilvántartási ügyeknek az intézése.

¹⁰⁹ SML, Alispáni iratok 1914. 1607. sz.

3. számú táblázat: A VI. számú (székesfehérvári) csendőrkerület létszámviszonyai Somogy vármegyében az 1884. és 1914. években¹¹⁰

	1884. év (fő)	1914. év (fő)
Tiszt	17	36
Legénység	768	1550
Összesen	785	1586

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Mai szemmel nézve különösen érdekes a kerület csendőri összlétszámán belül a tisztok aránya, mely a kerület megszervezésekor 2,2% volt, azonban 1914-re sem érte el a 2,3%-ot.

1.4 ÖSSZEGZÉS

Országos szintet tekintve megállapítottam, hogy a csendőrség (zsandárság) első alkalommal az országot megszálló és hadizsákmánynak tekintő Habsburg hatalom elnyomó erőszakszervezeteként kezdte meg a működést. Tagadhatatlan azonban, hogy mint központi irányítású rendvédelmi szerv – a politikai irányváltást követően – túllépett felállításkor meghatározott elsődleges feladatán, igazi közbiztonsági szervvé vált.

Az országból történő kivonása hatalmas űrt hagyott maga után, melyet a visszatérő pandúri szervezet nem tudott betölteni.

Újjászervezése törvényszerű volt, hiszen az Erdélyben és Horvátországban fennmaradt – az akkori körülmények között modernnek számító – testület beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Míg Magyarországon a közbiztonság gyakorlatilag összeomlott, a csendőrség által ellenőrzött területeken a stabilitás és a rend volt a jellemző.

1914-re a Magyar Királyi Csendőrség európai hírűvé vált. Felszámolta a betyárvilágot, megfelelő közbiztonsági viszonyokat teremtett, mely megállapítás egész működési idejére helytállónak tekinthető.

Mind az első, mind a második világegés időszakában aktív szerepet töltött be éppúgy a hadseregen belül, mint a hátszágban. Teljesítette a katonai közigazgatás területén a rendfenntartás feladatait.

Somogy vármegye közbiztonságának alakulására a Magyar Királyi Csendőrséget megelőző időszakban alapvetően két szervezet, a vármegyei pandúrság, illetve a zsandárság gyakorolt jelentős hatást.

A pandúrság több mint száz éves fennállása során két esetben került abba a helyzetbe, hogy szinte a semmiből kellett elfogadható közbiztonsági viszonyokat teremtenie, mely kihívásnak mindkét alkalommal eleget is tett.

A zsandárság a Habsburg neoabszolutista rendszer erőszakszervezeteként külső ráhatásra látott el a vármegyében szolgálatot.

Egyedüli rendfenntartó testületként a vármegyében azonban csak 3 hónapig – 1850. október 1-től december 30-ig működött. Előtte és utána a vármegyei pandúrsággal együttműködve teljesítette közbiztonsági szolgálatát.

A pandúrság a vármegye „saját” közbiztonsági szervezete volt 1743-tól. Bár az 1848/49 évi forradalom és szabadságharcban való tevőleges részvételük miatt az „új” rendben megbízhatatlanná váltak, felszámolásuk mégis csak 3 hónapra szűnt, hiszen – figyelemmel a közbiztonsági viszonyok hanyatlására – ismételten életrehívták a testületet és a zsandárság kivonását követően ismételten egyedüli őrzőivé váltak a vármegye közbiztonságának.

¹¹⁰ SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz., 1914. 332. sz. és 1607. sz.

Az a 17 év, amíg a zsandárság közbiztonsági szolgálatot teljesített jelentős hatást gyakorolt a vele együtt, illetve utána is szolgáló pandúrságra: megjelent ugyanis szervezetében az őrs intézménye, melyet a vármegyéből való kivonása után, a pandúrság működtetése során is – igaz, hogy az állomás kifejezést alkalmazva - megtartott.

Kutatásaim során bizonyossá vált, hogy a mai Somogy megyében található az egyetlen olyan emlékmű, amely a zsandárság magyarországi működését idézi, bár elfeledve, és gondolatlanul.

A Magyar Királyi Csendőrség megszervezése Somogy vármegyében tervszerűen és gördülékenyen, meghatározott rend szerint került végrehajtásra, melynek eredményeként a csendőri szervek 1884, január 01-ével megkezdték a szolgálatuk teljesítést. Az értekezés tárgyát képező időszak szervezeti- és létszámváltozása a második, míg az elért eredmények értékelése a harmadik fejezetben kerül részletesen kifejtésre.

Az értekezés első fejezetében tehát:

- tisztáztam a csendőrség intézményének eredetét,
- áttekintettem azon, Magyar rendvédelem szempontjából releváns szervezeteket, melyek az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverését követően a közbiztonságot voltak hivatottak védeni;
- a második pontban foglaltakat leképeztem vármegyei szintre, azaz elvégeztem mindezt Somogy vármegye vonatkozásában is, meghatározva ezzel az egyes szervezetek – pandúrság, zsandárság, Magyar Királyi Csendőrség – helyét és szerepét a vármegye rendvédelmében.

2. A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG ELHELYEZÉSI- ÉS LÉTSZÁMVISZONYAI, FELÜGYELETE, IRÁNYÍTÁSA, VEZETÉSE SOMOGY VÁRMEGYÉBEN 1884. ÉS 1914 KÖZÖTT

Somogy Vármegyében a Magyar Királyi Csendőrség 1884. január 01-én kezdte meg működését, a VI. (Székesfehérvári) csendőrkerület alárendeltségében.

A kerület a Magyar Királyi Csendőrség országos kiépítésének harmadik ütemében,¹¹¹ az V. (Pozsonyi) csendőrkerülettel együtt került megszervezésre.

A csendőri szervek felépítése - nagy vonalakban - mindvégig megőrizte a zsandárság lineáris struktúráját. A legkisebb egység az őrs volt, melyeket – többé-kevésbé a járásoknak megfelelően – szakaszokba szerveztek. A vármegyét felügyelő szakaszokat a szárnyak irányították, melyek a csendőrkerületnek voltak alárendelve. A zsandársághoz képest azonban elmaradt a csapatparancsnokságok szintje, mely a szakaszok és a szárnyak közötti egységként volt értelmezhető.

2.1 ELHELYEZÉS

2.1.1 1884. január 1-i állapot

A csendőri szervek Somogy vármegyei elhelyezkedését – csak úgy mint az ország többi részén – a Belügyminisztériumban határozták meg,¹¹² melynek alapján 1884. január 1-jén a csendőri szervek diszlokációja - összevetve a korábbi rendfenntartó testületekével - a vármegyében a következő volt:

4. számú táblázat: A zsandárság, a pandúrság és a csendőrség diszlokációjának Somogy vármegyei összehasonlítása¹¹³

Őrsök állomáshelyei (a pandúrság esetében állomások)	Császár zsandárság	Vármegyei pandúrság	Magyar Királyi Csendőrség
Kaposvár	*	*	*
Baté			*
Kadarkút	*		*
Gálosfa	*		*
Nagybajom	*		*
Igal	*	*	*
Tab	*		*
Ságvár			*
Köröshegy			*
Karád	*	*	*
Lengyeltóti	*		*
Somogyjád			*

¹¹¹ Az első ütemben a már működő erdélyi csendőrség segítségével alakították ki a II. (Szegedi) csendőrkerületet, úgy hogy az 1882. január 01-én megkezdte működését. A második ütemben került megszervezésre a III. (Budapesti) és IV. (Kassai) csendőrkerület, melyek 1883. január 01-ével álltak szolgálatba.

¹¹² **CSAPÓ Csaba:** *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914.* Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannonia könyvek/ p. 26.

¹¹³ **DOBAI András:** *Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január-1865. szeptember).* Somogyi Almanach 50-51. szám. Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1989. p. 53.

BERTA Gyula: *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884.* Kosztext Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000. p. 203.

SML, Alispáni iratok 1883. 13057. sz.

Balatonboglár			*
Marcali	*		*
Vörs	*		*
Nemesvid	*		*
Csurgó	*	*	*
Inke			*
Zákány			*
Nagyatád	*	*	*
Vízvár			*
Szigetvár	*	*	*
Lakócsa	*		*
Barcs	*		*
Kercseliget	*	*	
Gyöngyösmellék		*	
Nyim		*	
Csököly		*	
Németlad	*	*	
Nagyszakácsi		*	
Szomajom		*	
Balatonlelle		*	
Pusztakovácsi		*	
Somogyvár	*		
Várda	*		
Mosdós	*		
Balatonszárszó	*		
Ádánd	*		
Berzence	*		
Segesd	*		
Belezná	*		
Agarév	*		
Babócsa	*		

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Az őrsök elhelyezésének tervezete a Belügyminisztériumban került elkészítésre, melyet a vármegyékkel véleményeztettek, tehát nem volt önhatalmú a diszlokáció kialakítása már a kezdetben sem.

Írányelvként került figyelembevételre, hogy csendőrőrs működjön

- minden járási szolgabíróság székhelyén;
- minden járásbíróság székhelyén, amely a szolgabírói székhelytől jelentős távolságban található;
- minden „szabad királyi városban” a szomszédos községek felügyelete miatt;
- bányatelepek székhelyein,
- vasúti és más közlekedési csomópontokban, valamint a fontosabb határátelőhelyeken, hágóknál, stb;
- minden szakaszparancsnokság székhelyén, ezek egymástól való távolsága nem haladhatta meg a 23-24 km-t.¹¹⁴

¹¹⁴ OL BM K 150 893. cs. 1881. III. 11/a. 8131. asz., 985. cs. 1882. III. 11/b. 13061. asz.

A Magyar Királyi Csendőrség és az azt megelőző időszak őrsének elhelyezésével kapcsolatosan megállapítható, hogy:

- Mindhárom testület Kaposvár központtal működött.
- A zsandárság és a pandúrság viszonylatában:
 1. Mind a zsandárság, mind a pandúrság tekintetében őrs- vagy, állomás-székhelyként funkcionált:
 - Kercseliget és Némethad.
 2. Zsandárőrsként funkcionáltak, pandúrállomások azonban nem létesültek:
 - Kadarkúton,
 - Gálosfán,
 - Nagybajomban,
 - Tabon,
 - Lengyeltótiban,
 - Marcaliban,
 - Vörsön,
 - Nemesviden,
 - Lakócsán,
 - Barcsan,
 - Somogyváron,
 - Várdán,
 - Mosdóson,
 - Balatonszárszón,
 - Ádándon,
 - Berzencén,
 - Segesden,
 - Beleznán,
 - Agaréven és Babócsán.
 3. Csak pandúrállomások létesültek, zsandársági őrsök nem:
 - Gyöngyösmelléken,
 - Nyimben,
 - Csökölyben,
 - Nagyszakácsiban,
 - Szomajomban,
 - Balatonlellén és Pusztakovácsiban.
- A zsandárság és a magyar királyi csendőrség viszonylatában:
 1. Zsandársági és magyar királyi csendőrőrs is működött:
 - Kadarkúton,
 - Gálosfán,
 - Nagybajomban,
 - Tabon,
 - Lengyeltótiban,
 - Marcaliban,
 - Vörsön,
 - Nemesviden,
 - Lakócsán és

Barcson.

2. zsandárőrsként funkcionáltak, magyar királyi csendőrőrsök azonban nem létesültek:

Kercseligeten,
Németladon,
Somogyváron,
Várdán,
Mosdóson,
Balatonszárszón,
Ádándon,
Berzencén,
Segesden,
Beleznán,
Agaréven és
Babócsán.

3. Zsandárőrsként nem funkcionáltak, magyar királyi csendőrőrsök azonban létesültek:

Batéban,
Ságváron,
Köröshegyen,
Somogyjádón,
Balatonbogláron,
Inkén,
Zákányban és
Vízváron.

- A pandúrság és a magyar királyi csendőrség viszonylatában:

1. Pandúrállomás és magyar királyi csendőrőrs csak azokon a településeken működött, ahol császári csendőrőrs is volt, azaz:

Kaposváron,
Igalban,
Karádon,
Csurgón,
Nagyatádon és
Szigetváron.

2. Pandúrállomásként funkcionáltak, magyar királyi csendőrőrsök azonban nem létesültek:

Kercseligeten,
Gyöngyösmelléken,
Nyimben,
Csökölyben,
Németladon,
Nagyszakácsiban,
Szomajomban,
Balatonlellén és
Pusztakovácsiban.

3. Pandúrállomásként nem funkcionáltak, magyar királyi csendőrőrsök viszont felállításra kerültek:

Batéban,
Kadarkúton,
Gálosfán,

Nagybajomban,
 Tabon,
 Ságváron,
 Köröshegyen,
 Lengyeltótiban,
 Somogyjában,
 Balatonbogláron,
 Marcaliban,
 Vörsön,
 Nemesviden,
 Inkén,
 Zákányban,
 Vízváron,
 Lakócsán és
 Barcson.

- Mindhárom vizsgált testület helyi szerveinek elhelyezését együttesen áttekintve elmondható, hogy Kaposváron, Igalban, Karádon, Csurgón, Nagyatádon és Szigetváron a Magyar Királyi Csendőrséget megelőző időszakban a zsandárság és a pandúrság is működtetett őrsöket, illetve állomásokat.

Ezen legutolsó megállapításból határozhatók meg Somogy vármegye XIX. század végi bűnügy-közbiztonsági szempontú neuralgikus pontjai, hiszen a vármegye életét ebben az időszakban meghatározó rendfenntartó testületek mindegyike – saját, illetve az előtte működő szervek tapasztalatai alapján - kiemelten kezelte ezeket a településeket és azok környékét. Ezeket a településeket tekintették abban az időben a rendfenntartás szempontjából „súlyponti” településeknek.

A súlyponti települések nem mindig estek egybe a közigazgatás szempontjából privilegiált településekkel, mely az alábbiak szerint szemléltethető:

5. A járási székhelyek és a súlyponti települések összehasonlítása¹¹⁵

Járás	Súlyponti település
Központi	Kaposvár
Kaposvári	Kaposvár
Igali	Igal, Karád
Babócsai	Nagyatád
Szigetvári	Szigetvár
Marcali	Csurgó

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Fenti megállapítás gyakorlatilag egybevág Czindery László császári biztos 1849-ben felterjesztett javaslatában foglaltakkal.

Egyértelmű tehát, hogy a magyar királyi csendőrség Somogy vármegyei elhelyezkedése már a legkorábbi időszakban is megfelelt mind a vármegye közbiztonsági viszonyainak, mind azoknak a követelményeknek, melyeket szervezése során diszlokációjával kapcsolatosan határoztak meg.

A csendőri állomány két lépcsőben érkezett meg az újonnan megszervezett kerületbe, illetve a vármegyébe:

¹¹⁵ A járássok tekintetében: **BERTA Gyula**: *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884*. Kosztex Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000. p. 203. A súlyponti települések tekintetében: 3. számú ábra.

- a tiszti kar 1883. november 30-án,
- a legénység december 5-én indult szolgálati helyére, oly módon, hogy a legénység előbb összpontosításra került a szárny, majd a szakaszparancsnokságokon és csak mintegy 8 nap elteltével – tehát 1883. december 13-án szállta meg az őrsöket.¹¹⁶

A csendőrség elhelyezési kimutatását a VI. kerület parancsnoka 1883. december 10-én küldte meg a vármegye vezetésére részére.¹¹⁷

Ahhoz azonban, hogy a szolgálatteljesítés a vármegyében ténylegesen megkezdődhesen komoly előkészítő munkát kellett végezni, mely az állomány biztosításán kívül – amit részleteiben a következő alfejezetben tárgyalok – magába foglalta többek között az elhelyezést szolgáló épületek bérlését és azok berendezését is:

- Az őrsök székhelyeül kijelölt településeken felhívták a lakosság figyelmét arra, hogy amelyek megfelelnek a csendőrség elhelyezésére bérbe lehet adni épületeket. Ehhez bérleti feltételekkel és pontos tervrajzzal együtt ajánlatokat kellett a III. csendőrkerülethez benyújtani, ahonnan ezek elbírálásra Budapestre kerültek.¹¹⁸ A kiválasztott épületeket 1883. augusztus 22-től, alkalmasságukat ellenőrizendő bejárásra kerültek.¹¹⁹

(Abban az esetben ha nem találtak megfelelő épületet az elhelyezésre a meghatározott településen, a csendőrőrs székhelyét egy hozzá közeli településre helyezték át. Mivel Balatonszántódon nem találtak alkalmas épületet, az őrsöt Köröshegyen állították fel).¹²⁰

Folytak területi – igali járás¹²¹ – és helyi – Babócsa¹²² - lobbik is csendőrőrs létesítésére, mely egyfelől biztonságot nyújtott a kiválasztott településnek, másfelől az épületek bérbeadása jelentős bevételt is hozott.

- Az elhelyezési körletek és irodák berendezésével kapcsolatos szükségleteket mindig az a parancsnokság biztosította, melyet a szervezéssel megbíztak. A beszerzés hírdetések közzététele útján, pályázati rendszerben történt.¹²³ Arra vonatkozóan, hogy Somogyból volt e sikeres pályázó a csendőrségi felszerelési tárgyak biztosítására nem találtam utalást. Az azonban egyértelmű, hogy a vármegyébe jelentős mennyiségű felszerelést szállítottak, mivel a Belügyminisztérium – hivatkozva a szervezés jelentős költségeire – kérte a vármegyét, hogy azok a települések, ahova csendőri egységek kerülnek elhelyezésre, működjenek együtt a felszerelések vasúttól csendőrszékhelyig történő térítésmentes szállításában.¹²⁴

A csendőrök vármegyei fogadásával és szolgálatának megkezdésével kapcsolatosan a Belügyminiszter az alábbiakat határozta meg a megye főispánja részére:

„...és további megfelelő intézkedés végett értesítem, egyszersmind felhívom, miszerint saját hatáskörében tegyen meg minden intézkedést arra nézve, hogy a m. kir. Csendőrség a lakosság részéről előzékenységgel fogadtassék, s áthatva a csendőrség feladatának fontosságától a csendőrparancsnokság valamint annak osztályai és az egyes csendőrök is szolgálati

¹¹⁶ SML, Alispáni iratok 1883. 11867. sz.

¹¹⁷ SML, Alispáni iratok 1883. 13057. sz.

¹¹⁸ SML, Alispáni iratok 1883. 6333. sz.

¹¹⁹ U. o. 8968. sz.

¹²⁰ U. o. 8011. sz.

¹²¹ U. o. 9488. sz.

¹²² U. o. 4102. sz.

¹²³ **CSAPÓ Csaba**: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannónia könyvek/ p. 84.

¹²⁴ SML, Alispáni iratok 1883. 11003. sz.

*működésükben, és a kezdet nehézségeinek leküzdésében teljes készséggel támogattassanak.*¹²⁵

1884. január 1-ével tehát befejeződött a dualista magyar állam centralizált, közbiztonsági feladatra kikülönített katonai őrtestületének megalakulása – a későbbiekben létrehozott további három kerület a már meglévők működési területéből alakult -, amelyet a vármegyei hatóságok alapvetően elleneztek és amely pillanatnyilag nem volt népszerű. Kezdetben többen nem támogatták a tevékenységét és a magyarságtól idegen szervezetnek tekintették.¹²⁶ Nem felejtették el és társították hozzá a császári csendőrséggel kapcsolatos érzelmeket.

2.1.2 1884. június 1. és 1893. január 1. közötti állapot

A kezdeti diszlokáció csak fél éven keresztül élt: 1884. június 1-ével új „Elhelyezési Kimutatás” került kiadásra, mely a korábbi egy szakaszos rendszert két szakaszosra változtatta, még mindig megtartva azonban a szárnyparancsnokság pécsi központját, azaz még nem önállósítva a vármegyét:

6. számú táblázat: A VI. (székesfehérvári) csendőrkerület diszlokációja Somogy vármegyében 1884-ben¹²⁷

Szakaszparancsnokság	Őrs székhely	1884. január 1-i állapot	1884. június 1-i állapot
II. (kaposvári) szakasz	Kaposvár	*	*
	Nagybajom	*	*
	Baté	*	*
	Gálosfa	*	*
	Kadarkút	*	*
	Lakócsa	*	*
	Szigetvár	*	*
	Barcs	*	*
	Vízvár	*	*
	Nagyatád	*	*
	Zákány	*	*
	Csurgó	*	*
	Inke	*	*
	III. (marcali) szakasz	Marcali	*
Nemesvid		*	*
Vörs		*	*
Balatonboglár		*	*
Lengyeltóti		*	*
Somogyjád		*	*
Karád		*	*
Köröshegy		*	*
Ságvár		*	*
Tab		*	*
Igal		*	*

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

¹²⁵ SML, Alispáni iratok 1883. 11867. sz.

¹²⁶ **FORRÓ János**: *A magyar királyi csendőrség küzdelme a Székesfehérvári csendőrkerületben Fejér vármegye közbiztonságáért 1884-1945.* kézirat, p. 24.

¹²⁷ SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

Az átszervezés tehát ekkor még nem járt új őrsök kialakításával, gyakorlatilag csak a már meglévőket osztották szét két szakaszparancsnokság között. Új „hadrendi” elemként csak a Marcali szakaszparancsnokság jelent meg.¹²⁸

A VI. csendőrkerület parancsnoka még a kétszakaszos modellre való áttérés előtt – 1884. április 24-én - kikérte ez elhelyezéssel kapcsolatosan a vármegye véleményét:

„a belügy miniszter úr ő Nagyméltóságának f.hó 14-én kelt 22623/VII. számú rendelkezésével a parancsnokságot utasította, miszerint a megyék törvényhatóságaival egyetértőleg megállapíttassék, hogy a közbiztonsági szolgálat érdekében szükséges-e új csendőr őrsöket felállítani – esetleg egyes őrsök létszámát szaporítani – vagy végre egy vagy más őrsöt más állomásra áthelyezni, - szóval hogy a jelenlegi őrsök száma, valamint a legénységi létszám a különféle szolgálati igényeknek mily mértékben felel meg.-

Ebből kifolyólag felkérem a tekintetes alispáni hivatalt szíveskedjék abbeli nézetét lehető legrövidebb idő alatt a parancsnoksággal közölni, hogy ezen fontos ügyben a belügy miniszter úr ő Nagyméltóságának a javaslatot megtehessem.”¹²⁹

A belügyminisztériumba – figyelembe véve a vármegye észrevételeit – a kerületparancsnokság az alábbi javaslatot küldte el:

- a kaposvári, csurgói, barcsi őrsök állományát 2-2 csendőrrel, míg a zákányi és szigetvári őrsök létszámát 1-1 csendőrrel ki kell egészíteni;
- Homokszentgyörgyön, Babócsán, Segesden, Harságyon, Mernyén és Törökkoppányban új őrsöket indokolt felállítani 1-1 őrsvezető és 4-4 csendőr állománnyal;
- A vörsei csendőrőrsöt Balatonszentgyörgyre, az inkei őrsöt pedig Iharosberénybe szükséges áttelepíteni;¹³⁰

Természetesen a fenti javaslatok az 1884. június 1-től életbe léptetett elhelyezésbe – figyelemmel az idő rövidegére - még nem kerülhettek bele, a későbbiekben azonban realizálódtak.

A strukturális keretek – tehát a kétszakaszos modell – 1893. január 1-ig változatlan maradt.

A háromszakaszos kialakítás előtt még egy változás történt. Az 1891. január 1-ével a hadrendi számok megváltoztak. A kaposvári II. szakasz III. szakasz lett, a marcali szakasz száma pedig III.-ról IV.-re változott.¹³¹

7. számú táblázat: A VI. számú (székesfehérvári) csendőrkerület diszlokációja Somogy vármegyében 1884. - 1892. évek között¹³²

Őrs székhely	1884.		1885.		1886.		1887.		1888.		1889.		1890.		1891.		1892.	
	II. SZ.	III. SZ.	II. SZ.	III. SZ.	II. SZ.	III. SZ.	II. SZ.	III. SZ.	II. SZ.	III. SZ.	II. SZ.	III. SZ.	II. SZ.	III. SZ.	III. SZ.	IV. SZ.	III. SZ.	IV. SZ.
Kaposvár	*		*		*		*		*		*		*		*		*	
Nagybajom	*		*		*		*			*		*		*		*		*
Baté	*		*						*		*		*		*		*	
Gálosfa	*		*		*		*		*		*		*		*		*	
Kadarkút	*		*		*		*		*		*		*		*		*	

¹²⁸ SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

¹²⁹ SML, Alispáni iratok 1884. 4668. sz.

¹³⁰ U. o. 5294. sz.

¹³¹ SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

¹³² SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

Lakócsa	*		*		*		*		*		*		*		*		*	
Szigetvár	*		*		*		*		*		*		*		*		*	
Barcs	*		*		*		*		*		*		*		*		*	
Vízvár	*		*		*		*		*		*		*		*		*	
Nagyatád	*		*		*		*		*		*		*		*		*	
Zákány	*			*		*		*		*		*		*		*		*
Csurgó	*			*		*		*		*		*		*		*		*
Inke	*										*		*		*		*	
Homok-szentgyörgy			*		*													
Babócsa			*		*		*		*		*		*		*		*	
Harsány			*		*		*		*		*		*		*		*	
Nagyberki					*		*											
Szulok							*		*		*		*		*		*	
Görgeteg									*		*		*		*		*	
Iharos-berény				*		*		*		*								
Berzence											*		*		*		*	
Csököly											*		*		*		*	
Surd											*		*		*		*	
Igal		*		*		*		*		*		*		*		*		*
Török-koppány								*		*		*		*		*		*
Felső-seged														*		*		
Marcali		*		*		*		*		*		*		*		*		*
Nemesvid		*		*		*		*		*		*		*		*		*
Vörs		*		*														
Balaton-boglár		*							*		*		*		*		*	
Lengyeltóti		*		*		*		*		*		*		*		*		*
Somogyjád		*		*		*		*		*								
Karád		*		*		*		*		*		*		*		*		*
Köröshegy		*		*		*		*		*		*		*		*		*
Ságyár		*		*		*		*		*								
Tab		*		*		*		*		*		*		*		*		*
Látrány				*		*		*										
Balaton-berény						*		*		*		*		*		*		*
Fajsz											*		*		*		*	
Ádánd											*		*		*		*	
Mernye											*		*		*		*	

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Sajátos, hogy a szervezeti szempontból statikus periódus magában hordozta mégis a dinamikát, hiszen az őrsök alárendeltségi viszonyai esetenként gyorsan változtak: a zákányi és a csurgói csendőrőrsök például 1884-ben a kaposvári szakasz állományába tartoznak, majd 1885-től 1887-ig a marcali szakaszhoz kerültek, 1888-tól azonban újra a kaposvári szakasz diszponált felettük.

Az átstrukturálódást folyamatos bővülés is jellemezte. A diszlokáció a periódus végére dinamikus fejlődésen ment keresztül, hiszen a kaposvári szakaszon belül az őrsök száma 13-ról 20-ra, a marcali szakaszban pedig 11-ről 14-re nőtt. Külön kiemelendő, hogy a vármegye javaslatai is elfogadásra kerültek.

2.1.3 Az 1893. év

Az 1893. január 1-én kiadott Elhelyezési kimutatásnak megfelelően Somogy vármegye ellenőrzése a VI. (székesfehérvári) csendőrkerület 3. (pécsi) szárnyának III. (kaposvári), IV. (marcali) és V. (csurgói) szakaszainak hatáskörébe került.¹³³

1893. január elseje a határnap, mellyel a vármegyében beáll a háromszakaszos modell, azonban egyelőre még csak azzal a sajátossággal, hogy a korábbiakhoz hasonlóan Somogyország még mindig a Pécssett székelő szárny kompetenciája.

8. számú táblázat: A VI. számú (székesfehérvári) csendőrkerület diszlokációja Somogy vármegyében 1893. évben¹³⁴

Őrs székhely	III. kaposvári szakasz	IV. marcali szakasz	V. csurgói szakasz
Kaposvár	*		
Nagybajom	*		
Baté	*		
Gálosfa	*		
Kadarkút	*		
Nagyatád	*		
Igal	*		
Harságy	*		
Mernye	*		
Görgeteg	*		
Csököly	*		
Törökkoppány	*		
Marcali		*	
Nemesvid		*	
Balatonboglár		*	
Lengyeltóti		*	
Karád		*	
Köröshegy		*	
Tab		*	
Balatonberény		*	
Fajsz		*	
Ádánd		*	
Csurgó			*
Gyékényes			*
Berzence			*
Surd			*

¹³³ SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

¹³⁴ SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

Inke			*
Felsősegesd			*
Vízvár			*
Babócsa			*
Barcs			*
Szigetvár			*
Szulok			*
Lakócsa			*

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Az új szakasz állománya a korábbi kaposvári szakaszokéból került kialakításra a szuloki, lakócsai, szigetvári, csurgói, berzencei, surdi, inkei, felsősegesdi, vízvári, babócsai és barcsi őrsök átadásával, illetve zákányi őrs helyett gyékényesen új őrs felállításával.

A kaposvári szakasz állományában maradtak a kaposvári, batéi, gálofai, kadarkúti, nagyatádi, harságyi, görgetegi és csökölyi őrsök, illetve a marcali szakasztól áthelyezésre került a nagybajomi, az igali a mernyei és a törökkoppányi csendőrőrs.

A marcali szakasz a fenti őrsök átadása után a marcali, a nemesvidi, a balatonboglári, a lengyeltóti, a karádi, a köröshegyi, a tabi, a balatonberényi, a fajszi és az ádándi csendőrőrsökkel működött.

2.1.4 1894. január 1. utáni állapot

Mérföldkönek tekinthető a Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyei működésének szempontjából 1894. január 1-e, amikortól megalakításra került az önálló kaposvári szárny 5. hadrendi számmal. A vármegyei csendőrség tevékenysége során ettől a naptól működik önálló szervezeti egységként, melyet a vizsgálat tárgyát képező időszak utolsó dekádja során folyamatosan meg is tart.¹³⁵

A kaposvári szárny első parancsnokának azt a Kárpáthy Kamill I. oszt. századost nevezték ki, aki korábban a III. (pécsi) szárnyat irányította, tehát megfelelő ismeretekkel rendelkezett a vármegyéről.

Az önálló kaposvári szárny felállításával egyidőben a szakaszok számozása a következők szerint változott:

- I. (kaposvári) szakasz,
- II. (lengyeltóti) szakasz - a korábbi marcali szakasz székhelyének áthelyezésével, mely 1898-tól ismét Marcaliba költözött,
- III. (csurgói) szakasz.¹³⁶

Szervezési szempontból a vármegyei csendőrség vonatkozásában az előző periódusokhoz képest hosszabb, 4 és fél évig tartó szünet következett be. A szakaszok alárendeltségében levő őrsök száma 1898. július 1-ig változatlan maradt, azaz az I. szakasz alárendeltségében 12, a II. szakaszban 10, míg a III. szakaszban ugyancsak 12 csendőrőrs teljesített szolgálatot. Az utána következő időszak az alábbiak szerint alakult:

	1. szakasz	2. szakasz	3. szakasz
1898. 07. 01. ¹³⁷	13 őrs	11 őrs	13 őrs
1899. 01. 01. ¹³⁸	ua.	ua.	ua.

¹³⁵ Az elhelyezési és létszámviszonyokat az 5. és 6. számú mellékletek részletezik.

¹³⁶ SML, Alispáni iratok 1894. 191. sz.

¹³⁷ SML, Alispáni iratok 1894. 191. sz.

¹³⁸ U. o.

1900. 01. 01.	¹³⁹	ua.	ua.	ua.
1901. 01. 01.	¹⁴⁰	ua.	12 örs	ua.
1902. 01. 01.	¹⁴¹	ua.	ua.	ua.
1903.		Nem áll adat rendelkezésre		
1904.		Nem áll adat rendelkezésre		
1905.		Nem áll adat rendelkezésre		
1906. 01. 01.	¹⁴²	ua.	ua.	15 örs
1906. 12. 01.	¹⁴³	ua.	14 örs	ua.
1907. 01. 01.	¹⁴⁴	ua.	ua.	ua.
1908. 01. 01.	¹⁴⁵	ua.	ua.	17 örs
1909. 01. 01.	¹⁴⁶	ua.	ua.	ua.
1910. 01. 01.	¹⁴⁷	15 örs	16 örs	14 örs
1911. 01. 01.	¹⁴⁸	16 örs	ua.	13 örs
1912. 01. 01.	¹⁴⁹	17 örs	ua.	14 örs
1913. 01. 01.	¹⁵⁰	ua.	ua.	ua.
1914. 01. 01.	¹⁵¹	ua.	17 örs	ua.
1914. 08. 01.	¹⁵²	ua.	ua.	ua.

Részleteiben:

Az **I. szakasz** őrsállománya az 1898. július 1-étől élt Elhelyezési Kimutatás alapján a zselickisfaludi őrssel bővült, majd a batéi őrs került Mosdósra áthelyezésre 1902-ben.

A **II. szakasz** - az I. szakaszhoz hasonlóan – ugyancsak 1898. július 1-től került bővítésre, amikor is a somogyvári őrs kezdte meg szolgálatteljesítését. 1901-től Fonyódon is csendőrőrs került felállításra.

A **III. szakaszon** belül 1895-ben átstrukturálódás történt: a gyékényesi és a surdi őrsök Zákányba, illetve Szentmiklósra költöztek. Őrsszám emelés a szakaszon belül ugyancsak 1898. július 1-ével történt, amikortól Darányba is csendőrőrs települt.

Bár az 1903., 1904. és 1905. évek adatai nem állnak rendelkezésre, az 1906. évi Elhelyezési Kimutatás adatai szerint az őrsök számában változás nem történt.

A szakaszparancsnokságok elhelyezkedésében változás 1906. január 1-én tapasztalható, amikor a II. szakaszparancsnokság székhelye is Kaposvárra kerül, majd 1906. december 1-ével a III. szakasz parancsnoksága is Kaposvárra költözött.¹⁵³ 1910-től a az értékelt időszak végéig a szakaszparancsnokságok elhelyezkedése:

- I. szakasz - Kaposvár;
- II. szakasz - Marcali;
- III. szakasz - Szigetvár.

¹³⁹ U. o.

¹⁴⁰ U. o.

¹⁴¹ SML, Alispáni iratok 1903. 262. sz.

¹⁴² SML, Alispáni iratok 1906. 167. sz.

¹⁴³ SML, Alispáni iratok 1906. 167. sz.

¹⁴⁴ U. o. 1907. 10831. sz.

¹⁴⁵ U. o. 1908. 18. sz.

¹⁴⁶ U. o. 1909. 925. sz.

¹⁴⁷ U. o. 1910. 201. sz.

¹⁴⁸ U. o. 1911. 332. sz.

¹⁴⁹ U. o. 1912. 612. sz.

¹⁵⁰ U. o. 1913. 249. sz.

¹⁵¹ U. o. 1914. 332. sz.

¹⁵² U. o. 1914. 1607. sz.

¹⁵³ SML, Alispáni iratok 1906. 1199. sz.

A szakaszparancsnokságok működési területei is változtak a központosítás utáni ismételt területi eloszlás bevezetésével, melynek következtében az őrsök alárendeltségi viszonyai is módosultak, melyet a III. szakasz őrsszám csökkenése mutat:

9. számú táblázat: A VI. számú (székesfehérvári) csendőrkerület diszlokációja Somogy vármegyében 1909. évtől¹⁵⁴

Működési terület (járások)	1909. évig			1910. évtől		
	I. szakasz	II. szakasz	III. szakasz	I. szakasz	II. szakasz	III. szakasz
Kaposvár	*			*		
Igal	*			*		
Szigetvár	*					*
Marcali		*			*	
Lengyeltóti		*			*	
Tab		*		*		
Csurgó			*		*	
Nagyatád			*			*
Barcs			*			*

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

A szakaszok őrzállománya 1906. évtől az alábbiak szerint változott:

I. szakasz

A szakasz őrsei 1906-ban Kaposváron, Mosdóson, Gálosfán, Zselickisfaludon, Kadar-kúton, Nagybajomban, Hetesen, Igalban, Andocson, Mernyén, Szigetváron, Mozsgón és Gyöngyösmelléken működtek.

Az 1902. évihez képesti változások:

- a harsági őr megszűnt;
- a nagyatádi, görgetegi és csökölyi őrök a III. szakaszhoz kerültek;
- a III. szakasztól átkerült a szigetvári őr;
- új őrsként működött Hetes, Mozsgó és Gyöngyösmellék.

Az 1910-ben történt módosítás értelmében a szigetvári, mozsgói és gyöngyösmelléki őrök a III. szakasz állományába kerültek, míg az I. szakaszhoz csatolták a tabi járás őrseit, így Tabot, Ádándot, Balatonföldvárt, Karádot és Faluhidvéget. 1911-ben kezdte meg működését somogysárdi, majd 1912-ben a Toponári csendőrőr, melyekkel - az 1906. évi 13 őrshöz képest - 1914-re 17 őr működött ezen szakaszparancsnokság alárendeltségében.

II. szakasz

1902-höz képest 1906-ra megszűnt a fajszi őr, helyette Osztopán vált őrsszékhellyé.

Míg az I. szakasz szempontjából az 1906. és 1910. közötti időszak elhelyezés szempontjából eseménytelennek volt tekinthető, addig a II. szakasz 3 új őrrel bővült: 1907-ben kezdte meg a szolgálatteljesítést a faluhidvégi és a mesztegnyői őr, melyet 1909-ben a balatonföldvári követett. (Igaz, hogy ezen utóbbi nem járt együtt állománynövekedéssel is, hiszen a korábbi köröshegyi őr került Balatonföldvára áthelyezésre).

¹⁵⁴ SML, Alispáni iratok 1909. 925. sz., 1910. 201. sz., 1911. 332. sz., 1912. 612. sz., 1913. 249. sz., 1914. 332. sz. és 1607. sz.

1910-ben a tabi járás őrsei az I. szakaszhoz kerültek, helyettük a csurgói járás csendőri szervei integrálódtak a szakasz állományába, azaz a tabi, ádándi, balatonföldvári, karádi és feluhidvégi őrök helyett a böhönyei, csurgói, berzencei, zákányi, inkei, iharosberényi és somogyszentmiklósi őrök. A II. szakasz őrállománya ezután csak 1914-ben bővült, amikor felállításra került a falu(később ba laton)szemesi csendőrőrs, mellyel az I. szakaszhoz hasonlóan ugyancsak 17 őr teljesített működési területén szolgálatot.

III. szakasz

Az 1902. évi elhelyezéshez viszonyítva a szakasz – ellentétben az előzőekkel – fejlődésen ment keresztül. Igaz, hogy a szigetvári őr átkerült az I. szakasz állományába, illetve a darányi őr megszűnt, azonban helyettük a szabási őr került felállításra, valamint az I. szakasztól a nagyatádi, görgetegi és csökölyi őrök kerültek ezen szakasz fennhatósága alá.

A szakasz 1906-ban – a három szakaszt összehasonlítva – a legnagyobb létszámmal (71 fő) és a legtöbb őrrel (15) kezdte meg az 1906. évet. Fenti állománya mellé 1908-ban megszervezésre került az iharosberényi, és a miki őr is.

Az 1910. évi változások következtében, melynek során a csurgói járás őrsei a II. szakaszhoz kerültek és helyettük a szigetvári járás csendőri szervei érkeztek a szakasz állományába. Ezzel az őrök száma 14-re csökkent, melyek az alábbiak voltak: Szigetvár, Mozsgó, Gyöngyösmellék, Nagyatád, Vízvár, Görgeteg, Csököly, Felsősegesd, Mike, Szabás, Barcs, Babócsa, Szulok és Lakócsa. 1911-re az őrök száma tovább csökkent, mivel a miki őr megszüntetésre került. Az 1912-ben a felállított taranyi őrrel érte el a 14 őrös struktúrát a szakasz, mely a periódus végéig változatlan maradt.

2.2 LÉTSZÁMVISZONYOK

A magyar királyi csendőrség végrehajtói állományának feltöltését –hasonlóan a zsendársághoz – „a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről” rendelkező 1881. évi II. törvénycikk¹⁵⁵ értelmében elsősorban katonaviselt személyekkel kívánta megoldani.

A citált törvénycikk értelmében a csendőrség állományába jelentkezhetnek:

- a) a hadsereg, a haditengerészet, vagy a honvédség kötelékében szolgált altisztek;
- b) olyan önkéntesek, akik hadkötelezettségüknek már teljesítették;
- c) a hadsereg szabadságolt állományába tartozó, hadkötelezettségük utolsó félévét teljesítő, a csendőrség kötelékébe önként belépő személyek;
- d) a hadsereg önként belépő tartalékosai és póttartalékosai;
- e) az önként belépő honvédek.

Kiemelten kezelt időszaknak tekintették a mozgósítás időszakát, mely időben az utolsó három kategóriába tartozók felvétele felfüggesztésre került.

A csendőrségnél eltöltendő szolgálati idő 3 évben került meghatározásra, melynek hosszabbítására évente kerülhetett sor.

A hadseregből és a honvédségből belépők számára - a csendőri szolgálat vonzóbbá tételére - külön engedmények kerültek deklarálásra, melyek értelmében:

- a) 4 év csendőri szolgálat vállalása esetén a hadkötelezettség két utolsó éve elengedésre került; illetve
- b) felmentésre kerültek a hadgyakorlatokon történő kötelező részvétel alól.

A jelentkezőknek - a fentiekén túl – az alábbi kitételeknek kellett még megfelelniük:

1. magyar állampolgárság,
2. büntetlen előélet és pszichikai (szellemi) alkalmasság,
3. 20 és 40 év közötti életkor,
4. nőtlen, vagy gyermek nélküli özvegyi családi állapot,

¹⁵⁵ Corpus Juris Hungarici, Complex CD, Kjk. Kerszöv Budapest. 2000.

5. fizikai alkalmasság, legalább 163 cm-es testmagasság;
6. magyar nyelven kívül legalább még azon terület nyelvének ismerete, ahol mint csendőr szolgálatot teljesíteni szándékozik;
7. olvasni, írni és számolni tudás;
8. beleegyeznek abba, hogy felvétele esetén csendőri szolgálatát a legalacsonyabb rendfokozatban kezdi meg.

A szervezés során mindvégig a legénységi állomány feltöltése bizonyult a legnehezebb feladatnak, melyet egyértelműen szemléltet, hogy 1883. január 1-jén a már megszervezett négy csendőrkerület 3483 fős rendszeresített létszámából 919 státuszt nem tudtak betölteni.¹⁵⁶

2.2.1 1884. január 1-i állapot

Fenti időben a csendőrkerületen belül a 3. (pécsi) szárny II. kaposvári székhelyű szakasza volt hivatott Somogy vármegyében a közbiztonság fenntartására.

A szakaszparancsnoki feladatokat Szabó József hadnagy látta el. Az általa irányított szakasz legénységi állománya 114 fő volt az alábbi összetételben:

- Örmester: 1 fő;
- Őrsvezető: 24 fő;
- Csendőr: 89 fő.

Fenti állomány 24 csendőrőrsön¹⁵⁷ teljesített szolgálatot. Az őrsök létszámviszonyaira jellemző, hogy mindegyiket 1-1 fő őrsvezető irányította, akinek alárendeltségében a batéi, kardarkúti, köröshegyi, balatonboglári, vörsei, vízvári és lakócsai őrsökön 3-3, míg a többi őrsön 4-4 csendőr tevékenykedett.

Az örmester a kaposvári székhelyű csendőrőrs állományába tartozott ugyan, de nem helyettesítette az őrsvezetőt.¹⁵⁸

A kerület létszámviszonyaiban a Somogy vármegyében szolgálatot ellátó állomány tiszték viszonylatában 5,9%-ot, legénység vonatkozásában pedig 14,8%-ot tett ki. A vármegyei csendőrségen belül a tiszt arány 0,9% volt.

2.2.2 1884. június 1. és 1893. január 1. közötti állapot

A strukturális szempontból jelentős változás, melynek során az eddigi egyszakaszos rendszerről áttértek a kétszakaszos modellre, a létszámviszonyok tekintetében nem hozott jelentős változást, hiszen az átszervezés ekkor még nem járt új őrsök kialakításával, gyakorlatilag csak a már meglévőket osztották szét két szakaszparancsnokság között. Új „hadrendi” elemként csak a Marcali szakaszparancsnokság jelent meg.

A tiszt állomány – tekintettel az új szakaszparancsnokra – 2 főre, a legénységi létszám pedig 122 főre - a korábban 1+3 fős őrsök 1+4 főre történő változtatása miatt - emelkedett.

Az új modell bevezetésekor a vármegye csendőrségi létszámviszonyai a következők szerint alakultak:

- Tiszt: 2 fő – 1,8%;
- Legénység: 122 fő – 98,2%. A legénységen belül a kétszakaszos rendszer miatt 1-1 örmester teljesített szolgálatot a szakaszparancsnoksági székhelyű őrsökön, azaz Kaposváron, illetve Marcaliban.

¹⁵⁶ CSAPÓ Csaba: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannónia könyvek/ p. 28.

¹⁵⁷ Lásd: 6. számú táblázat

¹⁵⁸ SML, Alispáni iratok 1883. 13057. sz.

A csendőrkerület tiszti állományának – 20 fő – 10%-a, a legénységi állományának – 779 fő – pedig 15,7%-a szolgált Somogy vármegyében.¹⁵⁹

A vármegye legénységi létszámviszonyai a periódus végére azonban jelentős változáson mentek keresztül, hiszen a legénységi állomány létszáma 173 főre növekedett, mely az 1884. június 1-jén meglévő 24 őrshez képest az 1892. végéig felállított 10 új őrsnek volt köszönhető.

A tiszti létszám - mivel a tiszti beosztások csak szakaszparancsnoktól kezdődtek – nem változott.

A szakaszok egymáshoz viszonyított legénységi létszámarányainak alakulása viszonylag kiegyenlített volt, azonban a belső struktúrát tekintve változó: míg 1884. év második felében a kaposvári szakaszon belül szolgált a legénységi állomány 54%-a, addig a következő három évben a két szakasz közül a marcali vált dominánssá – 51,4, illetve 51.3%-al. 1888. évtől a periódus végéig a létszámarányok tekintetében ismét a kaposvári szakasz volt a meghatározó, hiszen ezen belül szolgált az állomány 57-58%-a.

Az őrsök állományára elmondható, hogy általában az 1+4 fős séma szerint épültek fel, azonban kivételek tapasztalhatók:

- a kaposvári szakasz barcsi őrsén 1885-től és 1888-ig 7-7 fő látott el szolgálatot;
- a zákányi őrs 1884-ben 1+4 fős létszámmal működött a kaposvári szakaszparancsnokság keretén belül. 1885-től 1887-ig a marcali, 1888-tól 1892-ig ismét a kaposvári szakaszparancsnokság alárendeltségében tevékenykedett 6 fős állománnyal (az őrs létszáma a következő évben az átlagosra csökkent, majd utána megszüntetésre került.);
- a kaposvári szakaszon belül 1889-ben felállított berzencei őrs 4 fős létszámmal kezdte meg működését.

1889. évtől a szakaszparancsnokságok székhelyein működő őrsök megerősítésre kerültek további 1-1 fő csendőrrel, így azok állománya 7-7 főre növekedett.

Mivel a csendőrség legénységi állománya csak az őrsökön teljesített szolgálatot, fenti megállapítások összevetése a strukturális viszonyokkal paralell képet mutat:

	kaposvári szakasz	marcali szakasz
1884. június 1.	13 őrs – 66 fő	11 őrs – 56 fő
1885. év	13 őrs – 68 fő	14 őrs – 72 fő
1886. év	3 őrs – 68 fő	14 őrs – 72 fő
1887. év	14 őrs – 73 fő	15 őrs – 77 fő
1888. év	16 őrs – 84 fő	13 őrs – 66 fő
1889. év	19 őrs – 96 fő	14 őrs – 72 fő
1890. év	19 őrs – 96 fő	14 őrs – 72 fő
1891. év	20 őrs – 101 fő	14 őrs – 72 fő
1892. év	20 őrs – 101 fő	14 őrs – 72 fő

A parancsnoki állomány tekintetében a korábbi, szakaszos struktúrában a kaposvári szakaszt és azzal együtt az egész vármegyét irányító Szabó József hadnagy – 1885. év közepétől főhadnagy - a marcali szakasz élére került, ahol 1887. ben Körner Károly hadnagy váltotta. Fenti szakasz irányítását 1888. január 1-jével Dumbovics Emil hadapród – 1889. január

¹⁵⁹ SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

1-től hadnagy – vette át. A szakaszt 1891-ben Jaszusch Ferenc főhadnagy, 1892-ben pedig Neumayer Szilárd hadnagy vezette.

A kaposvári szakaszt 1885. év közepéig Sárpy György hadnagy irányította, akit – de csak tárgyévre – Jaszusch Ferenc hadnagy váltott. 1886-tól vette át a szakasz vezetését Baksay Sándor hadnagy – 1891. január 1-től főhadnagy.

2.2.3 Az 1893. év

Az 1893. január 1-én kiadott Elhelyezési Kimutatásnak megfelelően Somogy vármegye ellenőrzése a VI. (székesfehérvári) csendőrkerület 3. (pécsi) szárnyának III. (kaposvári), IV. (marcali) és V. (csurgói) szakaszainak hatáskörébe került.¹⁶⁰ (Az új szakasz működési területe a korábbi kaposvári szakaszból került kialakításra az őrsök átcsoportosításával.)

E naptól funkcionált a háromszakaszos modell a vármegyében, azonban Somogy még mindig nem érte el az önálló szárnyi szintet a csendőrségi struktúrában.

	III. (kaposvári) szakasz	IV. (marcali) szakasz	V. (csurgói) szakasz
1893. év	12 őrs – 62 fő	10 őrs – 52 fő	12 őrs – 60 fő

A tiszti létszám ekkor 3 főre, a legénységi pedig 174 főre változott. Az állománynövekedés az új szakaszparancsnok és a vele együtt érkező őrmester vármegyébe érkezésének eredménye.

A tiszti állomány ekkor 1,7%-a a vármegyei csendőri létszámnak, a szakaszok állományának egymás viszonyított aránya: 35,6% - 30% - 34,4%.

Az állomány őrsi létszámának tekintetében a kaposvári és a marcali szakaszok vonatkozásában helytálló a korábbi meghatározás, miszerint a szakaszparancsnoksági őrsszékhelyek kivételével – ahol 1 fő őrmester, 1 fő őrsvezető és 5 fő csendőr tevékenykedett – az 5 fős (1 fő őrsvezető, 4 fő csendőr) diszlokáció, azonban az újonnan kialakított szakaszra ez csak részben volt jellemző, mivel a szakasz székhelyi őrsön – Csurgó – 6 fő, a berzencei őrsön pedig csak 4 fő szolgált.

Ebben az évben Somogy vármegyében teljesített szolgálatot a kerület tiszti állományának – 24 fő – 12,5%-a, a legénységi állományának pedig 16,7%-a.

Tárgyévben a szakaszparancsnoki feladatokat Kaposváron Baksay Sándor főhadnagy, Marcaliban Neumayer Szilárd hadnagy – mindketten a kétszakaszos modell korábbi szakaszparancsnokai -, Csurgón pedig Patakfalvi Ferenc hadnagy teljesíti.

2.2.4 1894. január 1. utáni állapot

1894. január 1-jével magalakításra kerül a VI. csendőrkerület 5. szárnya, melynek székhelyéül Kaposvár került kijelölésre.¹⁶¹ Az ekkor kialakult szervezeti séma, mely a szárnyparancsnokság alárendeltségében 3 szakaszt működtetett, a vizsgált időszak végéig változatlan maradt.

Mivel a tiszti állomány létszámviszonyi szempontjából e naptól kezdve nem történik további létszámfejlesztés, hiszen a szárnyparancsnokság hierarchiája nem teszi azt lehetővé, statikusan 4 főben állapodik meg.

A tisztek a szakaszparancsnokságok székhelyein teljesítettek szolgálatot, tehát eloszlásuk a vármegyében egyenletesnek volt nevezhető. Ez alól csak az 1906-tól 1910-ig terjedő időszak tekinthető kivételnek, amikor mindhárom szakaszparancsnokság Kaposvárra kerültek központosításra.

¹⁶⁰ SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

¹⁶¹ SML, Alispáni iratok 1884. 1607. sz.

A vizsgált időszakban a legénységi létszám a következők szerint alakult:

	1. szakasz	2. szakasz	3. szakasz
1894. év ¹⁶²	12 órs – 63 fő	10 órs – 52 fő	12 órs – 60 fő
1895. év ¹⁶³	ua.	ua.	ua.
1896. év ¹⁶⁴	ua.	ua.	ua.
1897. év ¹⁶⁵	ua.	ua.	12 órs – 62 fő
1898. 01. 01. ¹⁶⁶	ua.	ua.	ua.
1898. 07. 01. ¹⁶⁷	13 órs – 68 fő	11 órs – 57 fő	13 órs – 67 fő
1899. év ¹⁶⁸	13 órs – 69 fő	ua.	13 órs – 68 fő
1900. év ¹⁶⁹	ua.	ua.	ua.
1901. év ¹⁷⁰	ua.	12 órs – 70 fő	ua.
1902. év ¹⁷¹	ua.	ua.	ua.
1903. év	Nem áll adat rendelkezésre		
1904. év	Nem áll adat rendelkezésre		
1905. év	Nem áll adat rendelkezésre		
1906. 01. 01. ¹⁷²	13 órs – 66 fő	12 órs – 59 fő	15 órs – 71 fő
1906. 12. 01. ¹⁷³	13 órs – 67 fő	14 órs – 68 fő	ua.
1907. év ¹⁷⁴	ua.	ua.	ua.
1908. év ¹⁷⁵	ua.	ua.	17 órs – 81 fő
1909. év ¹⁷⁶	ua.	ua.	17 órs – 83 fő
1910. év ¹⁷⁷	15 órs – 76 fő	16 órs – 78 fő	14 órs – 67 fő
1911. év ¹⁷⁸	16 órs – 81 fő	ua.	13 órs – 62 fő
1912. év ¹⁷⁹	17 órs – 86 fő	16 órs – 79 fő	14 órs – 68 fő
1913. év ¹⁸⁰	ua.	ua.	ua.
1914. év ¹⁸¹	ua.	17 órs – 83 fő	ua.
1914. 08. 01. ¹⁸²	17 órs – 87 fő	ua.	ua.

¹⁶² SML, Alispáni iratok 1894. 191. sz.

¹⁶³ U. o.

¹⁶⁴ U. o.

¹⁶⁵ U. o.

¹⁶⁶ U. o.

¹⁶⁷ U. o.

¹⁶⁸ U. o.

¹⁶⁹ SML, Alispáni iratok 1894. 191. sz.

¹⁷⁰ U. o.

¹⁷¹ SML, Alispáni iratok 1903. 262. sz.

¹⁷² SML, Alispáni iratok 1906. 167. sz.

¹⁷³ U. o.

¹⁷⁴ SML, Alispáni iratok 1907. 10831. sz.

¹⁷⁵ SML, Alispáni iratok 1908. 18. sz.

¹⁷⁶ SML, Alispáni iratok 1909. 925. sz.

¹⁷⁷ SML, Alispáni iratok 1910. 201. sz.

¹⁷⁸ SML, Alispáni iratok 1911. 332. sz.

¹⁷⁹ SML, Alispáni iratok 1912. 612. sz.

¹⁸⁰ SML, Alispáni iratok 1913. 249. sz.

¹⁸¹ SML, Alispáni iratok 1914. 332. sz.

¹⁸² SML, Alispáni iratok 1914. 1607. sz.

A szakaszok egymáshoz viszonyított létszamaránya tekintetében:

- az I. szakasz az 1894. évi 36%-ról 1909. évig 30,7%-ra csökkent, majd az 1912. évi 36,9% után 1914-re 36,5%-ra mérséklődött.
- a II. szakasz létszámviszonyai a bázisévi 29,7%-ról 1897-re 29,4%-ra csökkent, majd a következő évben ismét elérte a kiindulási szintet. 1900-ra ismét 29,4%-ra esett vissza. Ezt követően 33,8% és 35,3% között ingadozott. 1914-év végén 35%-al zárt.
- a III. szakasz tekintetében az 1894. évi 34,3%-os állományarányhoz képest 1901. és 1902. évek jelentik az első mélypontot, mivel 32,9%-ra történő csökkenés tapasztalható, majd 1909-ig 38,1%-ra növekszik, melyet követően 28,1%-ra csökkent.

Mivel a csendőri diszlokáció fenti időszakban már erősen kötődött a közigazgatási járási beosztáshoz, a szakaszok személyi állományának egymáshoz viszonyított aránya tökéletesen szemlélteti a működési területekben, a járások feletti közbiztonsági ellenőrzésben bekövetkezett változásokat is.

Az egyes szakaszok létszámviszonyainak alakulása részleteiben:

I. szakasz

A szakaszon belül - 1893. évhez képest - 1894-ben 1 fő létszámnövekedés regisztrálható, mely az előző években általános gyakorlatot felborítva a szakasz székhelyi őrs állományába nem 1, hanem 2 fő őrmestert rendszeresített. Az 1895. 1896. és 1897. évekre a változtatlanság, a statikus nyugalom volt a jellemző a létszámviszonyok szempontjából.

1898. évtől a nagyatádi őrs állománya is kiegészült 1 fő őrmesterrel, mely beosztással ugyanott megszűnt az őrsvezetői státusz. A következő évtől a nagyatádi őrs állománya 1 fős legényégi létszámmal növekedett, mellyel 6 főre bővült.

Fenti viszonyok 1902. évig változatlanok maradtak.

A **törzsőrmesteri (gyakorlatban számvivői feladatokat ellátó altiszt) kategória**, - tekintettel arra, hogy az 1903. 1904. és 1905. évek adatai nem állnak rendelkezésre – a vármegye csendőri szerveinek nómenklatúrájában 1906. évben jelenik meg először. (Figyelemmel azonban azokra az évekre, amik nem fellelhetők és arra a tényre, hogy az első törzsőrmesteri kinevezésekre a csendőrségen belül már 1900. augusztus 1-jei hatállyal sor került¹⁸³, feltételezhető, hogy a hiányzó Elhelyezési Kimutatások már szerepeltetik korábban is ezen állománykategóriát).

Törzsőrmester az egész intervallum során csak Kaposváron, tehát a szárnyparancsnoki székhelyen teljesített szolgálatot.

Ugyancsak 1906. évtől található meg a **járásőrmesteri rendfokozat** is a vármegye csendőri szervezetében.¹⁸⁴

Az 1906. évi nómenklatúra szerint tehát átalakult a vármegyében a csendőrség altiszti irányítási rendszere. Az őrmesteri rendfokozat ideiglenesen eltűnt, viszont megkülönböztetésre kerültek a szakaszon belüli egyes járások, melyeknek saját parancsnokuk lett.

Mivel a törzsőrmester a kaposvári őrs állományába került integrálásra, ezért 1906-ban a kaposvári őrs létszáma 7 főre növekedett, a többi őrs a klasszikus 1+4 fős állománnyal működött, mely alól csak a hetesi őrs képezett kivételt a maga 1+3 fős állományával.

¹⁸³ CSAPÓ Csaba: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannónia könyvek/ p. 81.

¹⁸⁴ A járásőrmester a gyakorlatban járásparancsnoki teendőket látott el, azaz a szakaszparancsnok alárendeltségében irányította az adott közigazgatási járás csendőri szerveit.

Ki kell azonban emelni, hogy mivel a törzsőrmester számvivői feladatokat teljesített, ezért csak névleg volt a kaposvári őrsön állományban, a valóságban a szárnyparancsnok alatt tevékenykedett, effektív közbiztonsági szolgálatot nem teljesített.

Járásőrmesteri székhelyek lettek: Kaposvár, Igal, illetve Szigetvár. Megállapítható azonban az is, hogy ahol járásőrmesteri székhely került kialakításra, ott – a kaposvári őrs kivételével - nem került külön őrsvezető rendszeresítésre, melyből arra lehet következtetni, hogy a járásőrmesteri beosztás nem függetlenített beosztás volt, hanem a korábbi teendők ellátását – az adott őrs irányítását - is feltételezte.

Az 1906. december 1-jével kiadott Elhelyezési Kimutatásban ismételten megtalálható az őrmesteri, tehát a kvázi szakaszparancsnok-helyettesi beosztás, mellyel a kaposvári őrs létszáma 8 főre növekedett.

Az 1907-től 1909-ig tartó statikus állapot után, 1910. évben megváltozott a szakasz működési területe is, mivel ezután a szigetvári, igali és kaposvári járásokra terjedt ki.

Az őrsök közül a hetesin kívül a faluhidvégi őrs is rendhagyó módon csak 1+3 fős állománnyal tevékenykedett.

1911. évtől a kaposvári őrs mellett Somogysárdon is bevezetésre kerül az őrmesteri intézmény, azonban azzal a megkülönböztetéssel, hogy alatta nem tevékenykedett külön őrsvezető.

1912-től a fenti két őrs mellett Toponáron is megkezdte – a somogysárdihoz hasonló feltételek mellett - az őrmester intézmény a működést, mely ezután 1914. év végéig folyamatos volt. Ezen évben érték el a faluhidvégi őrs létszámviszonyai is a megkívánt 1+4 fős szintet.

1913. évtől tett különbséget a VI. csendőrkerület Elhelyezési Kimutatása gyalogos és lovas őrsök között, illetve kezeli külön azok állományát.¹⁸⁵ Ezen évben az andocsi őrs állománya is 1+3 főszere csökkent, mellyel a szakaszon belül a hetesivel együtt ismét két őrs működött létszám alatt.

A szakasz szervezetében 1914. évben – azon kívül, hogy az andocsi őrs ismételten elérte az átlagos létszámviszonyokat – érdemi változás nem történt.

A szakasz parancsnoka 1894. évben Baksay Sándor főhadnagy volt, mely beosztás a következő évben betöltetlen maradt. A parancsnoki teendőket 1896-ban Tisóczky László főhadnagy, majd 1897-ben Rákosy Gyula főhadnagy teljesítette, aki – az utolsó rendelkezésre álló Elhelyezési Kimutatás szerint - 1902-ig látta el ezt a beosztást.

1906-ban és 1907-ben Hunyecz Károly főhadnagy volt az I. szakasz parancsnoka, akit 1908-ban Bezilla Kálmán főhadnagy, 1909-ben pedig Malesevich Miklós hadnagy követett.

1910. és 1912. évek között Mántó József főhadnagy, majd a vizsgált időszak végéig Tóth Kálmán András főhadnagy vezette a szakaszt.

II. szakasz

Ezen szakasz vonatkozásában is helytálló a korábban az I. szakaszra tett megállapítás, miszerint az 1894. év és 1897. év közötti időszak statikusnak tekinthető. A létszám 52 fővel stagnált, melynek megoszlása: 1 fő őrmester a lengyeltóti őrsön, 10 fő őrsvezető és 41 fő csendőr. Az őrsök az általános elv szerint 1+4 fős felépítésűek, mely alól csak a szakasz székhelyi őrs jelentett kivételt, mivel ott 1+1+5 fős volt az állomány.

1898. évben a szakaszparancsnokság Marcaliba költözésével a lengyeltóti őrs visszaállt az 1+4 fős állományra, a marcali őrs pedig 1+1+5 fős állományra bővült. Ezen struktúra 1901. évig gyakorlatilag változatlan maradt.

1901. évben a szakasz jelentős létszámnövekedésen ment keresztül, mely sajtószerű módon nem úgy történt, hogy a csak az őrsök számát növelték, hanem a már meglévő őrsöket

¹⁸⁵ A vármegyében csak 1913. évben jelenik meg ez a szolgálati forma, melyre a II. szakasz és a III. szakasz tárgyalásánál térek ki részletesebben.

is tovább fejlesztették. Ennek keretében új őrsként került felállításra Fonyódon 1+6 fővel, illetve ezekre a létszámviszonyokra tért át a balatonberényi, a balatonboglári, és a köröshegyi őrsként.

Új szervezeti elemként Fonyódon 1900-tól, Balatonföldváron pedig 1901-től 2-2 fős állománnyal, csak a nyári időszakokban működő fürdőkülönítmény került kikülönítésre.

Az 1902. évre ismételten a változatlanul a jellemző.

Az 1906. évi Elhelyezési Kimutatás adatai alapján a szakaszparancsnokság székhelye Kaposvárra került át. A szakasz illetékességi területe a marcali, tabi, valamint a lengyeltóti járásokra terjedt ki, ahol járásszékhelyi őrsként 1-1 fő járásörmester teljesített – helyettesítve az őrsként – szolgálatot. Létszám szempontjából a marcali őrsként – függetlenül attól, hogy már nem mint szakaszparancsnoksági székhelyi őrsként volt - továbbra is megőrizte privilegizált - 5 fős - legénységi állománnyal, ezzel szemben a fonyódi és az osztopáni őrsként 1+3 főre csökkentek.¹⁸⁶ A szakasz állománya a korábbi 70 főről 59 főre csökkent. Ezen évben az őrsként beosztás – hasonlóan az I. szakasz vonatkozásában már megállapítottakhoz – csak a december 1-jével kiadott új Elhelyezési Kimutatáson jelent meg újra. Ekkortól az őrsként száma kettővel ugyan bővült – Mesztegyő, Faluhidvég – azonban az utóbbi állománya csak 1+3 főben került meghatározásra.

Az őrsként a mesztegyői őrsként kezdte meg működését, azonban a járásörmesterekhez hasonlóan ugyancsak nem került függetlenítésre, tehát ellátta az őrsként teendőket is.

1909. évtől a balatonföldvári fürdőkülönítmény, mint ideiglenes szervezet felszámolásra került, állandó elemként viszont megjelent a böhönyi állandó különítmény, melynek nem volt önálló állománytáblája, „az összlétszámból 4 fővel” megjegyzéssel szerepeltették, tehát a szakasznak - optimális esetben a szárnyak – a meglévő többi őrsként állományának terhére kellett azt fenntartania. (Ez a korábbiakhoz képest rendhagyó megoldás csak ideiglenes jellegű volt, mivel 1910. évben az állandó különítményt megszüntették és Böhönyén önálló őrsként került felállításra 1+4 fővel).

1910. évben megváltozott a szakasz működési területe, mivel a tabi járás az I. szakasz alá került, helyette a csurgói járás került a II. szakasz részére átadásra a III. szakasztól, melynek megfelelően 1910. évtől a II. szakasz járásörmesterei Marcaliban, Lengyeltótiiban és Csurgón tevékenykedtek. A csurgói őrsként a járásörmester mellett őrsként is látott el szolgálatot. A őrsként közül a fonyódi, az osztopáni, a berzencei és a somogyszentmiklósi csak 1+3 fős létszámmal rendelkezett. A szakaszparancsnokság ez évben visszaköltözött Kaposvárról Marcaliba.

1911. évben nem következett be változás.

1912-ben a lengyeltóti őrsként szolgálatba állt a járásörmester mellett 1 fő őrsként. Ez évben ismét sajátos megoldást tartalmaz a szakasz Elhelyezési Kimutatása, mivel a faluszemesi, később balatonszemesi őrsként állományát – a korábbi böhönyi különítményhez hasonlóan, de már az őrsként titulust alkalmazva - az összlétszámból állapította meg, mely megoldás még 1913-ban is jellemző volt. 1914-ben az őrsként már saját állománnyal kezdte meg működését.

1914. évben a lengyeltóti csendőri őrsként – a III. szakasz szuloki őrsként követően - lovasításra került, illetve ismét fürdőkülönítmény került felállításra a Balaton-parton, ezúttal azonban Balatonlellén.

A parancsnoki állomány tekintetében a II. szakaszt 1894. és 1896. évek között Egyed József hadnagy vezette, akit Simon Balázs hadnagy váltott 1902-ig irányítva a szervezetet. 1902-ben a parancsnoki teendőket Sáfáry László hadnagy teljesítette.

1906-ban Polster Kálmán főhadnagy, 1907-ben pedig báró Diószeghy Tibor hadnagy volt a szakasz parancsnoka. Mántó József hadnagy – 1909-től főhadnagy – ezt követően két évig – az I. szakaszhoz való kerüléséig – irányította a szakaszt, majd 1910-ben Garabb Gyula hadnagy, 1911-ben pedig Forgách Elemér főhadnagy volt a szakaszparancsnok.

¹⁸⁶ Fonyódon a nyári hónapokban a továbbiakban már nem működött fürdőkülönítmény.

Az irányítást Bertalanffy Dezső zászlós – 1913-tól hadnagy - 1912-ben vette át. A szakaszparancsnok személyében ezt követően már nem történt változás.

III. szakasz

Fenti szakasz 1894. január 1-jén 60 fős állományával 12 őrsön tevékenykedett. A csurgói őrs – mely a szakaszparancsnokság székhelye is volt – 1+4 fős létszámát ezért további 1 fő őrmester egészítette ki. Az őrsök közül csak a berzencei állománya nem érte el az 5 főt, helyette 1+3 fős létszámviszonyok mellett látott el szolgálatot. Az állomány nagysága és struktúráltága 1897-ig nem változott.

1897-ben a barcsi őrsre is rendszeresítésre került 1 fő őrmester és az őrsvezetői beosztás megszüntetése mellett az őrs további 1 fő legénységi létszámemelést is kapott. A berzencei őrs állománya is feltöltésre került.

1898. július 1-jével felállításra került a darányi őrs, mely 5 fős állományával 67 főre növelte a szakasz létszámát, melyet 1899-ben további 1 fős fejlesztés követett, amikor is a szigetvári őrs legénységi állománya 4-ről 5 főre emelkedett. Ezt követően 1902-ig változás sem az őrsök számában, elhelyezkedésében, sem pedig azok létszámviszonyaiban nem történt.

Az 1906. január 1-jén kiadott Elhelyezési Kimutatás értelmében a szakasz létszáma 71 fős volt – szemben az I. és II. szakaszokkal itt nem visszaesés, hanem növekedés tapasztalható -, mely 15 őrsön diszlokált. (A 13 fős létszámnövekedés gyakorlatilag lefedi az I. szakasz 3 fős, illetve a II. szakasz 11 fős létszámcsökkenését). Átstrukturálódás is történt, mellyel megváltozott a szakasz működési területe is, aminek kertén belül a szigetvári járás az I. szakaszhoz került, helyette a nagyatádi került meghatározásra, illetve járásőrmesterek kerültek Csurgón, Nagyatádon és Barcon kinevezésre, akik közül a nagyatádi függetlenítettként működött. Az őrsök közül a berzencei, a somogyszentmiklósi, a görgetegi, a csökölyi, a felsősegesdi és a szabási 1+3 fős létszámmal tevékenykedett, illetve a barcsi őrs legénységi állományába 5 fő tartozott.

Az ebben az évben december 1-jével kiadott Elhelyezési Kimutatás szerint a szakaszparancsnokság székhelye ekkortól Kaposvárra helyeződött át.

Őrmesteri rendfokozati kategória nem volt meghatározva.

A viszonyok 1908-ig változatlanok maradtak, amikor ismét bevezetésre került az őrmesteri állománykategória, helyileg az újonnan szervezett miki őrsön, ahol az őrmester egyben az őrs mindennapi életét is irányította, kiváltva ezzel az őrsvezetőt. Az új őrsnek és a II. szakasztól áthelyezett iharosberényi őrsnek köszönhetően a szakasz létszáma 81 főre növekedett.

1909-ben a zákányi őrs 2 fős létszámfejlesztésben részesült, így végrehajtói állománya 6 főre történő növelésével az őrsön 7 fő teljesített szolgálatot.

1910. évben a szakaszparancsnokság székhelyéül Szigetvárt jelölték ki és ezzel együtt a működési terület is megváltozott, a csurgói járást a szigetvári váltotta, mellyel a szakasz működési területe a vizsgált intervallum végéig a szigetvári, barcsi és nagyatádi járásokra kiterjedően már változatlan maradt. E változás következtében a szakasz 14 őrsön diszlokáló 67 főre zsugorodott, melyen belül járásőrmesterek a járási székhelyeken teljesítettek szolgálatot és irányították a helyi őrsöket, 1 fő őrmester vezette a miki őrsöt. Továbbra is a megkívánt létszám alatt működött a görgetegi, a csökölyi, a felsősegesdi és a szabási csendőrőrs.

1911-ben a miki őrs megszüntetésével – pontosabban annak az I. szakaszhoz történő áthelyezésével és Somogysárdon történő felállításával – a szakasz állománya 5 fővel – 1 fő őrmesterrel és 4 fő csendőrrel – tovább csökkent.

1912. évben a felállításra került a taranyi őrs 1+3 fős állománnyal, illetve a görgetegi és a felsősegesdi őrs 1-1 fős legénységi létszámnövelést kapott.

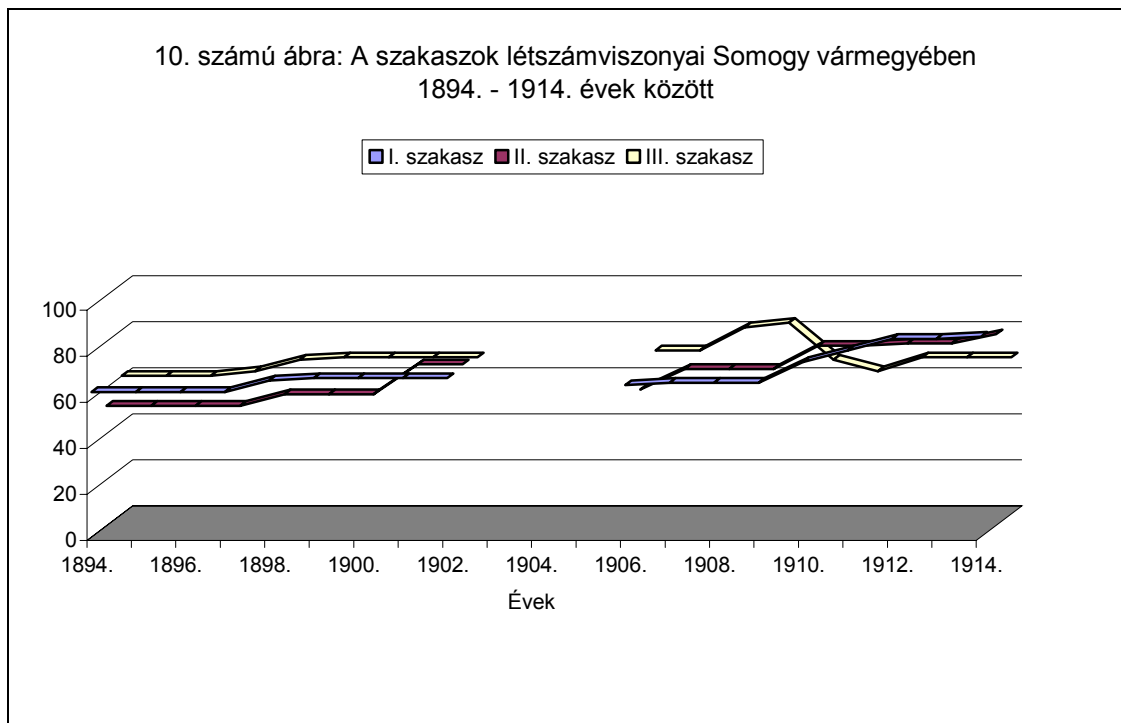
A szakasz létszámviszonyai ezután 1914-ig nem változtak. Az összetételt érintő változás 1913. évben történt, amikor – a lengyeltóti őrshez hasonlóan – a szuloki őrs is lovasításra került, illetve a csökölyi őrs változatlan létszámmal mikébe költözött.

A III. szakasz parancsnoka 1894-től 1897-ig Rákosy Gyula hadnagy – 1898-tól főhadnagy – volt, aki később hosszú ideig az I. szakaszt is vezette. Őt két és fél évre Béli Mihály hadapród – 1898-tól hadnagy – váltotta, aki a szakaszparancsnoki teendőket 1899. júliusában adta át Fischer József hadnagynak.

1906-ban a szakaszt Szvoboda Rezső hadnagy, 1907-ben Menkina János főhadnagy, 1908-ban és 1909-ban pedig Fozmán László hadnagy irányította.

1910-től 1913-ig a szakasz parancsnoka jalsovai Jalsoviczky András hadnagy, majd ezt követően Azudt István zászlós – 1914-től hadnagy – volt.

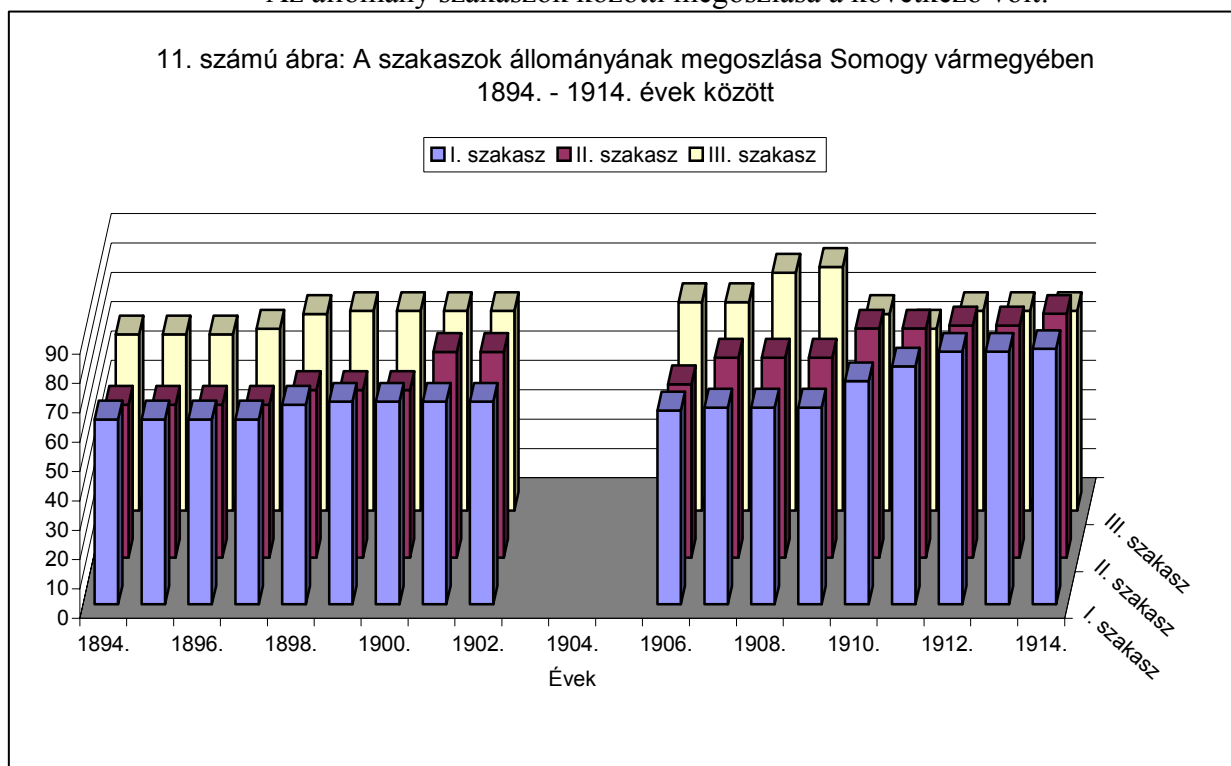
A szakaszok létszámviszonyainak cikluson belüli alakulását az alábbi diagramm szemlélteti:¹⁸⁷



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

¹⁸⁷ SML, Alispáni iratok 1894. 191. sz., 1903. 262. sz., 1906. 167. sz., 1907. 10831. sz., 1908. 18. sz., 1909. 925. sz., 1910. 201. sz., 1911. 332. sz., 1912. 612. sz., 1913. 249. sz., 1914. 332. sz., 1914. 1607. sz.

Az állomány szakaszok közötti megoszlása a következő volt:¹⁸⁸



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

2.3 ÖSSZEGZÉS

Somogy vármegyében a Magyar Királyi Csendőrség a VI. (székesfehérvári) csendőrkerület integráns részeként, annak 3. (pécsi) szárnya alárendeltségében, szakasz szintű struktúrában, Kaposvár székhellyel, 1884. év január elsejével kezdte meg működését.

A magyar királyi csendőrség szervezeti felépítését tekintve magán hordozta a korábbi csendőrség sajátosságait, hiszen megtartotta - a csapatparancsnokság kivételével - a szárny-, szakasz- és őrs hierarchiát, azonban megszervezésekor szem előtt tartották a korábbi testületek tapasztalatait, a fogadó helyi közigazgatási szervek igényeit, illetve mind a szervezetet, mind a diszlokációt egész fennállása során folyamatosan a működési terület viszonyaihoz alakították: új szárnyakat, szakaszokat és őrsöket hoztak létre és - ahol azok tevékenysége már nem volt szükséges – szüntettek meg.

Ezen állítást alátámasztandó, vizsgálva a csendőri szervek rendelkezésre álló Elhelyezési Kimutatásait jól nyomon követhetők a szervezeti és velük párhuzamosan a létszám változásai.

Megállapításaim szerint – melyet a vármegye vezetése és a csendőrkerület parancsnoksága közötti levelezés egyértelműen igazol – a kezdeti struktúra és létszám alábecsült volt, melynek a korrekciói már a következő félévben - a kétszakaszos szervezeti sémára történő átteréssel – megkezdődtek.

Mivel a vármegye - a korábbiakban elemzett sajátosságai és közbiztonsági viszonyai miatt – még az ilyen szintű rendfenntartó szervezetnél is többet kívánt, indokoltá vált a

¹⁸⁸ SML, Alispáni iratok 1894. 191. sz., 1903. 262. sz., 1906. 167. sz., 1907. 10831. sz., 1908. 18. sz., 1909. 925. sz., 1910. 201. sz., 1911. 332. sz., 1912. 612. sz., 1913. 249. sz., 1914. 332. sz., 1914. 1607. sz.

csendőrség további létszám- és elhelyezési fejlesztése, specializációja, mely a három szakaszos rendszerre történő áttérést eredményezte, először még a pécsi, 1894-től már az önálló kaposvári szárny irányítása alatt, melyet a vizsgált időszak végéig megtartott.

A csendőri szervezet jellemzői a következők szerint csoportosíthatók:

Előnyök

- a működési terület legkisebb része is rendszeres portyázás alá került;
- az őrsök gyakorlatilag teljesen önállóan, de központi normák alapján működtek;
- a tömegügyekben a hely-, személy és szokásismeret különös hangsúllyal segítette a csendőri nyomozást, mely ez által eredményesebbé vált;
- az eredményes bűnüldözés miatt a szervezeteket a lakosság támogatása kísérte;
- a bűnözők szokásai, módszerei az életterükön ismertté váltak, stb.

Hátrányok

- a csendőrkerület nem rendelkezett tartalékokkal,
- a rendvédelemre rendelkezésre álló erőforrások nagy területen szét szórva, kis erőkben diszlokáltak, koncentrálsuk nehéz volt;
- a szervezet vezetése nehézkes volt;
- a széttagolt elhelyezés miatt különösen fontos volt az együttműködés megszervezése;
- nehézkes volt az őrsök informálása,
- ugyancsak nehézkes volt azok anyagi-technikai ellátásának biztosítása (ezért kapott különös hangsúlyt az önellátás rendszere).¹⁸⁹

Természetesen ezek az előnyök és hátrányok a komplex rendszeren belül együttesen fejtették ki hatásukat és mivel a csendőrség tevékenységi mutatói alapján – melyek a későbbiekben kerülnek tárgyalásra – eredményes testület volt, az előnyök tekinthetők dominánsnak.

Az értekezés második fejezetében tehát:

- bizonyítottam, hogy a csendőri szerveket a tárgyidőszakon belül a folyamatos, a külső körülményeknek megfelelő változás, azon belül a fejlődés jellemezte;
- megállapítottam a vizsgált időszak szervezeti- és létszámváltozásainak intervallumait, melynek során elemeztem a vármegyét felügyelő csendőr szakaszok szervezési lépéseit, melléjük rendelve az azokból fakadó létszámváltozásokat.

¹⁸⁹ **FORRÓ János:** *A magyar királyi csendőrség küzdelme a Székesfehérvári csendőrkerületben Fejér vármegye közbiztonságáért 1884-1945.* kézirat, p. 24.

3. FEJEZET: A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG SZOLGÁLATI FORMÁI, ELJÁRÁSAI, INTÉZKEDÉSEI, STATISZTIKAI RENDSZERE, MŰKÖDÉSI EREDMÉNYESSÉGE SOMOGY VÁRMEGYÉBEN 1884 ÉS 1914 KÖZÖTT

A Magyar Királyi Csendőrség legkisebb egysége mindvégig az őrs maradt.

Az előző fejezetben már bizonyítást nyert, hogy az őrsrendszert Magyarországon a zsandárság honosította meg, majd annak kivonását követően az Erdélyi és a Horvát-Szlavón csendőrparancsnokságok keretein belül élt változatlanul tovább. Mivel később az Erdélyi csendőrség képezte a mintát a Magyar Királyi Csendőrség számára, nyilvánvaló, hogy a sikeres működés alappillére adoptálása került. (Ugyancsak igazolásra került az előző fejezetben, hogy a vármegyei pandúrság szervezetére is jelentős hatással volt az őrsrendszer, hiszen a hasonló rendeltetésű pandúrállomások még a császári csendőrség működésének időszakában - azokat kiegészítendő és támogatandó – felállításra kerültek és a császári csendőrség kivonását követően a pandúrság intézményének felszámolásáig fennmaradtak).

A Magyar Királyi Csendőrség tevékenységének vizsgálata során - véleményem szerint - elkerülhetetlen ezen legkisebb, de a közbiztonság fenntartása szempontjából alapvető szervezeti egység vizsgálata, mely a későbbiekben elemzésre kerülő szolgálati formákat alkalmazva prezentálta azokat az eredményeket, melyek világhírűvé és elismertté tették a Magyar Királyi Csendőrséget.

3.1 A CSENDŐŐRS ÉS AZ ŐRSÖN ALKALMAZOTT SZOLGÁLATI FORMÁK

A csendőrség őrsrendszere gyakorlatilag lefedte az ország – így Somogy vármegyének is – teljes vidéki területét.

Bár a szervezeti struktúra a legalsó szintjén – melyet végrehajtói szintként lehet aposztrofálni - helyezkedett el, eredményeivel – és kudarcaival – kulcsfontosságú volt az egész szervezet megítélése, elismerése szempontjából.

A csendőrség létszámviszonyainak áttekintése során megállapítható, hogy az irányításban, vezetésben dolgozók létszámát mindvégig igyekeztek a minimumon tartani, ezzel párhuzamosan a végrehajtói állományt pedig erősíteni. Ezen állítás egyértelműen alátámasztható, mivel törzse legalsó szinten csak a kerületnek volt, az is gyakorlatilag csak szűk, 6-10 fős állománnyal. A szárnyparancsnoknak nem volt, a szakaszparancsnokok is csak őrmesterekkel, mint „kvázi” helyettesekkel rendelkeztek, akik általában – persze ez alól is volt kivétel – a szakasz székhelyi őrs állományába kerültek integrálásra, esetenként még az őrsvezetői feladatoknak is eleget téve. A későbbiekben rendszeresített törzsőrmesteri – számvivői – kategória, mely a szárnyparancsnokot mentesítette a nem szakmai feladataitól, ugyancsak őrsállományba került.

Az effektív vezetői, azaz a tisztii állomány vármegyei arányának alakulása tendenciózusan - megerősítendő az előbbi állítást - mivel a vizsgált időszak során 0,9% és 2,2% között változott.¹⁹⁰

Az őrsök telepítésénél – az előző fejezetben már elemzettekén kívül – szempont volt:

- az úthálózat;
- a terület etnikai, politikai, gazdasági jellemzői;
- a nagybirtokok, uradalmak határai;
- a településstruktúra.¹⁹¹

¹⁹⁰ A vizsgált perióduson belül a csendőri állomány kategóriánkénti összetételét a 14. számú melléklet tartalmazza.

¹⁹¹ **FORRÓ János:** *A magyar királyi csendőrség küzdelme a Székesfehérvári csendőrkerületben Fejér vármegye közbiztonságáért 1884-1945.* kézirat, p. 62.

Az őrsök állomáshelyei és létszámviszonyai évente felülvizsgálatra kerültek és figyelemmel a közbiztonsági viszonyokra megtörtént azok korrekciója.

A mai viszonyokhoz képest szokatlan, hogy a diszlokáció és a létszám nyilvános volt, mivel azt minden év elején, illetve ha év közben változás vált halaszthatatlanul indokolttá¹⁹² ”Elhelyezési Kimutatás” formájában megküldtek a működési területen levő közigazgatási egységek vezetőinek,¹⁹³ illetve – bár más szerkezetben - megjelentették a Csendőrségi Zsebkönyvekben.¹⁹⁴

A közbiztonság fenntartása vonatkozásában – mely részben eltér a későbbi rendvédelmi szervek megközelítésétől - az ügynevezett „nyílt” módszerekre fektették a hangsúlyt, mely a gyakorlatban megelőző csendőri jelenléteket jelentett, melynek során az alábbi szolgálati formák kerültek alkalmazásra:

3.1.1. A rendes szolgálat

Ezen szolgálat gyakorlatilag az őrs mindennapi életét jelentett, mely az őrsparancsnok által előre tervezett módon került végrehajtásra, s amelynek lényege a **kötelező portyázás** volt. Ez az ügynevezett portyaszolgálat – melyet általában 2 fő teljesített – a meghatározott terület, járőrútirány bejárását jelentette. Tekintettel az alacsony létszámviszonyokra - 4-5, kivételes esetekben 6 fő -, melyek a Somogy vármegyei őrsöket jellemezték, a gyakorlatban napi 1,5 járőr pár indítását jelentette, mely azonban – a statisztikai mutatók elemzése alapján joggal állíthatóan - nem zárta ki az eredményességet.

A csendőr járőr ezen szolgálatban 18 és 24 óra közötti időtartamot teljesített, melyet elméletileg 24 óras szabadidő követett.

A szolgálati idő harmada – tehát 6-8 óra – volt éber pihenésre fordítható, melynek helye és időpontja a járőr útiránytervben rögzítésre került. A pihenők helye általában a nem őrszékhelyi települések előjáróságain, vagy egyéb helyein került kijelölésre és a gyakorlatban egy kis szobát jelentett, ahol a csendőrök felszerelésüket levehették.

A szolgálat szervezésénél alapelveként érvényesült, hogy a járőrszolgálatot – Somogyi tájszólásba „patallérozást” - az őrs működési területét lehetőség szerint teljesen lefedve, a terület bűnügyi viszonyai által frekvenciált helyeken és időszakokban kellett teljesíteni. (Tulajdonképpen itt köszön vissza a nyílt jelleg, mivel a csendőri jelenléttel - prevenciót alkalmazva – az ismertté vált bűncselekmények elemzéséből nyert adatok felhasználásával akkorra és oda szervezték a járőrszolgálatot, ahol és amikor korábban elkövették a jogsértéseket, illetve azok tervezéséről tudomást szereztek).

A járőrszolgálat teljesítésére szigorú és részletesen szabályozott volt. Az útirány tervben foglaltak teljesítése – még a pihenők lehetőségével is - komoly fizikai megterhelést jelentett, mivel egy-egy útirány – 15-25 km - az őrs működési területének legalább egyharmadát érintette és azt általában gyalogosan, teljes járőrfelszerelésben, az évszaknak megfelelő öltözetben és fegyverzetben, a kötelezően magánál tartandó okmányokkal és élelemmel – 12-15 kg teherrel - kellett megtenni. Végrehajtása alól normál esetben nem volt felmentés, sürgősségi esetben a járőr azonban bármilyen közlekedési eszközt igénybe vehetett, ami a tárgyidőszakban általában a lovas kocsit jelentett.

Az öltözetben és felszerelésben csak a pihenő idejére volt engedélyezett a könnyítés, a dohányzás pedig a külterületek, illetve a pihenő kivételével ugyancsak tilos volt.

A járőr útirányterv teljesítése pontosan kidolgozott séma szerint történt, melyen belül részletesen meg volt határozva, hogy mikorra kell egy adott helyre érni, ott hol és mit, illetve kit kell ellenőrizni, melyek a járőrútirány azon pontjai ahol és amikor pihenőt lehetett tartani, illetve hol voltak az útirány azon pontjai melyeken állóellenőrzést kellett tartani, természete-

¹⁹² Mindkettőre tartalmaz példát az előző fejezet.

¹⁹³ Vármegyék Főispánjai.

¹⁹⁴ A Csendőrségi Zsebkönyvvel minden közigazgatási szervet központilag elláttak.

sen azt is meghatározott időintervallumon keresztül. A feladatok ilyen részletes szabályozása egyfelől azok hiánytalan teljesítésének garanciája volt, másfelől a végrehajtás ellenőrzése szempontjából is nagy jelentőséggel bírt, hiszen a parancsnokok mindig tudták, hogy a járőr éppen hol és mit csinál, azt bármikor kontrollálhatták.

A lakosság nyilvánvalóan egy idő után megismerte a járőr útvonalakat és ellenőrzési pontokat, mely egyfelől pozitív hatással volt biztonságérzetükre, hiszen tudták, hogy arra biztosan járni fog a csendőr, negatív volt viszont abból a szempontból, hogy a bűnözők is kiismerték azokat és tevékenységüket ahhoz igazíthatták. Ezt kiküszöbölendő voltak beépítve az útirányokba a „rejtett” ellenőrzési pontok, melyeken konkrét céllal került figyelőszolgálat teljesítésre, valamint itt nyílt lehetőség a informátorokkal történő kapcsolattartásra, mely a feldejtés szempontjából kiemelt jelentőségű volt.

A járőr összetételét tekintve mindig járőrvezetőből és járőrtársból állt, melyek - lehetőség szerint - állandóak voltak. A járőrvezető foganatosította az intézkedéseket, melyeknek biztosítása a járőrtárs feladata volt. Az intézkedést követően a járőrútirány teljesítést minden körülmények között végre kellett hajtani. A járőrvezető megkülönböztetésül járőrvezetői jelvényt viselt, melyet a VI. csendőrkerület parancsnoka – bodzai Sönsér Nándor ezredes – javaslatára 1895. április 15-étől rendszeresítettek.¹⁹⁵

A rendes szolgálat lényege tehát a naponta, periodikusan ismétlődő járőrözés volt, amit az órs állományának mindenféle külön utasítás nélkül kellett teljesítenie.

A rendes szolgálat tulajdonképpen a működési terület lakosságával történő szoros együttélést jelentette, mely igazodott a helyi eseményekhez.

A járőrözés nem csak a lakott területek ellenőrzését jelentette, kiterjesztésre került a lakatlan, elhagyott helyekre is, melyek havi gyakorisággal szerepeltek a járőrútirányokban.¹⁹⁶

3.1.2. A felhívás, vagy megkeresés folytán teljesített szolgálat

A csendőrség és a polgári hatóságok között háromféle érintkezési módozat volt megkülönböztethető:

- a felhívás,
- a megkeresés és
- a feljelentés.

A **felhívásokat** a közigazgatási, vagy más hatóságok (bíróóságok, ügyészségek, fegyintézetek, börtönök, közvetítő intézetek igazgatóságai, a határvám- és vesztegintézeti hivatalok) írásban intézhették az órs- és az altiszti különítmény-parancsnokságokhoz, ha saját közegeik nem álltak rendelkezésre, vagy az adott eset megoldására nem voltak elegendők.

A **megkeresést** a hatóságoknak mindig a tisztai alosztályokhoz (szakasz, szárny, kerület) kellett intézniük abban az esetben, ha „nagyobb intézkedések” váltak szükségessé.

Feljelentés alatt valamilyen büntetendő cselekménynek a károsult, vagy bárki más által a csendőrséggel való közlését értették.¹⁹⁷

A felhívás és a megkeresés teljesítése kötelező érvényű volt, annak tartalmáért a kiadót terhelte a felelősség. Az azzal kapcsolatos aggályait a végrehajtónak azonban parancsnoka felé jogában állt jelezni.

A csendőrség igénybevételenek gátat szabott, hogy csak olyan szolgálatra voltak igénybe vehetők, mely a közbiztonsági szolgálattal szoros összefüggésben volt.

¹⁹⁵ A jelvény aranszínű, 4,4 cm átmérőjű kerek kokárda volt, melynek belső, 3 cm átmérőjű, buzérvörös alapszínű közepén a szent korona kicsinyített másolata volt látható. Viselése a jobb oldalon, a felső zseb fölött történt, azonban csak szolgálatban. Feltűzése az órsparancsnok feladata volt.

¹⁹⁶ **FORRÓ János:** *A magyar királyi csendőrség küzdelme a Székesfehérvári csendőrkerületben Fejér vármegye közbiztonságáért 1884-1945.* kézirat, p. 69-73.

¹⁹⁷ **CSAPÓ Csaba:** *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914.* Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannónia könyvek/ p. 56-57.

A felhívás, illetve a megkeresés nem irányulhatott az esküvel fogadott kötelesség, az állam, vagy a szolgálat érdeke ellen, illetve törvényben tiltott cselekmény végrehajtását nem írhatta elő. Ilyen esetekben a teljesítést meg kellett tagadni.¹⁹⁸

3.1.3. Az ellenőrző szolgálat

Az ellenőrző szolgálat ellátása a csendőrség tekintetében az őrsparancsnok feladatát képezte, melynek teljesítését a Szolgálati Utasítás 167. §-a részletesen szabályozta. Ennek megfelelően az őrsparancsnok kötelessége volt a szolgálatot teljesítő állomány éjjel és nappal helyszíni, személyes ellenőrzése az alábbi gyakorisággal:

Az őrs legénységi létszáma (őrsparancsnok kivételével)	Havonkénti ellenőrzések száma
1-3 fő	1 eset
4-6 fő	2 eset
7-9 fő	3 eset
10-12 fő	4 eset
13 vagy több fő	5 eset

(A Somogy vármegyében működő csendőrsőkre az első két kategória volt a jellemző.)

Fő szempontnak a meglepetést tekintették és addig tartották végzését szükségesnek, míg a célja megvalósult.

Végrehajtásának dokumentálása a járőrvezetőnél levő Szolgálati (Őrjárat) Lapon a hely és az idő beírásával történt.

Bár az alfejezet elején nem került meghatározásra, mégis említést kell tenni egy negyedik szolgálatteljesítési formáról, mely nem kötődik szorosan a közterülethez, azonban jellegénél fogva indokolt az említése. Ez az **őrsön belül teljesített** – azaz **belső** – **szolgálat**, amely tulajdonképpen a laktanyai feladatok ellátását jelentette. Ezen szolgálati forma viszonylag széles spektrumot ölelt fel, hiszen a söpréstől a tüzelő hasogatásáig terjedt, azaz a háttérteremtette meg ahhoz, hogy mind az őrs állománya, mind pedig annak körülményei mindig biztosítsák az azonnali hadrafoghatóságot.

3.2 STATISZTIKAI RENDSZER

Az értekezés tárgyát képező időszak büntetőjogi szempontú jogszabályai – melyek meghatározták a csendőrség ezirányú tevékenységét - az alábbiak voltak:

- 1878. évi V. törvénycikk – a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és a vétségekről,¹⁹⁹
- 1879. évi XL. törvénycikk – a magyar büntetőtörvénykönyv a kihágásokról.²⁰⁰

A fenti szabályzókat a magyar büntető-törvénykönyvek életbeléptetéséről szóló 1880. évi XXXVII. törvénycikk hatályosította 1880. szeptember 1-től.²⁰¹

A csendőrségi tevékenységet dokumentáló statisztikai rendszer szempontjából - az 1884. és 1914. évek közötti intervallumot vizsgálva – két időszak különíthető el élesen, mely differenciálás alapját a statisztikai lapok felépítésének változása képezi és mivel azok adattartalma csak részeiben fedti le egymást, különálló vizsgálatot igényelnek.

¹⁹⁸ Zsebalaku utasítás a magyar királyi csendőrség számára. 1915. II/A/II fejezet. 29. §.

¹⁹⁹ Corpus Juris Hungarici, Komplex CD, Kjk. Kerszöv Budapest. 2000.

²⁰⁰ U. o.

²⁰¹ U. o.

3.2.1 1884. január 1. és 1902. december 31. közötti időszak

A statisztikai lapok hat részből tevődnek össze:

- Feljelentés;
- Letartóztatás;
- Egyéb események és cselekmények;
- Felszólított szolgálat;
- Egyéb szolgálat és
- Fertőző betegségekről szóló táblázatok.²⁰²

A **feljelentés** és a **letartóztatás** mint személyes szabadságot korlátozó intézkedések a rendszer elejére került, mely hangsúlyozta fontosságukat.

Az **egyéb események és cselekmények** részben kerültek kimutatásra a működési területen bekövetkezett és a csendőrség tudomására jutott történések. A személyes szabadságot korlátozó intézkedésekhez hasonlóan erre a részre is jellemző a spontánitás, mely a gyakorlatban azt jelenti, hogy nem került előre meghatározásra a nyomtatványon a jelentésre kötelezett események és cselekmények köre, hanem azokat a bekövetkezés függvényében mutatózták ki.

A **felszólított szolgálat** rész az alábbiak szerint tagolódt:

- Letartóztatás;
- Rabkísérés;
- Postai fedezet;
- Segélyszolgálat;
- Fogoly őrzés;
- Elővezetés és
- Egyéb.

Az **egyéb szolgálaton** a következőket értették:

- Vasúti ügyelet;
- Vásár ügyelet;
- Búcsú ügyelet;
- Fürdő ügyelet;
- Hajóállomás ügyelet;
- Folyami átkelési ügyelet és
- Éjjeli örök ellenőrzése.

A **fertőző betegségek** tekintetében mind az emberrel, mind az állatokkal kapcsolatos betegségek is relevánsak voltak.

A statisztikák havi gyakorisággal megküldésre kerültek a vármegye vezetésének, mely példányokat szöveges résszel is kiegészítették, amely az adott hónap közigazgatási területre jellemző „nagyobb” eseményeit tartalmazta.

A külalak tekintetében megállapítható, hogy azok kézzel rajzolt és kitöltött táblázatok voltak.

3.2.2 1903. január 1. és 1914. december 31. közötti időszak

A statisztikai adatszolgáltatás gyökeres változáson ment keresztül, mely mind külalakját, mind pedig a tartalmát is jelentősen megváltoztatta. A kézzel rajzolt táblázatot – bár nem azonnal, de - formanyomtatvány váltotta fel, melynek kitöltése a periódus elején még kézzel, a későbbiekben már írógéppel történt.

Az alapvető tartalmi változást a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikkhez és a kihágásokról szóló 1879. évi XL törvénycikkhez való igazodás jelentette.

A statisztikai adatlap két részre tagolódt:

- Esetek, illetve

²⁰² Az intervallum jellemző okmánymintája a 15/e. számú mellékletben található.

- Egyének.

Az esetek tekintetében az előfordult és kiderített, míg az egyének vonatkozásában az elfogott (elővezetett), valamint a feljelentett kategóriákat különböztette meg.

A statisztikák közigazgatási szervekhez történő megküldésének intervalluma nem változott, azonban a szöveges kiegészítés elmaradt.

Ezen időszak statisztikai adatszolgáltatásáról már megállapítható az adott típusú delictumok²⁰³ és kihágások felderítettsége, illetve – igaz, hogy csak darabszám és nem konkrét ügyszám szerint – az elkövetőkkel kapcsolatos csendőri tevékenység is. Az előzőhöz képest viszont már nem tartalmazza azon egyéb szolgáltatásokat, melyet a csendőrök prevencióként, illetve felszólításra az előzőeken túl még teljesítettek. A járványokkal kapcsolatos adatszolgáltatás is elmaradt.

A fentiek alapján már egyértelműen látható, hogy az előzőekben tett felosztás tevékenységi elemzésre történő adoptálása elengedhetetlen, hiszen a statisztikai adatok nem kellő átfedése miatt együttes értékelésük lehetetlen.

3.3 A TEVÉKENYSÉG ELEMZÉSE

A csendőri – napjainkban a rendőri – azaz, a közbiztonság fenntartására hivatott szervek tevékenységének mérése jelenleg is rendkívül nehéz. A tevékenységi adatok elemzése és értékelése csak egyik oldaláról jellemzi azt a munkát, amit a csendőrök/rendőrök végeztek, illetve végeznek.

A működési terület közbiztonsági viszonyai attól még nem biztos, hogy rosszak, ha a bázis időszakhoz képest – mely általában a megelőző év – több feljelentés készült, több bírság kiszabására került sor, illetve több személyt fogtak el, állítottak, vagy vezettek elő.

Ha az elkövetői oldalról közelítjük meg a kérdést, lehet, hogy kevesebb esemény történt az illetékességi területen számszakilag, azok súlyossága azonban felülmúlja a nagyobb számú, de viszonylag enyhébb cselekményeket, melyek a viszonyítási időszakban történtek.

Nem szabad azonban megfeledkezni a látenciáról sem: az hogy nem került sor az esemény, vagy cselekmény közbiztonsági szervnek történő jelzésére, még nem jelenti automatikusan annak meg nem történtét. Ez a bizonytalansági faktor napjainkra sem vált kiküszöbölhetővé.

Ha a lakosságot vizsgáljuk, nyilvánvaló, hogy annak relatíve rossz a biztonságérzete, akinek a sérelmére elkövettek valamilyen jogilag szankcionált cselekményt. Abban az esetben, ha a rendészeti szerv felderíti az elkövetőt a sértett nyilvánvalóan pozitív irányba fordítható a rendőri munka értékelése, ellenkező esetben viszont az értékelés még negatívabbá válik.

A csendőrség vizsgált időszaki tevékenysége tekintetében – a statisztikai adatokon kívül – sajnos csak nagyon kevés adalék áll rendelkezésre. Ezek a vármegye alispánjának negyedéves értékeléseiből a közbiztonsági viszonyokra vonatkozó megállapítások, melyek – a csendőrök munkájának egyfajta elismeréseként – csak személy- és vagyonbiztonság stabilitására korlátozódtak.

Az elemzés tehát csak a számszaki adatokra korlátozódhat, melynek végrehajtásánál igazodom a statisztikai adatszolgáltatás értékelése során megállapított periódusokhoz, kiemelve azokat a mutatókat, melyek kontinuitása mindkét időszakra jellemző.

²⁰³ Bűncselekmény (büntett, vétség).

3.3.1 1884. január 1. és 1902. december 31. közötti időszak

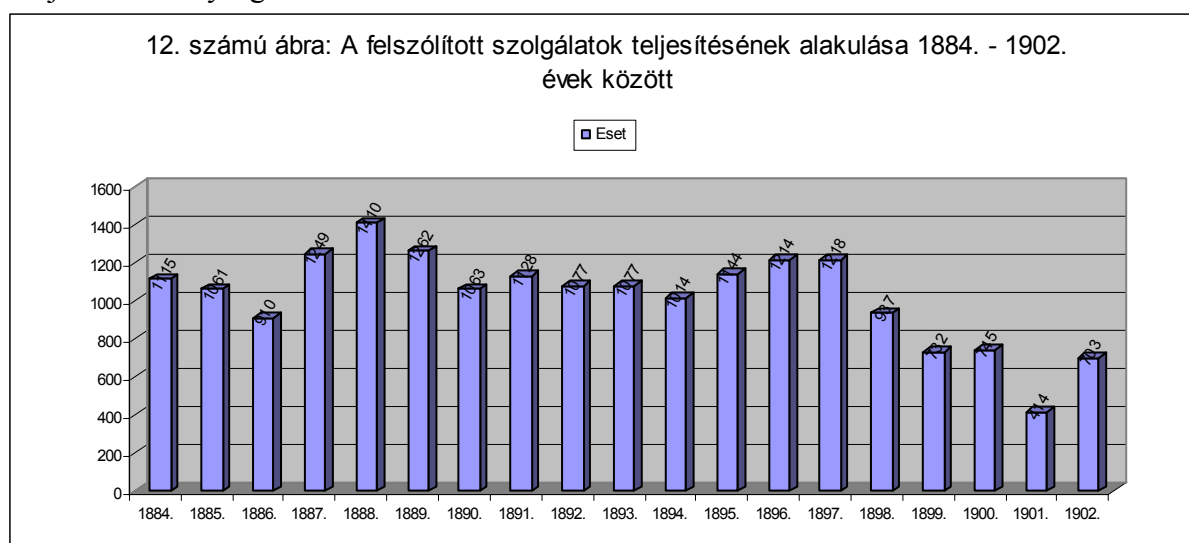
Letartóztatás, feljelentés, egyéb cselekmények és események

A nevesített adatokra jellemző a már korábban említett spontánitás. Ad-hoc jelleggel kerültek a bekövetkezett történések rögzítésre, nem készült áttekintő rendszerezés. Erre való tekintettel az egyéb cselekmények és események vonatkozásában a három legjellemzőbb, a legnagyobb gyakorisággal bekövetkezett eseményt – lopás, rablás, illetve tüzesetek – kiemelve elkülönítettem, a többit az egyéb kategória tartalmazza.

Tekintettel azonban arra, hogy ezen kategóriák, illetve a személyes szabadságot korlátozó intézkedések is a második időszakban ugyancsak feltalálhatók, értékelésükre – a folyamatosság biztosítása miatt - a későbbiekben kerül sor.

Felszólított szolgálat

A Somogy vármegyében szolgálatot teljesítő csendőri erők felszólított szolgálat során kifejtett tevékenysége az alábbiak szerint alakult.²⁰⁴

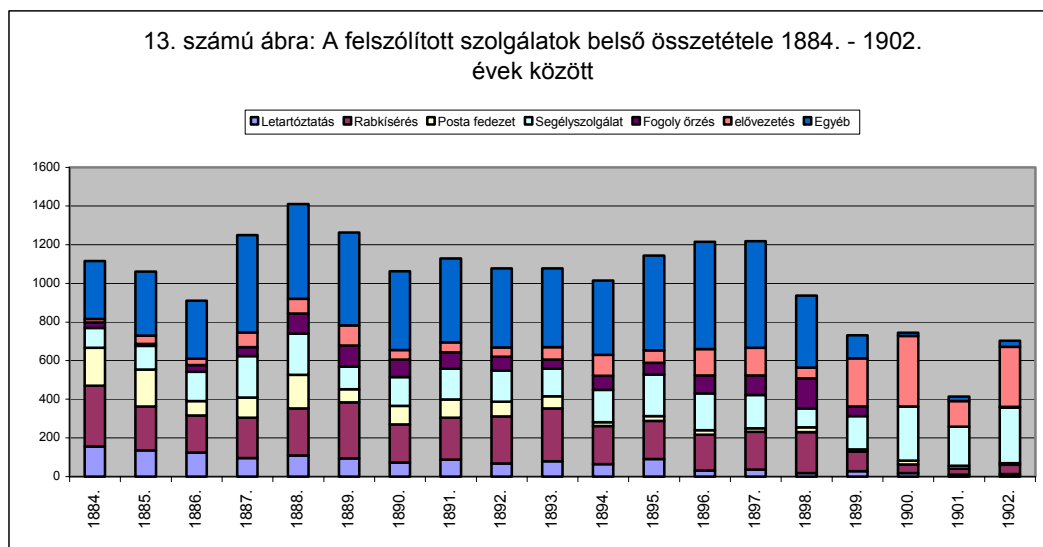


Az adatok vonatkozásában az 1886., 1896., 1898., és 1899. évek egy-egy hónapjai hiányoznak, illetve 1901. év tekintetében 2 hónap hiányzik.)

A tendencia hullámzó, a maximum – 1410 eset – és a minimum – 414 eset – között jelentős a differencia.

²⁰⁴ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz.

Az esetek belső megoszlása jellemzően tükrözi a csendőrség alkalmazásának változásait.²⁰⁵



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Az adatokat értékelve megállapítható, hogy a legjellemzőbb – igaz csak 1899-ig – az egyéb kategória előfordulása. Annak folyamatos csökkenése vezetett az 1902-es évek elején regisztrált minimum értékhez.

Az egyéb kategóriához hasonlóan 1899-től a letartóztatások és a rabkísérések is folyamatos csökkenő számban kerültek végrehajtásra, azonban az esetek belső átstrukturálódása ellensúlyozta kiesésüket.

A fenti három tevékenység háttérbe szorulásával jelentősen megnövekedett az elővezetések, illetve a segély szolgálatok száma.

A posta fedezet a kezdeti időszakhoz képest 1893-tól jelentősen csökkent.

A fogoly őrzések végrehajtására hullámvész a jellemző: míg az időszak elején és végén alig kerül rá sor, addig a közepén jellemzővé vált.

A periódus elején a csendőrséget az arra jogosultak gyakorlatilag szinte mindenre, amire csak lehetett igénybe vették, mely 1888-ban csúcsonyosodott ki 1410 esettel. Természetesen ez – ismerve az akkori létszámviszonyokat – jelentős erőt és energiát kötött le, ami a közbiztonsági tevékenységtől történő elvonást jelentette. A periódus végére a felszólított szolgálatok száma jelentősen csökkent, belső összetételük tekintetében is letisztulás következett be.

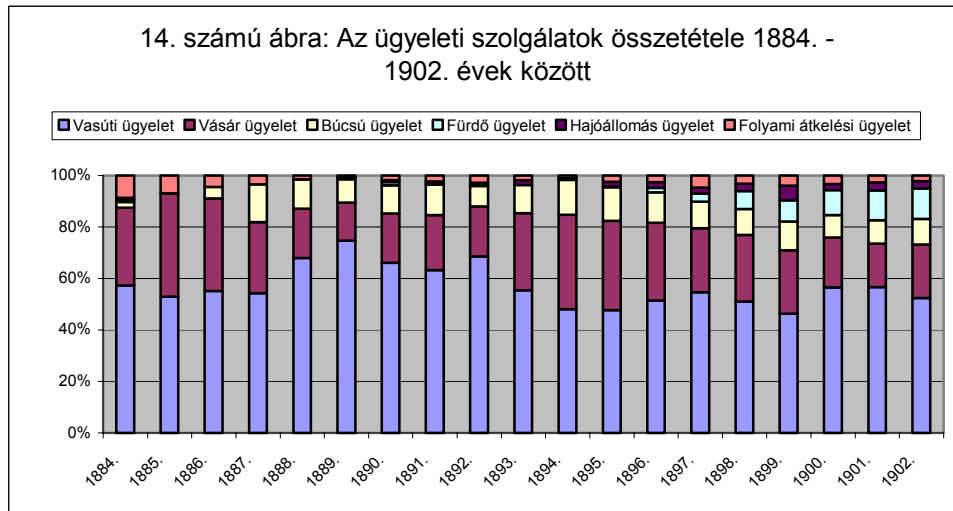
Egyéb szolgálat

Fenti szolgálatok összetételüket tekintve kettős képet mutatnak: míg az ügyeletek statikus, helyhez kötött – gyakorlatilag felügyeleti - szolgálati formát jelentenek, addig az éjjeli őrök ellenőrzésére a járőrszolgálat teljesítése során került sor, azaz dinamikus feladatvégrehajtás volt.

Tekintettel eltérő jellemzőikre célszerű külön-külön történő jellemzésük.

²⁰⁵ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz.

Ügyeleti szolgálatok:²⁰⁶



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Az adatokat vizsgálva megállapítható, hogy a vasúti ügyeletek mindvégig jelenlévő túlnyomó többsége a vasút, mint a közlekedési és áruszállítási formák közötti döntő fontosságát jelzi. A korabeli vidéki Magyarország életében a vasút kulcsfontosságú szerepet töltött be, melyből következően a vasúti közbiztonsági viszonyok stabilitása döntő fontossággal bírt mind a társadalom, mind a gazdaság szempontjából. A csendőri erők koncentrációja egyértelműen ennek tudható be.

A vidéki Magyarországa – így Somogyország - tekintetében a vásárok évszázadokra visszatekintő hagyományt jelentettek. Kiemelt helyet foglaltak el a vidéki emberek életében, hiszen a vásárok szolgáltak szervezett „kikapcsolódásuk” eltöltésének színteréül, ott adhatták el áruikat és elégíthették ki szükségleteiket. Mivel a vásárok alkalmával viszonylag sok ember koncentrált az azok helyszínére, kiemelt feladatot jelentett a közrend fenntartása.

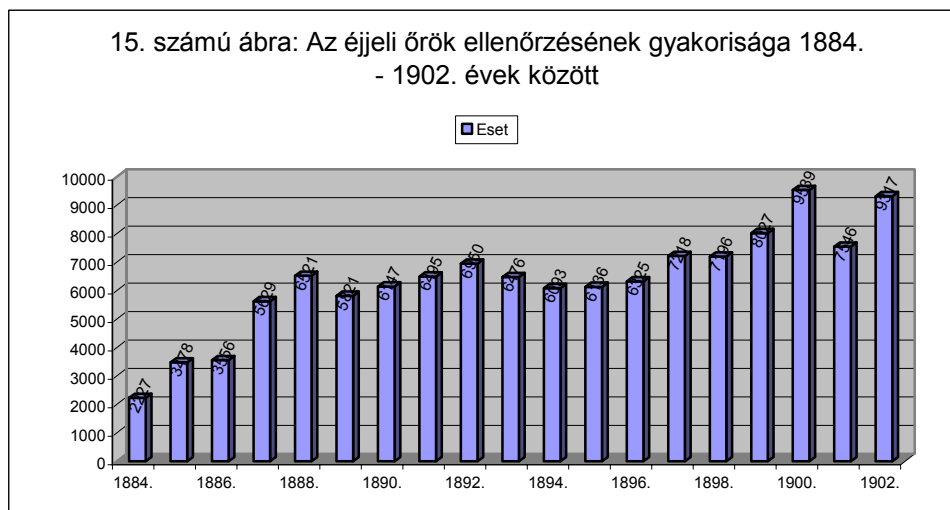
Ugyan ez állapítható meg a búcsúk vonatkozásában, azzal a különbséggel, hogy azok gyakorisága – tekintettel valamilyen ünnephez kötöttségükre - elmaradt a vásároktól.

A fürdő ügyeletek szükségessége a szervezett üdülések megjelenésével magyarázható. A vásárokhöz, illetve a búcsúkhöz hasonlóan az üdülési övezetekben is jelentős számú közönség koncentrációja jellemző. Kriminális szempontból veszélyeztetettségük hatványozott.

A vármegye csak Balaton-parti területeire jellemző fürdő ügyeletek végrehajtását a kezdeti időszakban a szervezetszerű csendőrőrsök végezték. A fürdőkülönítmények felállításával azonban ez tisztán csak a különítmények feladatát képezte.

A hajóállomás ügyeletek, melyek a Balatonra, illetve a Drávára, valamint a folyami átkelési ügyeletek, melyek csak a Drávára voltak a vármegyében jellemzők viszonylag kis számban fordultak elő, mutatva ezzel a vármegye élete szempontjából kis relevancia faktorukat.

²⁰⁶ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz.

Éjjeli őrök ellenőrzése:²⁰⁷

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

A csendőrség szolgálatjeljesítési mutatóit nem tartalmazzák a rendelkezésre álló kimutatások, azonban az éjjeli őrök ellenőrzési mutatói viszonylag pontos támpontot nyújtanak legalább a becült értékek megállapításához.

Mivel a csendőrség – mint a közbiztonsági viszonyok fenntartására hivatott szervezet – őrsei működési területük rendjéért felelősek voltak, ezért alapvető érdekük volt a bűncselekmények megelőzése, melyet egyfelől a preventív jelenléttel, másfelől viszont a bizonyos keretek közötti személy- és vagyonbiztonság szavatolására fenntartott éjjeli őrök folyamatos ellenőrzésével (ébren tartásával) érhettek el, hiszen ha az őr végezte a dolgát, nem történhetett bűncselekmény, vagy ha mégis megszakíthatta azt és az elkövetők felismerésével, vagy pontos személyleírás adásával biztosíthatta a csendőri nyomozás eredményességét.

Tekintettel a fentiekre a csendőröknek tehát maguk kímélése céljából is érdekükben állt az éjjeli őrök ellenőrzése, melyet a statisztikai adatok alapján meg is tettek. Az esetek száma 1902-re gyakorlatilag megnégyszereződött.

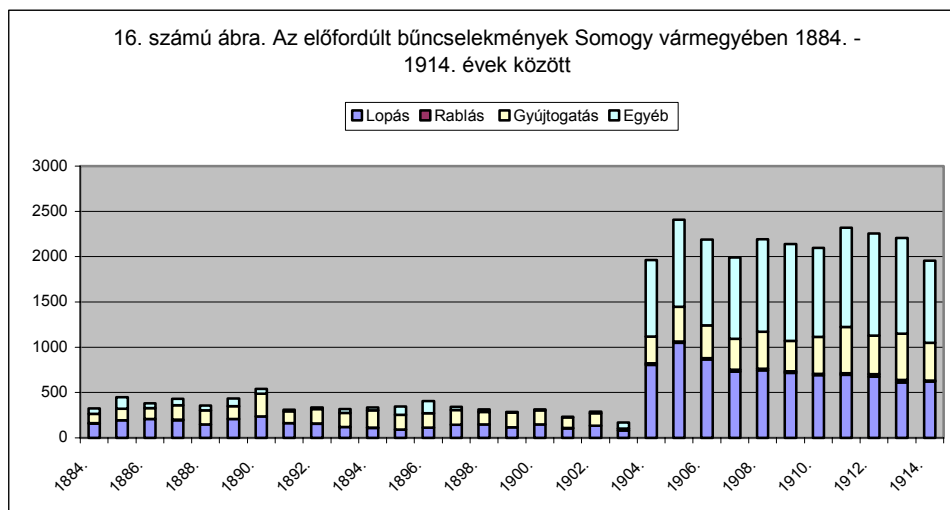
3.3.2 1903. január 1. és 1914. december 31. közötti időszak

Előfordult esetek

A korábbiakban meghatározottak szerint az előfordult esetek vonatkozásában átfedés tapasztalható a két periódus között, azzal a különbséggel, hogy az elsőben – tekintettel az adatrögzítés ad-hoc jellegére – a legjellemzőbbek – lopás, rablás, illetve tüzeset(gyújtogatás) – kerültek elkülönítésre.

²⁰⁷ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz.

A többi mutatót az egyéb kategória tartalmazza.²⁰⁸



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Az adatok 1886., 1896., 1898., 1899. években egy-egy, 1901. évben két hónap tekintetében hiányosak. Az 1903. év csak egy havi adattartalmú.

A statisztika szemléletesen jelzi az adatszolgáltatás változását, mely egyben szemléltetváltozást is jelentett, hiszen a korábbiakhoz képest 1903. évtől lényegesen megemelkedtek a regisztrált bűncselekményi esetszámok. Figyelemmel azonban arra, hogy ezen időponthoz sem olyan nagymérvű szervezeti, vagy a létszámviszonyokban bekövetkezett változás nem állt be, feltételezhető hogy az azt megelőző időszak adatai csak részben fedték a valóságot.

A vármegye bűnügyi-közbiztonsági viszonyait részletesebben elemezve az alábbiak állapíthatók meg:

17. számú táblázat: A lopások, rablások és gyújtogatások alakulása Somogy vármegyében 1884. - 1914. évek között²⁰⁹

	Lopás		Rablás		Tűzeset (Gyújtogatás)	
	Eset	%	Eset	%	Eset	%
1884.	158	48,8	3	0,9	104	32
1885.	193	43	0	0	129	28,7
1886.	208	54,6	0	0	119	31,2
1887.	195	45,2	7	1,6	158	36,6
1888.	147	41,2	0	0	157	44
1889.	210	48,4	0	0	138	31,8
1890.	237	43,9	1	0,2	248	45,9
1891.	164	52,9	0	0	130	41,9
1892.	157	47,3	3	0,9	158	47,2
1893.	119	37,6	2	0,6	154	48,7

²⁰⁸ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz., 1903. 679. sz., 1904. 625. sz., 1905. 643. sz., 1906. 523. sz., 1907. 665. sz., 1908. 597. sz., 1909. 589. sz., 1910. 519. sz., 1911. 658. sz., 1912. 612. sz., 1913. 656. sz., 1914. 564. sz.

²⁰⁹ U. o.

1894.	111	32,9	2	0,6	192	57
1895.	92	36,2	0	0	162	63,8
1896.	113	38,4	1	0,3	158	53,7
1897.	146	42,6	0	0	162	47,2
1898.	149	47,6	1	0,3	137	43,8
1899.	116	41,6	2	0,7	161	56,3
1900.	147	47	2	0,6	155	49,5
1901.	105	44,9	4	1,7	117	50
1902.	133	45,9	2	0,7	136	46,9
1903.	80	47,6	1	0,6	23	13,7
1904.	805	41	19	0,9	296	15
1905.	1048	43,5	15	0,6	383	15,9
1906.	863	39,5	15	0,7	364	16,6
1907.	730	36,7	23	1,1	342	17,2
1908.	744	33,9	20	0,9	408	18,6
1909.	717	33,5	16	0,7	335	15,6
1910.	692	33	15	0,7	410	19,5
1911.	695	29,9	17	0,7	512	22
1912.	674	29,9	28	1,2	427	18,9
1913.	612	27,7	26	1,2	512	23,2
1914.	620	31,7	11	0,6	417	21,3
Összesen	11180	36,7	236	0,8	7304	24

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

A három preferált cselekmény elkövetése adta a teljes vizsgált időszak vonatkozásában a regisztrált bűncselekmények közel kétharmadát - 61,5 %-át. A legjellemzőbb közülük a lopás – 36,7 % - melyet a gyújtogatás követ 24 %-al. Rablásra a 31 éves dekád alatt 236 esetben került sor, mely az esetek 0,8 %-a.

A periódusokra levetítve ugyan ezen mutatókat, átstrukturálódás állapítható meg: míg a lopások és a gyújtogatások aránya a második időszakban csökkent, addig a rablásoké jelentősen növekedett:

18. számú táblázat: A lopások, rablások és gyújtogatások alakulása Somogy vármegyében 1884. - 1902., illetve 1903. – 1914. évek között²¹⁰

	Lopás		Rablás		Tűzeset (Gyújtogatás)	
	Eset	%	Eset	%	Eset	%
1884. - 1902.	2900	44,3	28	0,4	2875	43,9
1903. - 1914.	8280	34,7	208	0,9	4429	18,5

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

²¹⁰ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz., 1903. 679. sz., 1904. 625. sz., 1905. 643. sz., 1906. 523. sz., 1907. 665. sz., 1908. 597. sz., 1909. 589. sz., 1910. 519. sz., 1911. 658. sz., 1912. 612. sz., 1913. 656. sz., 1914. 564. sz.

Fenti cselekmények aránya az első periódusban az esetszámok 88,6 %-át adta, addig a második dekádban ez 54,1 %-ra mérséklődött.²¹¹

Az előzőekben tárgyalt cselekmények büntető jogi kategóriákat képeztek. A második periódus statisztikai adatai azonban tartalmazzák a kihágásokkal – mai szóhasználattal élve: szabálysértésekkel – kapcsolatos adatokat is. Azok belső összetétele – a büntettekhez és vétségekhez hasonlóan - nem kerül elkülönítésre, a különbségtétel alapját az eljáró hatóság képezi, melynek megfelelően

- királyi járásbíróóság hatáskörébe utalt kihágások, illetve
- közigazgatási hatóság hatáskörébe utalt kihágások különülnek el.

A különbségtétel alapját az egész ország területére érvényes szabályzók – 1879. XL. törvénycikk a kihágásokról -, illetve a közigazgatási hatóság – Somogy vármegye, Kaposvár törvényhatósági joggal felruházott város – saját rendeleteinek végrehajtása képezte.

19. számú táblázat: A kihágások alakulása Somogy vármegyében 1903. – 1914. évek között²¹²

	Királyi járásbíróóság hatáskörébe utalt kihágások	Közigazgatási hatóság hatáskörébe utalt kihágások
1903.	10	165
1904.	172	3576
1905.	166	3484
1906.	171	2999
1907.	127	2171
1908.	155	2724
1909.	214	3342
1910.	222	2800
1911.	242	2684
1912.	293	3506
1913.	325	4319
1914.	388	2874

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

A táblázat adataiból egyértelműen megállapítható, hogy a csendőrség kihágásokkal kapcsolatos tevékenységén belül a működési terület „saját” szabályzóinak betartására fektette a fő hangsúlyt. A táblázat adatai az előfordult eseteket szemléltetik, mivel azok bizonyítása – hiszen a csendőrijárőr saját észlelése alapján történtek – lényegesen könnyebb volt, mint a bűncselekményeké. Az eredményességi mutató ennek megfelelően magasabb is:

- királyi járásbíróóság hatáskörébe utalt kihágások : 97,9%;
- közigazgatási hatóság hatáskörébe utalt kihágások : 99,9%.

²¹¹ Véleményem szerint itt érhető tetten az első és a második időszakok közötti jelentős eltérés a regisztrált bűnesetek vonatkozásában, hiszen a második periódusban taxatív felsorolásra került az akkor hatályos Büntető törvénykönyv által szankcionált összes delictum, nem volt lehetőség az adatok „kozmetikázására”. A preferált cselekmények még jelentős számbeli növekedésük mellett is csak kicsit több mint a felét teszik ki az összes bekövetkezett bűncselekménynek, szemben a korábbi több mint kétharmados részesedéssel. Megállapítható tehát, hogy az első periódusban – hasonlóan az általam követett gondolkodásmenethez – e három kategóriát tekintették a legfontosabbnak, a többi cselekményt nem tartották fajsúlyosnak.

²¹² SML, Alispáni iratok, 1903. 679. sz., 1904. 625. sz., 1905. 643. sz., 1906. 523. sz., 1907. 665. sz., 1908. 597. sz., 1909. 589. sz., 1910. 519. sz., 1911. 658. sz., 1912. 612. sz., 1913. 656. sz., 1914. 564. sz.

Kiderített esetek

Napjainkban a rendőrség szakmai megítélése szempontjából kulcsfontosságú a **felderítési²¹³ - és a nyomozási²¹⁴ eredményesség**.

A csendőrség tevékenységét vizsgálva ezen mutatók közül azonban a felderítési eredményesség mérésére sem az első, sem a második periódus statisztikai adatai nem alkalmasak, hiszen nincs megkülönböztetés ismert és ismeretlen elkövetők között.

A második periódus adatai viszont – tekintettel arra, hogy az előfordult és kiderített eseteket együtt tartalmazza – lehetővé teszik, hogy nyomozási eredményesség kimutatható legyen, melynek alakulása a következő:

20. számú táblázat: Az előfordult, illetve kiderített bűntettek és vétségek alakulása Somogy vármegyében 1903. – 1914. évek között²¹⁵

	Előfordult bűntett, vagy vétség	Kiderített bűntett, vagy vétség	Nyomozási eredményesség (%)
1903.	168	150	89,3
1904.	1962	1725	87,9
1905.	2406	2128	88,4
1906.	2187	1951	89,2
1907.	1989	1766	88,8
1908.	2192	1999	91,2
1909.	2140	2023	94,5
1910.	2096	1771	84,5
1911.	2320	2020	87
1912.	2257	2068	91,6
1913.	2206	2130	96,5
1914.	1956	1876	95,9

Készítette. Kálmán Zsolt r. alezredes

A rendelkezésre álló adatok alapján ez – mai szemmel nézve – rendkívül magas aránynak tekinthető.

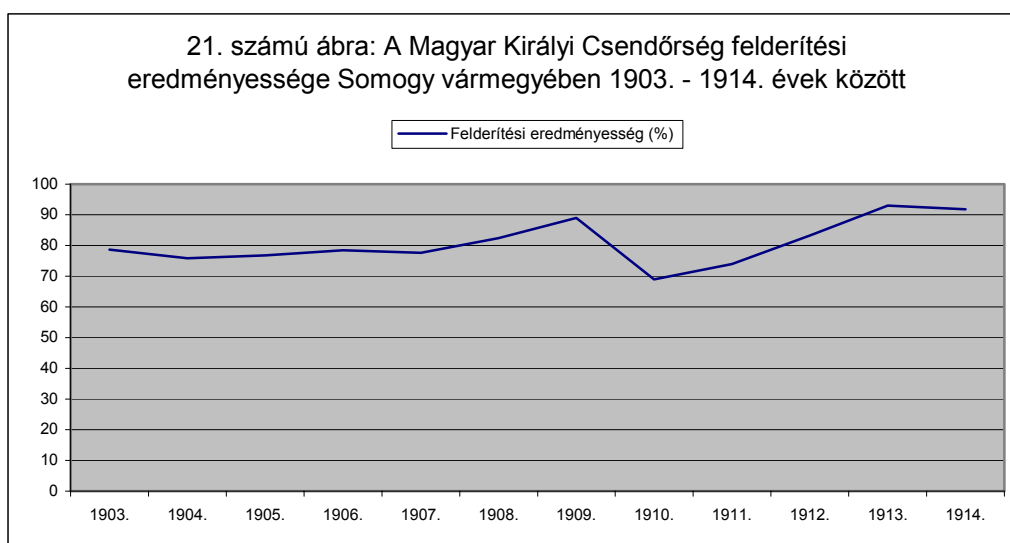
A felderítési eredményesség megbecsüléséhez támpontot nyújthat ugyan a nyomozási eredményesség, azonban az értékek csak becslések lesznek, hiszen csak feltételezhető, hogy az ismert elkövetőjű események 100%-osan felderítésre kerültek.

²¹³ A felderítési eredményesség: az ismeretlen elkövetőjű ügyek számának viszonyítása az azokból felderített ügyekhez százalékos formában.

²¹⁴ A nyomozási eredményesség: az összes elrendelt nyomozás viszonyítása a felderített ügyekhez, függetlenül attól, hogy az elkövető az indításkor ismert volt, vagy ismeretlen, százalékos formában.

²¹⁵ SML, Alispáni iratok, 1903. 679. sz., 1904. 625. sz., 1905. 643. sz., 1906. 523. sz., 1907. 665. sz., 1908. 597. sz., 1909. 589. sz., 1910. 519. sz., 1911. 658. sz., 1912. 612. sz., 1913. 656. sz., 1914. 564. sz.

Mindezeket előre bocsátva felderítési eredményességi mutatók a következők lehetnek:



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

A grafikon tanúsága szerint a felderítési eredményesség is tekintélyt parancsoló, hiszen a szélső értékek 69 és 93 %-ok között mozogva 80,8%-ot adnak középértékként.

22. számú táblázat: A preferált bűncselekmények felderítési eredményessége Somogy vármegyében 1903. – 1914. évek között²¹⁶

	Lopás			Rablás			Gyújtogatás		
	Előfordult	Kiderített	%	Előfordult	Kiderített	%	Előfordult	Kiderített	%
1903.	80	62	77,5	1	1	100	23	25	108,7
1904.	805	660	82	19	18	94,7	296	186	62,8
1905.	1048	930	88,8	15	14	93,3	383	241	62,9
1906.	863	766	88,8	15	15	100	364	235	64,5
1907.	730	626	85,7	23	23	100	342	232	67,8
1908.	744	654	87,9	20	20	100	408	311	76,2
1909.	717	673	93,8	16	14	87,5	335	269	80,2
1910.	692	619	89,4	15	15	100	410	257	62,7
1911.	695	577	83	17	17	100	512	333	65
1912.	674	609	90,3	28	26	92,8	427	310	72,6
1913.	612	660	107,8	26	26	100	512	387	75,6
1914.	620	560	90,3	11	11	100	417	401	96,1

Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

²¹⁶ SML, Alispáni iratok, 1903. 679. sz., 1904. 625. sz., 1905. 643. sz., 1906. 523. sz., 1907. 665. sz., 1908. 597. sz., 1909. 589. sz., 1910. 519. sz., 1911. 658. sz., 1912. 612. sz., 1913. 656. sz., 1914. 564. sz.

A 100% fölötti eredmények nem jelentenek ellentmondást, mivel korábbi ügyek befejezését jelentik, melyek előfordulás szempontjából az előző év adataiban, kiderítés szempontjából a tárgyév adataiban szerepelnek. Ez a jelenség a 100% alatti értékek vonatkozásában is előfordul, azonban ott ezen statisztikai megbontás szerint láthatatlan.

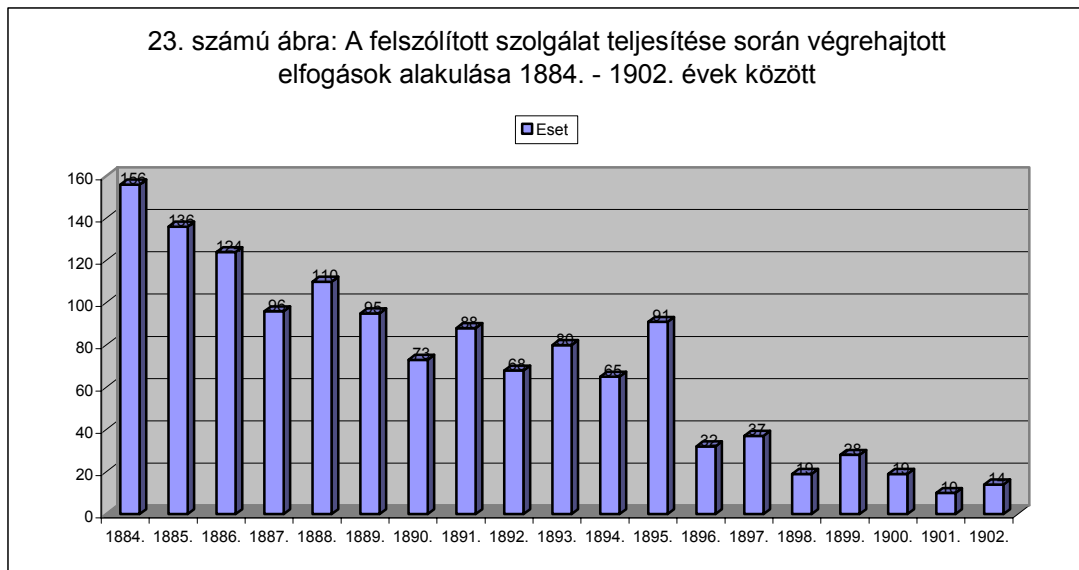
Elfogások

A személyes szabadságot korlátozó intézkedések közül az elfogások a csendőri intézkedések egyik sarkalatos pontját képező kényszerintézkedések, mivel az intézkedés alá vont személyt megfosztják önrendelkezési jogától, korlátozzák szabad mozgásában és akaratnyilvánításában.

Az elfogások tekintetében három formát lehet megkülönböztetni – figyelemmel a Szolgálati utasítás 117. §-ában foglaltakra -, melyek az alábbiak:

- felszólított szolgálat során végrehajtott elfogás;
- külön utasítás nélkül végrehajtandó elfogás, illetve
- a kihágás elkövetése miatti elfogás.

A **felszólított szolgálat során végrehajtott elfogások** – a mellékletek közötti táblázatban letartóztatásoknak aposztrofálva - tekintetében ismét csak – figyelemmel a statisztikai rendszer változására – 1903-ig állnak rendelkezésre adatok:²¹⁷



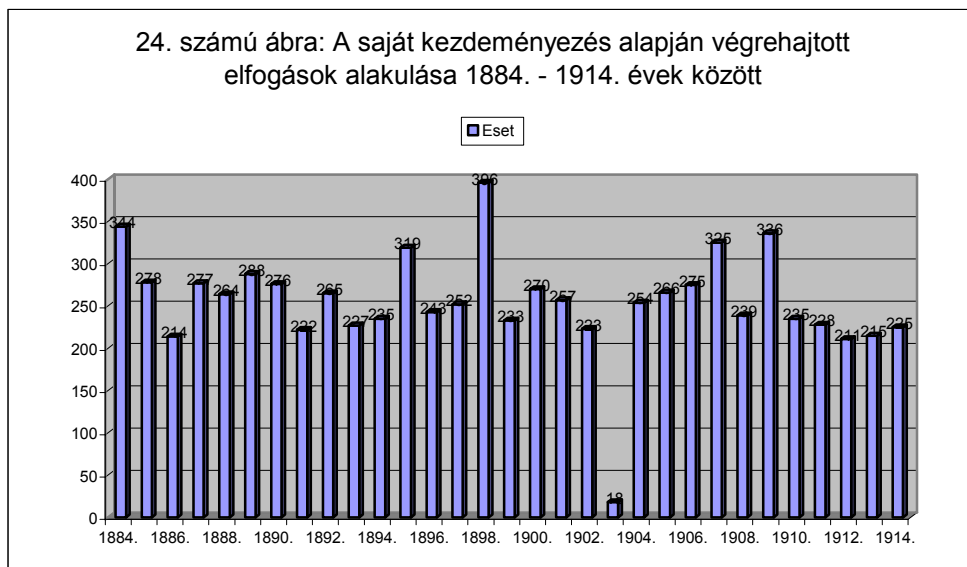
Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

A grafikon szemlélteti a korában, a felszólított szolgálatok tekintetében már megállapított tendenciát, mely szerint a csendőrség külső szervek általi igénybevétele az évek folyamán jelentősen átalakult, mely a fentiek alapján jellemzően mutatja ezt az elfogások/letartóztatások tekintetében is.

A **külön utasítás nélkül – mai szóhasználattal éve – saját kezdeményezés alapján történt elfogások** mindkét perióduson keresztül nyomon követhetők:²¹⁸

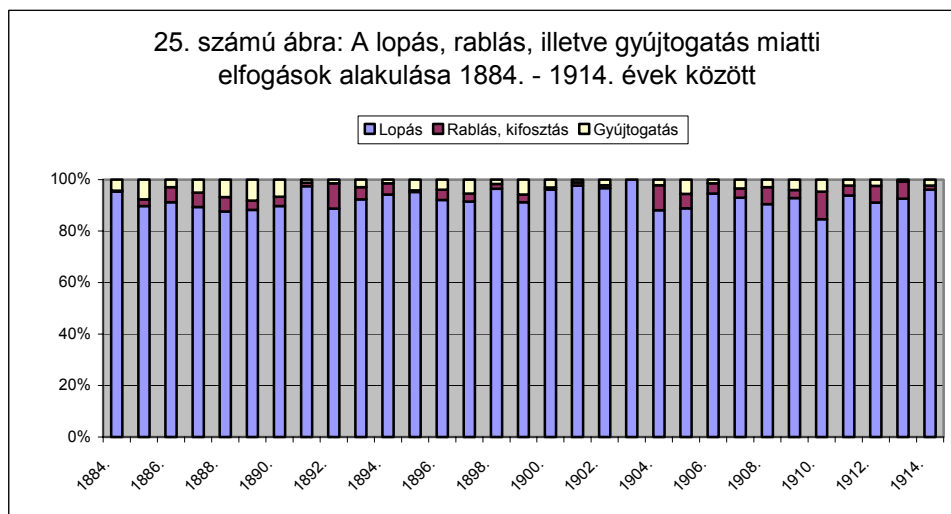
²¹⁷ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz.,

²¹⁸ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz., 1903. 679. sz., 1904. 625. sz., 1905. 643. sz., 1906. 523. sz., 1907. 665. sz., 1908. 597. sz., 1909. 589. sz., 1910. 519. sz., 1911. 658. sz., 1912. 612. sz., 1913. 656. sz., 1914. 564. sz.



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

A három preferált bűncselekményre levetítve az intézkedési kategóriát, az azok elkövetésért foganatosított elfogások közül a lopásért történő elfogás volt a legjellemzőbb. A fennmaradó két cselekmény viszonylatában – bár a lopáshoz képest lényegesen kisebb számban fordultak elő – a gyűjtogatás miatti személyes szabadságbani korlátozás volt a jellemzőbb a vizsgált időszak elején, a végén viszont a rablásért/kifosztásért történt elfogások jellemezték a lopásokat követő gyakoriságot.²¹⁹



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

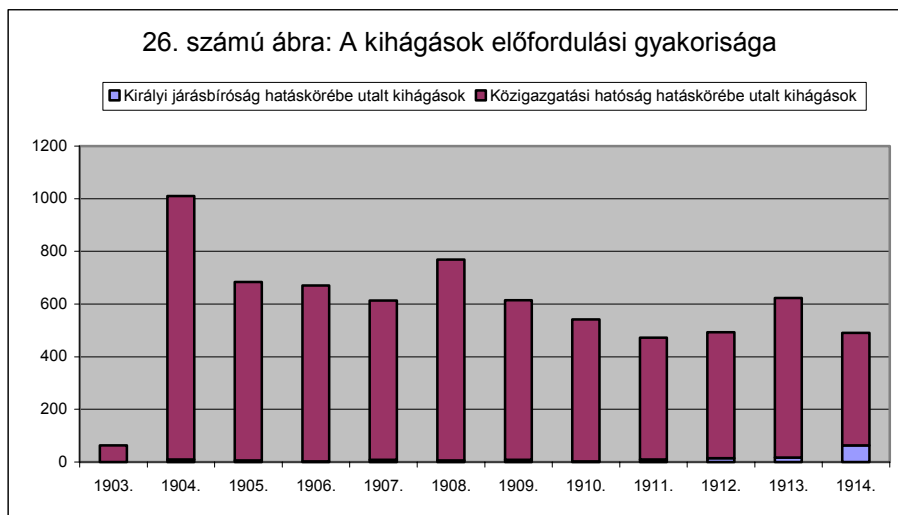
Az elfogások általam vizsgált harmadik kategóriáját a **kihágás elkövetése miatti elfogások** képezik, melyek tekintetében az első periódust tekintve nem áll azok végrehajtásáról statisztika rendelkezésre.

²¹⁹ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz., 1903. 679. sz., 1904. 625. sz., 1905. 643. sz., 1906. 523. sz., 1907. 665. sz., 1908. 597. sz., 1909. 589. sz., 1910. 519. sz., 1911. 658. sz., 1912. 612. sz., 1913. 656. sz., 1914. 564. sz.

A második periódust vizsgálva elkülöníthető a kihágások korábban megállapított ket-tössége, azaz

- királyi járásbíróház hatáskörébe utalt kihágások, illetve a
- közigazgatási hatóság hatáskörébe utalt kihágások.

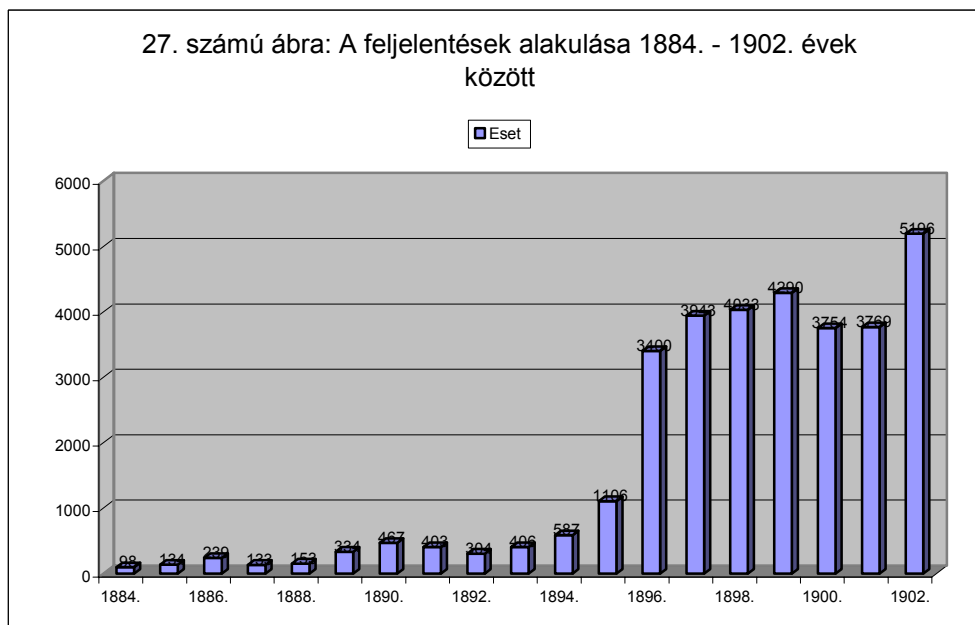
Természetesen az ezek elkövetése miatti elfogások aránya igazodik az ezen kihágások elkövetésével kapcsolatos korábbi megállapításhoz, mely szerint a második kategória előfordulási gyakorisága a szignifikáns, azonban a kétfajta kihágás egymáshoz való viszonya jelen esetben még szemléletesebb.²²⁰



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Feljelentések

Az első periódus a feljelentéseket is ad-hoc jelleggel rögzítette. Nem derül ki belőlük, hogy mely feljelentés került valamely bűntett, vagy vétség, illetve mely kihágás elkövetése miatt megtételre. Mindezek alapján azokat egy egységként lehetséges csak kezelni.²²¹



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

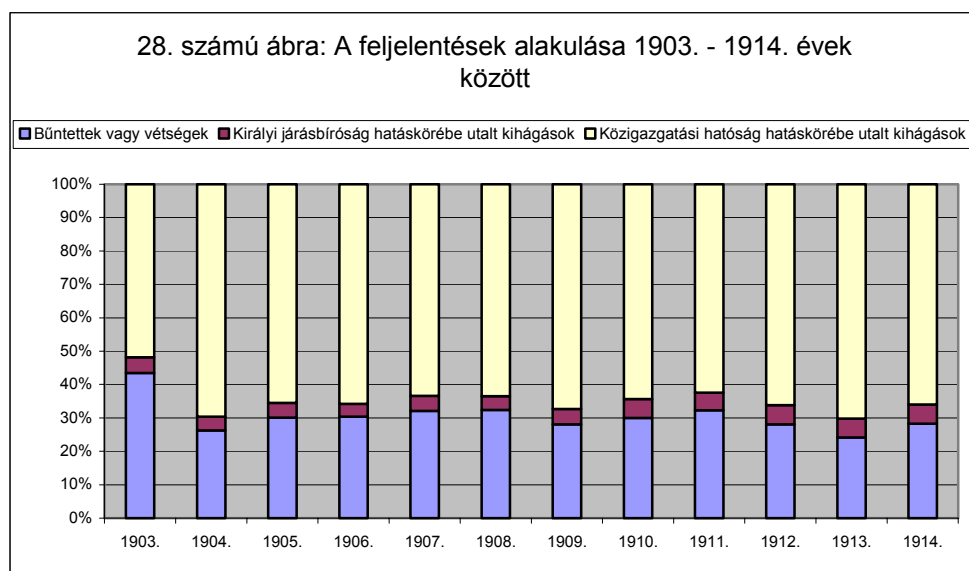
²²⁰ SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz.

²²¹ U. o.

A táblázatból megállapítható az 1896. évig terjedő hullámzó tendencia, melyet ugrás-szerű növekedés követ. Az 1900-as évek eleji hullámvölgy azonban csak átmeneti jellegű, hiszen az 1902. év kiugróan magas esetszámot jelez.

Nem megkülönböztethető az sem, hogy a feljelentések ezen időszakban esethez, vagy személyhez kötöttek.

A második periódusban a feljelentések egyértelműen személyhez – egyénhez – kötöttek, fajtánkénti megoszlásuk pontosan követhető.²²²



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

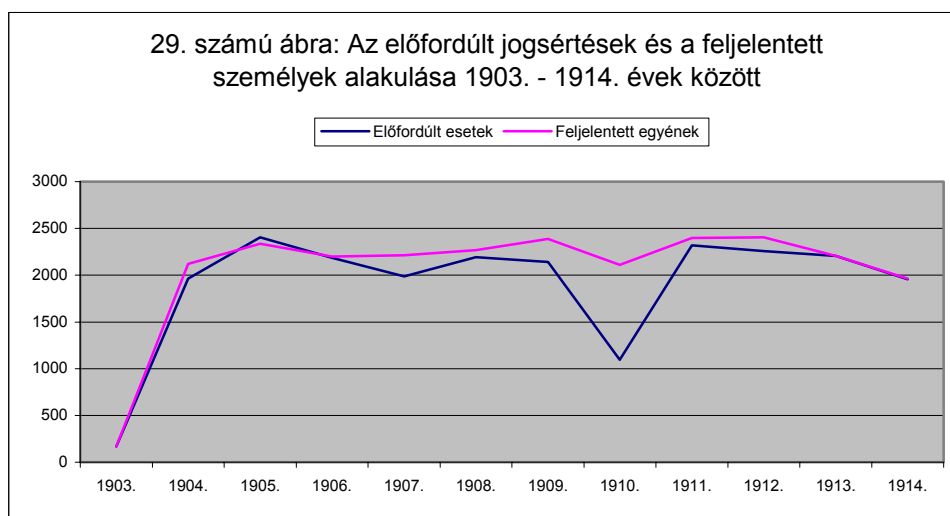
Kiugróan magas a közigazgatási hatóság hatáskörébe utalt kihágásokkal kapcsolatosan feljelentett egyének száma. A többi kategóriához viszonyított aránya még 1884-ben – a többi kihágás arányának legmagasabb évében – sem mérséklődik 50% alá. 1904-ben és 1913-ban viszont megközelíti a 70%-ot.

Előfordulási gyakoriságuk – a korábban egyszer már megállapított „lokálpatriotizmuson” kívül – alapvetően annak köszönhető, hogy ezen kihágások viszonylag könnyen megállapíthatók, bizonyításuk és az azzal kapcsolatos eljárás egyszerű.

Más a helyzet a kihágások királyi járásbíróóság hatáskörébe tartozó fajtáival, melyek elkövetői mindvégig csekély számban kerültek szankcionálásra. Az évi 10%-ot soha nem érték el.

²²² SML, Alispáni iratok, 1884. 2305. sz., 1885. 51. sz., 1886. 76. sz., 1887. 63. sz., 1888. 622. sz., 1889. 564. sz., 1890. 818. sz., 1891. 766. sz., 1892. 810. sz., 1893. 806. sz., 1894. 842. sz., 1895. 810. sz., 1896. 769. sz., 1897. 864. sz., 1898. 1008. sz., 1899. 410. sz., 1900. 204. sz., 1901. 210. sz., 1902. 219. sz., 1903. 679. sz., 1904. 625. sz., 1905. 643. sz., 1906. 523. sz., 1907. 665. sz., 1908. 597. sz., 1909. 589. sz., 1910. 519. sz., 1911. 658. sz., 1912. 612. sz., 1913. 656. sz., 1914. 564. sz.

A büntettek, illetve vétségek elkövetői képviselték a feljelentettek második legjellemzőbb kategóriáját, hiszen a csendőrséget kötötte a hivatalból való eljárás elve, bár mivel a rendelkezésre álló mutatók csak személyhez, nem pedig eseményhez kötöttek, érdemes összehasonlítani ezen aspektusból őket:²²³



Készítette: Kálmán Zsolt r. alezredes

Az elkövetőkről megállapítható, hogy viszonylag csekély számú cselekményre volt jellemző a többes elkövetés. E megállapítást csak az 1910. év cáfolja, amikor a kevéssel 1000 eset fölött levő esetszám nagyjából dupla annyi elkövetőt feltételez.

Kevesebb feljelentés tételére csak az periódus első két évében került sor, mely – tekintettel csekély eltérésükre – valószínűsíthetően egy-egy sorozat-bűncselekmény regisztrálásának eltérésére utalhat, mely szerint pl. több betörést, ha azok gyakorlatilag egymáshoz nagyon közeli időpontban történtek egy feljelentéssel iktattak: azaz az esetszám hiánytalan, de a feljelentések vonatkozásában ahány ügy egyesítésre került, annyival lett kevesebb.

A periódus végére az esetszámok és a feljelentési számok szinte pontosan lefedték egymást.

3.4 ÖSSZEGZÉS

A csendőrség által felmutatott eredményekről napjainkban is elismeréssel beszélnek mind a rendvédelmi terület szakemberei, mind pedig a laikus kívülállók. Bár a testület több mint egy emberöltővel ezelőtt fejezte be – dicstelen körülmények között, a mindenkori hatalmat kiszolgálva – működését, az idős emberektől még hallani lehet elbeszéléseket, hogy: „Ha megjelentek a falu egyik végén a csendőrök, akinek félnivalója volt tőlük, az a falu másik végén szaladt előlük.” Természetesen ez a megállapítás nem tükrözi híven a testület a magyar vidék közbiztonsági viszonyainak javítása érdekében folytatott mindennapos küzdelmét, azonban adalékkul szolgálhat ahhoz.

Az értekezés által vizsgált időszak a csendőri szervek vármegyei működésének megkezdésétől az első nagy világégés, ahogy akkor mondták: „A Nagy Háború” kezdetéig tart. Felöleli azt az intervallumot, melyben a csendőrök még csak ismerkedtek a működési területtel és annak jellemzőivel és eljut odáig, ahol a több évnnyi tapasztalat meghozza gyümölcsét, azaz a vármegye zavartalan életét biztosító közbiztonságot.

²²³ SML, Alispáni iratok, 1903. 679. sz., 1904. 625. sz., 1905. 643. sz., 1906. 523. sz., 1907. 665. sz., 1908. 597. sz., 1909. 589. sz., 1910. 519. sz., 1911. 658. sz., 1912. 612. sz., 1913. 656. sz., 1914. 564. sz.

Mindeközben – visszautalva az előző fejezetekben tárgyaltakra – nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy mind a struktúra, mind pedig az elhelyezés folyamatosan változott, a létszámviszonyok ugyancsak módosultak és mindez ugyancsak a részét képezte a csendőrök mindennapjainak, csakúgy mint a szolgálat.

Visszautalva a vármegye vezetése által a negyedéves jelentésekben foglaltakra, melyek szerint „a vármegyében a személy- és vagyonbiztonság állapota stabil”, nem is lehet nagyobb elismerést kivívni, hiszen ha a közigazgatás vezetése – mely teljesen független volt a csendőrségtől – nem tekinti bővebben említésre méltónak a közbiztonságot, az valóban megfelelő volt.

A harmadik fejezetben tehát:

- bemutattam a csendőri szervezet alapintézményét: a csendőrőrsöt;
- rendszereztem azon szolgálati formákat, melyeket a csendőrőrsöknek és az azokban szolgáló csendőröknek nap, mint nap teljesíteniük kellett;
- periodizáltam a csendőri tevékenységet dokumentáló statisztikai rendszert;
- napjaink módszereinek felhasználásával – figyelemmel a statisztikai rendszer változásaira – elemeztem és értékeltem a csendőrök Somogy vármegyében, a közbiztonság védelme érdekében végzett munkáját.

4. FEJEZET: ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK, ELÉRT EREDMÉNYEK, JAVASLATOK, TOVÁBBI KUTATÁST IGÉNYLŐ TERÜLETEK

A kutatómunka végrehajtása során az alkalmazott kutatási módszerek lehetővé tették számomra a kutatási terület, nevezetesen a Magyar Királyi Csendőrség 1884. és 1914. évek között Somogy vármegyében működött szervinek átfogó megismerését, az összefüggések feltárását, valamint kitűzött kutatási céljaim elérését.

A Magyar Királyi Csendőrségnek a vizsgált időintervallumban Somogy vármegyében szolgálatot teljesített szakaszai és később szárnya történetének tudományos módszerekkel történő elemzése olyan következtetések megfogalmazását tették lehetővé, melyekkel véleményem szerint kiinduló alapot teremtettem a további kutatások végrehajtásához.

4.1. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

Az első fejezetben áttekintem a csendőrség eredetét, a szervezet egész Magyarországi, illetve lokálisan Somogy Vármegyei működését, melynek során elkülönítve vizsgáltam a zsandárságot, illetve a Magyar Királyi Csendőrséget. Somogy vármegye vonatkozásában a zsandárságon és a Magyar Királyi Csendőrségen túl áttekintettem a vármegyei önálló rendvédelmi szervezetének, a pandúrságnak a történetét is.

Megállapítottam, hogy a francia eredetű csendőrség intézménye osztrák közvetítéssel jutott el hazánkba. Magyarországon az első megjelenési formája a zsandárság intézménye volt, mely az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverését követően vette át a vármegyei pandúrságtól a rendvédelmi feladatok ellátását. A zsandárság 1867. évi országból történő kivonását követően a közbiztonság fenntartása ismételten egyedül a pandúrság feladatává vált, melyet a Magyar Királyi Csendőrség 1881. évi megszervezéséig hajtott végre.

Somogy vármegyében a Magyar Királyi Csendőrség – a szervezés harmadik ütemében - 1884. január 01-ével kezdte meg a közbiztonsági szolgálat teljesítését, melyet az értekezés tárgyát képező időszakban mindvégig folytatott.

A második fejezetben elemeztem a Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyei elhelyezési- és létszámviszonyait az értekezés tárgyidőszakának figyelembe vételével, melyen belül meghatároztam azokat a periódusokat melyek időszakában mind a szervezeti struktúrában, mind pedig ehhez kapcsolódva a létszámviszonyokban változások következtek be.

Megállapítottam, hogy a Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyei szervezete a vizsgált időszakban folyamatos és töretlen fejlődésen ment keresztül, a szervezetet a körülményekhez történő tendenciózus igazodás, a követelményeknek való jobb megfelelés igénye jellemezte.

A harmadik fejezetben bemutattam a Magyar Királyi Csendőrség alapvető szervezeti egységét: a csendőrőrsöt, az ott végrehajtott szolgálati formákat, eljárásokat, intézkedéseket, a vizsgált időszakban a csendőri tevékenység dokumentálására szolgáló statisztikai rendszert, annak változásait. Végrehajtottam a tevékenység statisztikai módszerekkel történő elemzését.

Megállapítottam, hogy a Somogy vármegyében működött csendőrőrsök a részükre meghatározott szolgálati formákat alkalmazva, tevékenységüket pontosan meghatározható módon dokumentálták, melynek rendszere a vizsgált időintervallumban csupán csak egy esetben változott. A rendelkezésre álló statisztikai adatokat elemezve bizonyítottam, hogy a Magyar Királyi Csendőrség tevékenységével jelentős hatást gyakorolt Somogy vármegye közbiztonsági viszonyaira, pozitív irányba mozdítva el azokat.

4.2. A KIDLGOZÁS SORÁN ELÉRT EREDMÉNYEK

Az értekezésben írtak alapján kutatómunkám eredményeit összegezve új tudományos eredménynek értékelem a következőket:

1. *Feltártam* a Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyében 1884.-1914. évek között működött szerveinek történetét.
2. *Rendszereztem* a Somogy vármegyében működött csendőri szakaszok, illetve felettes szervük, a szárny szervezeti- és állományváltozásait.
3. *Elemeztem és értékeltem* az értekezés tárgyát képező időszak statisztikai mutatóit, melyekkel *bizonyítottam*, hogy a csendőri szervek tevékenysége megfelelő közbiztonsági állapotokat teremtett a vármegyében.
4. *Megállapítottam*, hogy a Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyében működő szervei semmiben sem tértek el az országosan, központilag meghatározottaktól, nem hordoztak magukon speciálisan csak „Somogyországra” jellemző vonásokat.

4.3 A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK

Az értekezés témájának kidolgozása eredményeként hasznosításra irányuló *ajánlásaim az alábbi területekre vonatkoznak:*

1. *Az értekezés anyaga a Magyar Királyi Csendőrség 1884.-1914. évek közötti Somogy vármegyei működésének történetét foglalja össze, ezért felhasználható forrásanyagként mind az országos rendvédelem-történet, mind pedig Somogy vármegye rendvédelem-történetének további kutatása során.*
2. *Az értekezésben foglaltakat forrásanyagként hasznosítani lehet a rendvédelmi szervek hallgatói állományának különböző szintű oktatásában.*

4.4 JAVASLAT A KUTATÁS TOVÁBBI FOLYTATÁSÁRA

„Somogyország” rendvédelem-történetének feltárása folyamatos, az elmúlt években szisztematikusan került végrehajtásra, melyből csupán a Magyar Királyi Csendőrség jelentett kivételt, azonban az értekezés megírásával ezen szegmens is részlegesen feltárásra került. Erre figyelemmel *a kutatások elmélyítését és kibővítését az alábbi területeken tartom különösen fontosnak:*

1. Fontos kutatási területnek tartom *a Somogy vármegyében működő csendőrőrs napi életének vizsgálatát, működése történetének kutatását.*
2. Célszerű tovább kutatni *a Magyar Királyi Csendőrség vármegyei történetét 1914. évtől a szervezet felszámolásáig*, melynek során indokoltnak tartom a kutatást periódusokra bontva igazodni a korszak meghatározó eseményeihez.

Az értekezés ráirányította a figyelmet a rendvédelem-történeti kutatások azon hiányosságára, hogy azok nem paralell-elv szerint kerülnek végrehajtásra, vagyis az országos kutatások folynak, azonban a korábbi idők rendvédelmi szervezeteinek helyi, vagy területi történetét homály fedi.

Meggyőződésem, hogy az elvégzett kutatómunkám megfelelő alapokat nyújt a Magyar Királyi Csendőrség Somogy vármegyei történetének további kutatásához és ráirányítja a figyelmet arra, hogy a központi kutatások mellett szükséges a területi, illetve helyi szintű kutatások végrehajtása is.

Kaposvár, 2009. március 30.

(Kálmán Zsolt r. alezredes)

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. számú táblázat: A zsandárság diszlokációja Somogy vármegyében.....	23
2. számú táblázat: A VI. (székesfehérvári) csendőrkerület felépítése 1884. január 01-én.....	26
3. számú táblázat: A VI. számú (székesfehérvári) csendőrkerület létszámviszonyai Somogy vármegyében az 1884. és 1914. években.....	28
4. számú táblázat: A zsandárság, a pandúrság és a csendőrség diszlokációjának Somogy vármegyei összehasonlítása.....	30
5. számú táblázat: A járási székhelyek és a súlyponti települések összehasonlítása.....	34
6. számú táblázat: A VI. (székesfehérvári) csendőrkerület diszlokációja Somogy vármegyében 1884-ben.....	36
7. számú táblázat: A VI. számú (székesfehérvári) csendőrkerület diszlokációja Somogy vármegyében 1884. - 1892. évek között.....	37
8. számú táblázat: VI. számú (székesfehérvári) csendőrkerület diszlokációja Somogy vármegyében 1893. évben.....	39
9. számú táblázat: A VI. számú (székesfehérvári) csendőrkerület diszlokációja Somogy vármegyében 1909. évtől.....	42
10. számú ábra: A szakaszok létszámviszonyai Somogy vármegyében 1894–1914. évek között.....	52
11. számú ábra: A szakaszok állományának megoszlása Somogy vármegyében 1894. – 1914. évek között.....	53
12. számú ábra: A felszólított szolgálatok teljesítésének alakulása 1884. – 1902. évek között.....	61
13. számú ábra: A felszólított szolgálatok belső összetétele 1884. – 1902. évek között.....	62
14. számú ábra: Az ügyeleti szolgálatok összetétele 1884. – 1902. évek között.....	63
15. számú ábra: Az éjjeli őrök ellenőrzésének gyakorisága 1884. – 1902. évek között.....	64
16. számú ábra: Az előfordult bűncselekmények Somogy vármegyében 1884. – 1914. évek között.....	65
17. számú táblázat: A lopások, rablások és gyújtogatások alakulása Somogy vármegyében 1884. - 1914. évek között.....	65
18. számú táblázat: A lopások, rablások és gyújtogatások alakulása Somogy vármegyében 1884. - 1902., illetve 1903. – 1914. évek között.....	65
19. számú táblázat: A kihágások alakulása Somogy Vármegyében 1903. – 1914. évek között.....	67
20. számú táblázat: Az előfordult, illetve kiderített büntettek és vétségek alakulása Somogy Vármegyében 1903. – 1914. évek között.....	68
21. számú ábra: A Magyar Királyi Csendőrség felderítési eredményessége Somogy vármegyében 1903–1914. évek között.....	69

22. számú táblázat: A preferált bűncselekmények felderítési eredményessége Somogy Vármegyében 1903. – 1914. évek között.....	69
23. számú ábra: A felszólított szolgálat teljesítése során végrehajtott elfogások alakulása 1884. – 1902. évek között.....	70
24. számú ábra: A saját kezdeményezés alapján végrehajtott elfogások alakulása 1884. – 1914. évek között.....	71
25. számú ábra: A lopás, rablás, illetve gyújtogatás miatti elfogások alakulása 1884. – 1914. évek között.....	71
26. számú ábra: A kihágások előfordulási gyakorisága.....	72
27. számú ábra: A feljelentések alakulása 1884. – 1902. évek között.....	72
28. számú ábra: A feljelentések alakulása 1903. – 1914. évek között.....	73
29. számú ábra: Az előfordult jogsértések és a feljelentett személyek alakulása 1903–1914. évek között.....	74

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

1. *számú melléklet:* Császári csendőri emlékmű Somodor község határában
2. *számú melléklet:* A szakaszok felépítése 1884. 01. 01. – 1884. 06. 01.
3. *számú melléklet:* A szakaszok felépítése 1884. 06. 01. – 1891. 01. 01.
4. *számú melléklet:* A szakaszok felépítése 1891. 01. 01. – 1894. 01. 01.
5. *számú melléklet:* A szakaszok felépítése 1894. 01. 01. – 1903. 01. 01.
6. *számú melléklet:* A szakaszok felépítése 1906. 01. 01. – 1914. 08. 01.
7. *számú melléklet:* A Somogy vármegyében működő magyar királyi csendőri szervek elhelyezési- és létszámviszonyai 1884. 01. 01. – 1914. 08. 01.
8. *számú melléklet:* Létszámviszonyok
9. *számú melléklet:* Csendőri tevékenység 1884. – 1902.
10. *számú melléklet:* Csendőri tevékenység 1903. – 1914.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Levéltári források

- OL BM K 148 - Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztérium, Elnöki iratok.
- OL BM K 149 - Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztérium, Reservált iratok.
- OL BM K 150 - Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztérium, Általános iratok.
- OL K 27 – Miniszterelnökségi Levéltár, Minisztertanács.
- OL Augusz Antal tolnai kerületi főbiztos iratai 1850.
- HL I.41. - A magyar királyi honvédelmi miniszter legfelsőbb előterjesztései.
- HL I.75. -Magyar királyi honvéd főparancsnokság.
- Somogy Megyei Levéltár, Protocollum, 1766. – 1848.
- Somogy Megyei Levéltár, Megyefőnöki iratok, 1850. - 1860.
- Somogy Megyei Levéltár, Főispáni iratok, 1860. – 1861.
- Somogy Megyei Levéltár, Főispáni Helytartói iratok, 1861. – 1867.
- Somogy Megyei Levéltár, Főispáni iratok, 1867. – 1950.
- Somogy Megyei Levéltár, Alispáni iratok, 1861. – 1950.
- Somogy Megyei Levéltár, Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1867-1914.

Sajtó

- Rendőrségi Lapok, 1897-1905.
- Csendőrségi Lapok, 1907-1919.
- Somogy, 1866-1913.
- Somogy Vármegye 1905-1919.
- Megyei Híradó, 1882-1899.
- Somogy Vármegye Hivatalos Lapja, 1900-1914.

Szakperiodikák

- *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve*, 1887-1914.
- *Belügyi Közlöny*, 1897-1944.
- *Csendőrségi Közlöny*, 1894.
- *Honvédség, csendőrség rendeletek tára*, 1874-1912.
- *Rendeleti Közlöny a magyar királyi honvédség számára*, 1867-1914.
- *Magyar Törvénytár*, 1867-1914.
- *Magyarországi Törvények és rendeletek tára*, 1867.
- *Magyar Statisztikai Évkönyv* 1885-1895.
- *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Csendőrség Számára*, 1912-1918.

Jogi szabályozás

- 1596. évi XLI. törvénycikk a Somogy vármegyében levő nemeseket, kapitányokat és katonákat, úgy a belföldiket, mint a külföldieket, a fekvőjóságok elfoglalása és egyéb erőszakosságok miatt Zala vármegyében vonják bírói ítélet alá,
- 1715. évi LXXXVI. törvénycikk Somogy megyének Zala megyétől elkülönzését törvénnyel elrendelik,

- 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről,
- 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról,
- 1880. évi XXXVII. törvénycikk a magyar büntető-törvénykönyvek (1878:V. törvénycikk és 1879:XL. törvénycikk) életbeléptetéséről,
- 1881. évi II. törvénycikk a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről,
- 1881. évi III. törvénycikk a közbiztonsági szolgálat szervezéséről,
- 1882. évi X. törvénycikk a magyar királyi csendőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről,
- 1883. évi XXVII. törvénycikk az V. és VI. csendőrkerületi parancsnokság felállítására céljából, a csendőrség legénységi állományának ideiglenes kiegészítéséről,
- 1903. évi VII. törvénycikk három új csendőrkerület felállításáról,
- 1922. évi VII. törvénycikk a magyar királyi állami rendőrség és a magyar királyi csendőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról,
- 1949. évi XX. Törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya.
- az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1690/1945. ME számú rendelete a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről,

Egykorú kiadványok

- *Általános szolgálati határozványok a m. kir. Csendőrség számára.* Budapest, 1896.
- *A csendőr kézikönyve (Utasítás a táborig csendőrség részére kérdések és feleletekben.)* Szeged, 1894.
- *A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati körére vonatkozó törvényes rendelkezések hivatalos gyűjteménye.* Toldi Kiadó, Budapest, 1901.
- *A csendőrségi szolgálati utasítás magyarázata a m. kir. Csendőrség használatára.* Máramarossziget, 1908.
- *Fegyver és lőutasítás a m. kir. Csendőrség számára.* Budapest, 1903.
- *Függelék az „Utasítások a m. kir. Csendőrség számára” című szolgálati könyvhöz. (A hírszerző szolgálat ellátása és a kémkedés megakadályozása.)* Budapest, 1912.
- *Különleges határozványok a magyar kir. lovas-csendőrök részére. (CS-6)* Budapest, 1887.
- *Laktanya-szabályok a Magyar Királyi Csendőrség számára. (CS-4)* Budapest, 1889.
- NÉMETHY Ferenc: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* I. Közigazgatási Könyvtár, 1899/VIII. sz., II. Közigazgatási Könyvtár, 1900/III. sz.
- OSVÁTH Pál: *Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei.* Budapest, 1905.
- PRESZLY Lóránd: *A m. kir. csendőrség története 1881-1918.* Honvédelmi Sajtóvállalat, Budapest, 1920.
- *Szervezeti és szolgálati utasítások a m. kir. Csendőrség számára.* Budapest, 1881., 1887.
- *Szervi határozványok a magyar királyi csendőr számtanácsosok, csendőr számvivőtisztek, csendőr számvivő tiszthelyettesek és csendőr törzsőrmesterek számára. (CS-11/b)* Budapest, 1909.

- TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségének története*. Igló, 1913, Szepesi Lapok.
- *Utasítás a cs. és kir. közös hadseregbeli vagy m. kir. honvéd karhatalmaknak igénylése, kirendelése és alkalmazására nézve*. (tervezet) Budapest, 1906.
- *Utasítás a katonai határőrizet tárgyában a m. kir. honvédség, népfőlkelés, csendőrség, pénzügyőrség és határrendőrség számára*. (tervezet) Budapest, 1909.
- *Utasítás a magyar királyi csendőr járásőrmesterek számára*. Budapest, 1903.
- *Utasítás a táborigényőrség számára*. Budapest, 1878.
- *Utasítások a m. kir. csendőrség számára*. Budapest, 1912.
- *Vezérfonal a csendőrnek ellenszegülési esetekben követendő magatartására nézve*. Kolozsvár, 1878.

Forráskiadványok

- *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában II-IV*. (Szerk. Kemény G. Gábor) Budapest, 1956-1966.

Irodalom

- BACSA Gábor: *A csendőrség részvétele Zala-megye határőrizetében*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 5-11. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- BAKSAI Sándor: *Az Osztrák-Magyar monarchia írásban és képekben*. Budapest, 1896.
- BEREND T. Iván: *Válságos évtizedek*. Harmadik, bővített kiadás, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- BERTA Gyula: *Somogy ország pandúrjainak története 1766-1884*. Kosztex Print Kft. Nyomdája, Marcali, 2000.
- BERTA Gyula: *Kaposvár város rendőrségének története*. Kosztex Print Kft. Nyomdája, Kaposvár, 2001.
- BERTA Gyula: *Betyárok, hóhérok, börtönök Somogyban*. Inverz Print Bt., Kaposvár, 2002.
- BERTA Gyula: *Börtön, börtön, börtön...* Powerpoint Nyomda, Kaposvár, 2005.
- BUZÁSI János: *Az újvidéki „razzia”*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1963.
- CSERES Tibor: *Hideg napok*. Magvető Kiadó, Budapest, 1964.
- CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881-1914*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 12-16. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- CSAPÓ Csaba: *A magyar királyi csendőrség története 1881-1914*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 1999. /Pannónia könyvek/.
- CSAPÓ Csaba: *A csendőrség és a városok 1881-1914*. Rendvédelem-történeti füzetek, X. évf. 12. szám. 43-48. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- CSÓKA Ferenc: *Csendőrség és hírszerzés 1930-1945*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 17-20. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.

- DEÁK István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848-1914.* Budapest, 1993.
- DAVOLA József: *A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1912-ben.* Rendvédelem-történeti füzetek, X. évf. 11. szám. 21-23. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- DAVOLA József: *A táborigazgatás, mint a katonai rendőrség jogelődjéje.* Rendvédelem-történeti füzetek, X. évf. 12. szám. 19-54. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- DOBAI András: *Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (1849. január-1865. szeptember).* Somogyi Almanach 50-51. szám. Somogy Megyei Nyomdaipari vállalat, Kaposvár, 1989.
- DOMBRÁDY Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege.* Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1990.
- DOMOKOS Sándor: *A Kanadai Királyi Lovas Csendőrség.* Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 21-26. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- ERNYES Mihály: *Pandúrság helyett csendőrség Baranyában.* Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 27-33. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- FAZEKAS Csaba: *A csendőrség és a történelmi egyházak kapcsolata a Horthy-korszakban az el nem ismert felekezetek kezelése tükrében.* Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 34-40. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- FORRÓ János: *A magyar királyi csendőrség küzdelme a Székesfehérvári csendőrkerületben Fejér vármegye közbiztonságáért 1884-1945.* kézirat.
- FORRÓ János: *A csendőrség története. A csendőr őrs.* Rendvédelem-történeti füzetek, III. évf. 4. szám. 132-151. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1992.
- FORRÓ János: *A csendőrkerület rendvédelmi tevékenységének értékelése.* Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 41-45. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- FORRÓ János: *A székesfehérvári csendőrkerület teendői a vagyoni elleni bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.* Rendvédelem-történeti füzetek, VIII. évf. 9. szám. 32-38. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- FORRÓ János: *A székesfehérvári csendőrkerület kapcsolata a közigazgatással.* Rendvédelem-történeti füzetek, X. évf. 12. szám. 58-61. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- GEBHARDT Helmut: *Die Österreichische Gendarmerie in XX. Jahrhundert.* Rendvédelem-történeti füzetek, IX. évf. 10. szám. 53-58. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- GEBHARDT Helmut: *Die militärische Organisation der Österreichischen Gendarmerie von 1849 bis 1918.* Rendvédelem-történeti füzetek, X. évf. 12. szám. 62-64. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- HESZTERA Franz: *A csendőrség parancsnoksági rendszere 1850-1993.* Rendvédelem-történeti füzetek, IV. évf. 5. szám. 18-35. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1994.
- GERŐ András: *Az elsöprő kisebbség. Népképviselő a Monarchia Magyarországon.* Budapest, 1993.

- GERŐ András: *Magyar polgárosodás*. Budapest, 1993.
- GLATZ Ferenc: *A magyarok krónikája*. készült az Officina Nova gondozásában 1995-ben.
- HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség*. VKF 2., Kossuth Kiadó, Budapest, 1971.
- JÁSZI Oszkár: *A Habsburg Monarchia felbomlása*. Budapest, 1983.
- KAISER Ferenc: *Az őrs mindennapi élete*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 45-56. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- KAISER Ferenc: *A csendőr őrs gazdaságvédelemmel kapcsolatos feladatai a két világháború között*. Rendvédelem-történeti füzetek, VIII. évf. 9. szám. 39-44. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- KAISER Ferenc: *A magyar királyi csendőrség története a két világháború között*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2002. /Pannonia könyvek/.
- KANYAR József: *Harminc nemzedék vallomása Somogyról*. Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1989.
- KATONA Géza: *Közbiztonság-védelem Magyarországon az I. világháborúig*. Budapest, 1974.
- KESERŰ István: *Rendőrség és csendőrség Magyarország hadbalépésétől a hadműveletek befejezéséig*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 7. szám. 35-45. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1996.
- KESERŰ István: *A Magyar Királyi Csendőrség a második világháború hadműveleteiben*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 5. szám. 57-59. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- KISS Gábor: *Csendőrök az emigrációban*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 5. szám. 60-61. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- KISS István Géza: *A Magyar Királyi Csendőrség hagyományai, múzeális emléksanyagainak őrzési helyei hazánkban és külföldön*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 62-67. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- KOMÁROMI Gábor: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti változásai 1919-1925 között*. Rendvédelem-történeti füzetek, IV. évf. 5. szám. 90-93. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1993.
- KÖPECZI Béla: *Erdély története*. Budapest, 1988.
- KÖVENDY Károly: *Magyar Királyi Csendőrség*. Sovereign Press, Torontó, 1973.
- KÖVENDY Károly: *Magyar Királyi Csendőrség. A csendőrség békében, háborúban és emigrációban*. Cleveland, 1980.
- LIPTAI Ervin (szerk): *Magyarország hadtörténete*. II. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985.
- *Magyarország története*. II. kötet. Gondolat, Budapest, 1971.
- dezséri BACHÓ László (szerk.): *A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*. Budapest, 1930.
- MÉSZÁROS Károly: *Horthy és Teleki 1919-1921. Kormánypolitika és Trianon*. Nesztor Kiadó, Budapest, 1992.

- MOLNÁR Judit: *Zsidósors 1944-ben az V. (szegedi) csendőrkerületben*. Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1995.
- ORMOS Mária: *Magyarország a két világháború korában 1914-1945*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998.
- ÓRY Károly: *Maréchausée-tól a Gendarmerie Nationale-ig*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 75-77. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- PARÁDI József: *A határszéli csendőrség*. Budapest, 1984.
- PARÁDI József: *A dualista Magyarország rendvédelmi szervei*. Budapest, 1990.
- PARÁDI József: *A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai*. Rendvédelem-történeti füzetek, II. évf. 3. szám. 21-28. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1992.
- PARÁDI József (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996., Osiris.
- PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 78-83. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX–XX. században I-III. kötet*. Budapest, 2003.
- PARÁDI József: *A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai*. In Mezey Barna (szerk.): Eckhart Ferenc emlékkönyv, könyvfejezet 35-388. p. Budapest, 2004.
- PARÁDI József: *A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai*. Rendvédelem-történeti füzetek, XVI. évf. 14. szám. 91-94. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 2005.
- PRESZLY Lóránd: *A csendőrség úttörői*. Hírlap Nyomda, Budapest, 1926.
- PÖLÖSKEI Ferenc: *Horthy és hatalmi rendszere 1919-1935*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- RAVASZ István: *Csendőrpuccs, vagy zászlószentelés? A budapesti deportálások leállítása*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 84-87. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- REKTOR Béla: *A m. kir. csendőrség oknyomozó története*. USA, Ohio, Árpád Könyvkiadó, Cleveland, 1980.
- ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- SÁGVÁRI György: *Csendőr és rendőr egyenruhák a dualizmus kori Magyarországon*. Rendvédelem-történeti füzetek, III. évf. 4. szám. 161-169. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1992.
- SALLAI János: *A határszéli csendőrség fegyverhasználata*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 88-90. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- SALLAI János: *Francia, osztrák, magyar csendőrség fegyverhasználata a XIX. században*. Rendvédelem-történeti füzetek, IX. évf. 10. szám. 154-159. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.

- SIMON Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében*. Rendvédelem-történeti füzetek, VIII. évf. 9. szám. 45-48. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- SIMON Ferenc: *Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története*. Rendvédelem-történeti füzetek, IX. évf. 10. szám. 160-163. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- STIPTA István: *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására*. Budapest, 1995.
- SUBA János: *A Magyar Királyi Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919-1923*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 91-94. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- SUBA János: *Határctsendőr zászlóaljok 1919-1921. Áttérés a katonai határőrizet-re*. Rendvédelem-történeti füzetek, XII. évf. 15. szám. 182-191. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 2007.
- SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai elit*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.
- SZAKÁLY Sándor: *A magyar táborigazgatás*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1990.
- SZAKÁLY Sándor: *Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről*. Rendvédelem-történeti füzetek, I. évf. 1. szám. 38-44. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1990.
- SZAKÁLY Sándor: *A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője*. Rendvédelem-történeti füzetek, II. évf. 3. szám. 29-34. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1992.
- SZAKÁLY Sándor: *A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület*. Rendvédelem-történeti füzetek, III. évf. 4. szám. 51-58. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1992.
- SZAKÁLY Sándor: *A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941*. Rendvédelem-történeti füzetek, V. évf. 6. szám. 122-129. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1994.
- SZAKÁLY Sándor: *Volt-e alternatíva? Magyarország a második világháborúban*. ISTER Kiadó és Kulturális Szolgáltató Iroda, Budapest, 1999.
- SZAKÁLY Sándor: *Katonák, csendőrök, ellenállók*. Örökség kaposi kiskönyvtár, 32. szám, Kaposvár megyei jogú város közgyűlésének kiadványa, Kaposvár, 2007.
- SZELEI József: *Katonából csendőr, csendőrből járőrvezető*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 103-104. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- SZŰCS János: *A francia csendőrség helye, feladatai napjainkban*. Rendvédelem-történeti füzetek, IX. évf. 10. szám. 189-191. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- TAMÁSKA Endre: *Egy csendőr őrs országos tekintélye*. Rendvédelem-történeti füzetek, IX. évf. 10. szám. 12-18. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1999.
- UNGÁR Mátyás, SZABOLCSI Ottó: *Magyarország története*, Gondolat Kiadó, 1976. (Rövid áttekintés, harmadik kiadás)

- VARRO István: *Rádió közvetítés az ungvári csendőr iskolából*. Rendvédelem-történeti füzetek, XII. évf. 15. szám. 212-219. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 2007.
- ZACHAR József: *Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 105-109. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.
- ZEIDLER Sándor: *A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei*. Rendvédelem-történeti füzetek, VII. évf. 8. szám. 110-112. p., a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, Budapest, 1998.

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

1. *A gyalogsági harcjármű figyelőrendszerei, irányzó-berendezése. A berendezések alkalmazáshoz történő előkészítése, alkalmazása.* Szakdolgozat, 1991., Kossuth Lajos Katonai Főiskola, Szentendre.
2. *Fegyveres Biztonsági Őrség működése és szakfelügyelete.* Szakdolgozat, 1994., Rendőrtiszti Főiskola, Budapest.
3. Kósa László - Kálmán Zsolt: *Az IFOR/SFOR csapatmozgások rendőri biztosításának tapasztalatai.* Belügyi Szemle, 1997/5., a Belügyminisztérium folyóirata, Budapest, p. 76-86.
4. *A Kaposvári Rendőrkapitányság rövid története 1849 és 1928 között.* Belügyi Szemle, 1997/6., a Belügyminisztérium folyóirata, Budapest, p. 113-114.
5. Kálmán Zsolt - Kósa László: *A rendőrség és az önkormányzatok kapcsolata a rendszerváltás után.* Belügyi Szemle, 2000/10., a Belügyminisztérium folyóirata, Budapest, p. 68-73.
6. *A Magyar Köztársaság Rendőrségének szervezeti kialakítása, annak aktuális kérdései.* Szakdolgozat, 2001., Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest.
7. Doktori (PhD) értekezés koncepció: *A magyar királyi csendőrség működése Somogy vármegyében 1884. és 1914. között.* Nemzetvédelmi Egyetemi Doktorandórum, ZMNE kiadvány.
8. *A császári és királyi csendőrség Somogy vármegyében.* Belügyi Szemle, a Belügyminisztérium folyóirata, közlésre elfogadva.
9. *Somogy vármegye rendvédelme.* Előadás az I. Kaposvári Rendvédelem-történeti Konferencián, 2001. november 4., Kaposvár, Konferenciakiadvány, p. 41-46.
10. *A bűnmegelőzés Somogy megyei szervezete.* Hozzászólás a Magyar Hadtudományi Tudományos Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportjának tudományos konferenciáján, 2003. június 19., Pécs, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények II, Pécs, 2003. p. 271-273.
11. *Együttműködés a Határőrséggel.* Hozzászólás a Magyar Hadtudományi Tudományos Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportjának tudományos konferenciáján, 2004. június 22., Pécs, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III, Pécs, 2004. p. 275-277.
12. *A magyar királyi csendőrség tevékenysége Somogy vármegyében a megalakítástól 1903-ig.* Rendvédelem-történeti Füzetek, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság kiadványa, közlésre elfogadva.
13. *A magyar királyi csendőrség elhelyezése Somogy vármegyében az újjászervezéstől 1914-ig.* AARMS (angol nyelvű), közlésre elfogadva.

Előadások

1. *A Horvát Csendőrparancsnokság.* Előadás a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrségi Szakosztályának III. Tudományos Konferenciáján 2000. február 14., Budapest.
2. *A csendőrség szerepe Somogy vármegye határőrizetében.* Előadás a III. Kaposvári Rendvédelem-történeti Konferencián, 2003. november 9., Kaposvár

3. *A császári csendőrség Somogy vármegyében.* Előadás a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrségi Szakosztályának VIII. Tudományos Konferenciáján 2005. február 14., Kaposvár
4. *A magyar királyi csendőrség megalakítása Somogy vármegyében.* Előadás a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrségi Szakosztályának IX. Tudományos Konferenciáján 2006. február 14., Budapest
5. *A magyar királyi csendőrség elhelyezése Somogy vármegyében.* Előadás a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrségi Szakosztályának X. Tudományos Konferenciáján 2007. február 14., Budapest
6. *1995. évtől kerültek beindításra a kaposvári Eötvös Lóránt Műszaki Szak-középiskola és Gimnázium pályáirányító, ügynevezett „közbiztonsági” osztályai, melyekben azóta folyamatos oktatói tevékenységet látok el a „A Magyar rendvédelem-története” tantárgy vonatkozásában*